

**รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น
ฉบับสมบูรณ์**

**โครงการ การฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพรรชาวมั่ง
อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน**

โดย

นายมานพ อมรศักดิ์สวัสดิ์ และคณะ

มกราคม 2549

สัญญาเลขที่ RDG47NO003

รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

ฉบับสมบูรณ์

โครงการ การฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพรชาวม้ง

อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

คณะผู้วิจัย สังกัด

1. นายमाणพ	อมรศักดิ์สวัสดิ์	นักวิจัย
2. นายจตุศักดิ์	โก่งสายเงิน	ผู้ช่วยนักวิจัย
3. นายสนั่น	มหาบุรุษ	ผู้ช่วยนักวิจัย
4. นายผจญ	เจริญจำรัสกุล	ผู้ช่วยนักวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่น่าเน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำกระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษาเรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พุดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. กรรมการสหกรณ์ ข้าราชการ หรือกลุ่มคนอื่นๆ เข้าร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มีการ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำมีการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงเป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่มียึดติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัวตนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมีมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับ ครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.สำนักงานภาค ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วยการบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.สำนักงานภาค จึงได้ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความ ยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนองานออกมาในรูปแบบที่ นักวิจัยถนัด โดยไม่ยึดติดในเรื่องของภาษาและ รูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของรายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่า ผลลัพธ์ที่ได้จากการ

วิจัย โดยกลไกสำคัญที่จะช่วยให้นักวิจัยให้มีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็น พี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และ นักวิจัย ซึ่งความร่วมมือดังกล่าว ได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัย สู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น อาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการโดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษา และเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.สำนักงานภาค

บทคัดย่อ

โครงการฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพร เป็นโครงการวิจัยเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในด้านสมุนไพร ให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตของชาวม้ง โดยเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และนักวิจัย ที่ได้ร่วมกันพัฒนาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ทำให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ และข้อมูลต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลในด้านความเป็นมา ความจำเป็น และความสำคัญของโครงการวิจัยที่เกิดขึ้น เพื่อการดำเนินการวิจัยให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ตามวัตถุประสงค์ และแผนงานที่ได้คาดหวังไว้

2. ข้อมูลด้านบริบทชุมชนหมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านแม่อูคอ หมู่บ้านปางตอง และหมู่บ้านปางอู้ง ซึ่งมีประวัติความเป็นมา ลักษณะที่ตั้งของหมู่บ้าน จำนวนประชากร ศาสนาและความเชื่อ การใช้ทรัพยากรจากป่า การทำการเกษตร สภาพเศรษฐกิจและสังคม การศึกษา การปกครอง ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทั้งหมดนี้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่มีความเกี่ยวข้องต่อการศึกษาวิจัยในด้านสมุนไพรต่อไป

3. ข้อมูลในด้านกระบวนการทำงานวิจัย โดยการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น เวทีศึกษาบริบทหมู่บ้าน ทั้ง 3 หมู่บ้าน ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน เวทีถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพร จากการค้นหาผู้รู้ด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน ให้เป็นผู้ถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอดคือผู้สนใจและเป็นลูกหลานที่อยู่ในชุมชน และกิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาสถานการณ์สมุนไพรที่อยู่รอบๆ หมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนรู้ได้รู้จักรูปร่างลักษณะของสมุนไพร สถานที่ขึ้นของสมุนไพร ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ การดูแล ห่วงแหนทรัพยากรที่มีค่าของตนเองไว้ให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตชุมชนต่อไป

4. ข้อมูล และองค์ความรู้ด้านสมุนไพร จากทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่เกิดจากสถานการณ์การใช้สมุนไพร

ของแต่ละหมู่บ้าน กำลังลดน้อยลงด้วยปัจจัยต่างๆ ดังนั้นจึงก่อให้เกิดเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การดำเนินการวิจัย เพื่อฟื้นฟูสถานการณ์การใช้สมุนไพร และถ่ายทอดสืบสานองค์ความรู้ในด้านสมุนไพรของชาวม้งโดยจัดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ การสาธิต ร่วมกับชุมชน และทำการเก็บตัวอย่างของสมุนไพรแต่ละหมู่บ้านไว้เพื่อเป็นข้อมูลสมุนไพรให้กับแต่ละหมู่บ้าน

5. ข้อมูลในการสรุปและอภิปรายผล ถึงการดำเนินกิจกรรมในกระบวนการวิจัย ที่มีจุดแข็งซึ่งเอื้อ

อำนวยต่อการศึกษาวิจัย และจุดอ่อน ปัญหาอุปสรรค ที่ทำให้การดำเนินการวิจัยต้องล่าช้า อีกทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัย ทำให้สามารถเข้าใจถึงสภาพความเป็นอยู่ และแนวคิดของชาวม้ง ที่มีต่อการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร และข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการดำเนินการวิจัยในครั้งต่อไป ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ที่ครอบคลุมต่อการฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพรให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตชาวม้งต่อไป

สารบัญ

หน้า

สารบัญ

บทคัดย่อ

ก

บทที่ 1 บทนำ

ความเป็นมาและที่มาของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	3
คำถามหลักของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	3
ขอบเขตของการศึกษา	4
ผู้เข้าร่วมในกระบวนการวิจัย	4
วิธีการศึกษาวิจัย	6
ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย	8
งบประมาณ	8
ระยะเวลาในการดำเนินงานในระยะที่ 1	9

บทที่ 2 ข้อมูลบริบทหมู่บ้าน

2.1 หมู่บ้านแม่อุคค	10
2.2 หมู่บ้านแม่ปางตอง	15
2.3 หมู่บ้านแม่ปางอู่	21

บทที่ 3 กระบวนการทำงานวิจัย

3.1 กระบวนการทำงานผ่านกิจกรรม	
1) เวทีศึกษาบริบทหมู่บ้าน	30
2) การศึกษาบริบทชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านเพิ่มเติม	31
3) เวทีที่สอง การถ่ายทอดความรู้ด้านสมุนไพร	32
4) กิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาสมุนไพร	34
3.2 การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม	37
3.3 สรุปกระบวนการดำเนินงาน	37

บทที่ 4 ข้อมูล องค์ความรู้ ด้านสมุนไพร 3 หมู่บ้าน

4.1 สถานการณ์สมุนไพรรของชาวม้งใน 3 หมู่บ้าน	38
4.2 สถานการณ์การเกิดโรคต่าง ๆ 3 หมู่บ้าน	41
4.3 องค์ความรู้ในด้านหมอสมุนไพรพื้นบ้าน	42
4.4 การถ่ายทอดความรู้ผ่านการสาธิต	44
4.5 ตำรับยาสมุนไพรชาวม้ง	48
4.6 พืชสมุนไพรที่พบใน 3 หมู่บ้าน	59
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล	
5.1 สรุป	83
5.2 จุดแข็งของพื้นที่และการดำเนินการวิจัย	84
5.3 ปัญหาอุปสรรค	85
5.4 สิ่งที่ได้จากการวิจัย	88
5.5 ข้อเสนอแนะ	89
ประวัตินักวิจัย	91
บันทึกท้ายเล่มจาก Node แม่ฮ่องสอน	92

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและที่มาของปัญหา

สภาพทั่วไป

ชนเผ่าม้ง เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ตามเขตภาคเหนือตอนบน และโดยเฉพาะการตั้งถิ่นฐาน มักจะอาศัยอยู่ในที่ราบสูง ซึ่งหมายถึงมีป่า มีน้ำ และมีที่ทำมาหากิน อาชีพ คือทำไร่เลื่อนลอย เช่น การปลูกข้าว ข้าวโพด และพืชผักต่างๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบันชาวม้งได้มีการพัฒนาวิถีชีวิตของตนเองในหลายๆ ด้าน ตามสภาพของความเป็นอยู่ของแต่ละหมู่บ้าน ชุมชน และสังคม ที่แตกต่างกันออกไป

สภาพชาวม้งใน 3 หมู่บ้าน ได้แก่หมู่บ้านปางตอง หมู่บ้านแม่อุคอ และหมู่บ้านปางอึ้ง เป็นหมู่บ้านชาวม้งที่มีเขตติดต่อกันในอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน และอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ลักษณะที่ตั้งของทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่ราบสูง เต็มไปด้วยป่าไม้ มีต้นไม้ ห้วยน้ำลำธาร สัตว์ป่า และพืชพันธุ์นานาชนิด มีอากาศเย็นตลอดทั้งปี สภาพป่าโดยรอบหมู่บ้าน (ยกเว้นพื้นที่ทำมาหากิน) ก่อนข้างจะสมบูรณ์ ชาวม้งทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ ต้องอาศัยป่าเพื่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ ในอดีตและในปัจจุบันคนม้งยังคงใช้พืชสมุนไพรในการบำรุงและรักษาสุขภาพ ตลอดจนการรักษาอาการบาดเจ็บต่างๆ เนื่องจากพืชสมุนไพรสามารถที่จะหาได้ง่ายและไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ซึ่งพืชสมุนไพรบางอย่างสามารถนำมาปลูกตามบ้านหรือในสวนใกล้บ้าน เมื่อถึงคราวจำเป็นต้องใช้ก็จะหาใช้ได้ง่าย ส่วนใหญ่ในแต่ละหมู่บ้านมักจะมีหมอชา ที่เป็นผู้สูงอายุ และรู้จักการใช้สมุนไพรในการบำบัดรักษา รักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยต่างๆ

สภาพปัญหาของการใช้สมุนไพร

ภูมิปัญญาหรือความรู้ในเรื่องของการใช้สมุนไพรม้ง โดยส่วนใหญ่คนม้งมักจะไม่ค่อยมีการถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลังได้เรียนรู้ ผู้ที่จะได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้มักจะเป็นลูกหรือญาติที่สนิทกันจริงๆ เท่านั้น โดยลักษณะของการถ่ายทอดวิชาความรู้ต่าง ๆ ต้องอาศัยการจดจำเพียงอย่างเดียว ไม่มีการจดบันทึกเป็นข้อมูลเอกสารไว้ เพราะคนม้งที่เป็นหมอยานั้นไม่รู้หนังสือ อีกทั้งผู้สอนและผู้เรียนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ จึงต้องใช้การจดจำเป็นวิธีการถ่ายทอดวิชาเพียงวิธีเดียว ซึ่งนานๆ ไปก็อาจหลงลืมกันไป สูตรและวิธีการต่างๆ ก็อาจไม่สมบูรณ์ วิชาความรู้ต่างๆ มักจะสูญหาย หรือถ้าหากไม่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ ภูมิปัญญาเหล่านี้ก็จะสูญหายตายตามคนเฒ่าคนแก่ที่รู้จักการใช้สมุนไพรไป ดังที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ คนม้งโดยส่วนใหญ่ยังคงมีปัญหาในเรื่องสุขภาพ โดยสังเกตเห็นได้จากอัตราการเจ็บป่วยในสถานอนามัย และ โรงพยาบาลอำเภอขุนยวม ซึ่งส่วนใหญ่มักจะเป็นชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะ

เผ่าม้ง และเผ่ากะเหรี่ยง การขาดความรู้ในการบำรุงรักษาสุขภาพและสุขอนามัย จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย และเมื่อเจ็บป่วยขึ้นมาก็ต้องอาศัยยาในการรักษา ดังนั้นการใช้ยาสมุนไพรจึงมีความสำคัญต่อชีวิตของผู้ป่วยอย่างมากเพราะเป็นยาตัวแรกที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้ป่วยมากที่สุด และอยู่คู่กับวิถีชีวิตคนม้ง นอกเหนือจากการใช้ยาที่มีขายตามร้านค้าทั่วไป ยาในสถานอนามัย และยาในโรงพยาบาล

แม้ว่าในปัจจุบันจะมีวิธีการรักษาโรคที่ทันสมัย ดังที่เห็นได้จากในสถานอนามัย โรงพยาบาล และคลินิกต่างๆ แต่ในบางสถานการณ์หรือในบางที่ สถานที่ดังกล่าวอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน และต้องใช้ระยะเวลานานกว่าจะนำผู้ป่วยไปให้การรักษาได้ และถ้าชาวม้งได้เรียนรู้การรักษาโดยใช้พืชสมุนไพรก็จะสามารถช่วยรักษาผู้ป่วยหรือช่วยชีวิตผู้ป่วยในเบื้องต้นได้ และหากรู้จักใช้พืชสมุนไพรในการรักษาก็จะสามารถช่วยลดค่าใช้จ่ายได้อย่างมากโดยไม่จำเป็น

ปัญหาที่ทำให้การใช้สมุนไพรของชาวม้งลดลงในปัจจุบัน อาจไม่ใช่เพราะหมดความนิยมหรือล้าสมัย แต่เป็นเพราะ มีสาเหตุหลายประการดังนี้

1. ขาดการถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลัง จนทำให้ชนรุ่นหลังไม่ค่อยเห็นความสำคัญของการใช้สมุนไพร ต่อชีวิตประจำวัน
2. การวางแผนวิชาความรู้ หากจะได้วิชานั้นบางครั้งจะต้องซื้อด้วยเงิน จึงทำให้ไม่ค่อยมีใครอยากจะเรียน ส่วนใหญ่จึงหันไปใช้บริการจากสถานอนามัย โรงพยาบาล และคลินิกต่างๆ
3. ไม่มีการจดบันทึก หรือการเก็บข้อมูลตัวอย่างสมุนไพรไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือเป็นรูปเล่ม หรือเอกสาร ทำให้ไม่มีข้อมูลและขาดการเรียนรู้ จึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่มองข้ามวิธีการใช้พืชสมุนไพรในการรักษาโรคต่างๆ
4. ขาดการส่งเสริม การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ และการให้ความสำคัญกับการใช้สมุนไพร จึงทำให้ความนิยมในการใช้และปลูกพืชสมุนไพรลดน้อยลง
5. ไม่มีการแปรรูปสมุนไพร เพื่อความสะดวกและง่ายแก่การใช้ จึงทำให้การใช้สมุนไพรอาจมีความยุ่งยากในการจัดเตรียมเพื่อการรักษา
6. แนวคิดทางความเชื่อ เพราะคนม้งส่วนหนึ่งยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง “ผียา” ซึ่งการที่จะถ่ายทอดวิชาเกี่ยวกับเรื่องยานั้นเกรงว่าอาจเป็นการ “ผิดผี” จึงไม่มีการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลาน นอกจากนี้ยังมีบางประเภทที่เป็น “ยาร้อน” ซึ่งผู้ที่เรียนได้ต้องเป็นคนพิเศษ เพราะไม่เช่นนั้นอาจเป็นอันตรายต่อผู้เรียนได้

สืบเนื่องจากเหตุผลหลายประการดังกล่าว จึงทำให้คนม้งส่วนใหญ่หันมาให้ความสนใจกับการรักษาแบบยาแผนปัจจุบัน มากกว่า การรักษาแบบโบราณ ดังนั้นการใช้สมุนไพรในชีวิตประจำวันจึงถูกละเลยไป และไม่ค่อยมีผู้คนที่นิยมหรือหันมาให้ความสนใจกับการใช้พืชสมุนไพร ทั้งๆ ที่พืชสมุนไพรนั้นยังคงประโยชน์และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนม้งมาช้านานตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของโครงการวิจัย

โครงการฟื้นฟูและถ่ายทอดพืชสมุนไพรชาวเขาเผ่าม้ง จึงเป็นโครงการหนึ่งที่มุ่งส่งเสริมให้ชาวม้ง ได้รู้จักการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรเพื่อสุขภาพของตนเองและผู้อื่น ตามหลักของการใช้ยาแผนโบราณ ซึ่งไม่ได้เป็นการขัดแย้งต่อหลักการรักษาทางแพทย์สมัยใหม่แต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อชาวม้งให้คงอยู่ เป็นการฟื้นฟูหรือส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการถ่ายทอดให้แก่ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ เพราะเนื่องจากพืชสมุนไพรและวิธีการรักษาต่างๆ แบบพื้นบ้านของชาวม้ง ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพร่างกาย สามารถช่วยบรรเทาความทุกข์ยาก ความเจ็บป่วยต่างๆ ได้ และที่สำคัญคือพืชสมุนไพรแต่ละชนิดนี้สามารถหาได้ง่าย จากทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่รอบข้าง ซึ่งไม่เป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด นอกจากนี้ยังเป็นการหลีกเลี่ยงอันตรายที่อาจเกิดจากการใช้สารเคมีที่ตกค้างและอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกาย หากในหมู่บ้านต่างๆ ได้มีการนำพืชสมุนไพร ไปปลูกไปพัฒนาหรือแปรรูปก็จะสามารถช่วยบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้เกิดขึ้นต่อตนเอง ต่อครอบครัว และต่อชุมชน และยังสามารถเป็นแหล่งใช้สมุนไพรตัวอย่าง เป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดและเรียนรู้ของชุมชน และยังจะเป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ในทางอ้อมให้แก่ครอบครัว ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านของชาวม้ง
2. เพื่อเป็นการถ่ายทอดและเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพร
3. เพื่อเป็นการรณรงค์และอนุรักษ์พืชสมุนไพรของชาวม้งให้มีอยู่ในชีวิตประจำวัน

คำถามหลักของการวิจัย

วิธีการรวบรวม ถ่ายทอด และอนุรักษ์สมุนไพรชาวเขาเผ่าม้ง มีกระบวนการที่จะทำให้นักวิจัยได้มีส่วนร่วมต่อการใช้ภูมิปัญญาของตนเองอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้ด้านสมุนไพรของชาวม้งจากทั้ง 3 หมู่บ้าน (คือ บ้านปางตอง บ้านแม่อุค และบ้านปางอุ๋ง)
2. มีการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ การใช้พืชสมุนไพรให้เกิดขึ้นในชุมชนชาวม้งทั้ง 3 หมู่บ้าน
3. มีแปลงสาธิตการปลูก การขยายพันธุ์ และใช้พืชสมุนไพรประจำหมู่บ้าน

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยในโครงการนี้มุ่งเน้นในการศึกษาใน 3 รูปแบบที่เกี่ยวกับพืชสมุนไพรชาวม้ง ได้แก่

1. การศึกษารวบรวมองค์ความรู้ในการใช้พืชสมุนไพรในท้องถิ่นของชาวม้ง
2. การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเกิดจากการการนำเอาองค์ความรู้ท้องถิ่น ถ่ายทอดให้กับชุมชนผู้สนใจในท้องถิ่นได้ศึกษา แลกเปลี่ยน และพัฒนาตนเอง
3. การจัดทำแปลงสาธิต ปลูกพืชสมุนไพร เพื่อใช้เป็นศูนย์การศึกษา การเผยแพร่ และการรักษาโรคของท้องถิ่น

สถานที่

สถานที่หรือสนามของการศึกษาวิจัยสมุนไพร มี 3 หมู่บ้าน ได้แก่

1. หมู่บ้านปางตอง ต.แม่อุคอ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
2. หมู่บ้านแม่อุคอ ต.แม่อุคอ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
3. หมู่บ้านปางอู๋ ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
4. บ้านเลขที่ 614 หมู่ 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน เพื่อใช้เป็นสำนักงานชั่วคราวในการติดต่อประสานงาน การรวบรวมข้อมูล และการจัดเก็บเอกสาร

หมายเหตุ ทั้ง 3 หมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านชาวม้ง และมีเขตเชื่อมติดต่อกันทั้งสามหมู่บ้าน จึงมีความเหมาะสม สะดวก และเอื้ออำนวยต่อการทำการศึกษาวิจัย

กลุ่มผู้ร่วมในกระบวนการวิจัย

กลุ่มร่วมวิจัยหลัก สามารถแยกได้เป็นมี 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่หนึ่ง คือ หมอยา หรือ ผู้ที่รู้จักและมีความเชี่ยวชาญในการใช้พืชสมุนไพร

กลุ่มที่สอง คือ ผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต.หมู่บ้าน หมอผี ผู้นำศาสนา ฯลฯ

กลุ่มที่สาม คือ ชุมชนชาวบ้านผู้สนใจที่ได้รับการถ่ายทอด ทั้งผู้ใหญ่ เยาวชน และเด็ก

กลุ่มร่วมวิจัย ได้แก่ ตัวแทนจากหน่วยงานต่างๆ ของทางรัฐบาลในท้องถิ่น เช่นครูในโรงเรียน เจ้าหน้าที่ในสถานีอนามัยประจำหมู่บ้าน และหน่วยงานของเอกชนที่อยู่ใกล้เคียง ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสมุนไพรนอกพื้นที่ หรือกลุ่มนักวิชาการ นักพัฒนาอิสระ (กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่จะขอความร่วมมือในการสนับสนุน ให้คำปรึกษาชี้แนะในการดำเนินงานของโครงการ)

บุคลากรในการวิจัย

บุคลากรแบ่งเป็นคณะต่างๆ ดังนี้

. คณะที่ปรึกษา ได้แก่

1. หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านปางอู้ง
2. หัวหน้าสถานีอนามัยบ้านปางตอง
3. ครูใหญ่โรงเรียนบ้านแม่อุคอ
4. ครูใหญ่โรงเรียนบ้านปางตอง
5. ครูใหญ่โรงเรียนบ้านปางอู้ง
6. ประธานกรรมการเกษตรทฤษฎีใหม่
7. ผู้ประสานงานกองทุนชุมชน (SIF)
8. หัวหน้าโครงการพัฒนาลุ่มน้ำยม

. คณะทำงานวิจัย ได้แก่

1. นาย มาณพ อมรศักดิ์สวัสดิ์	หัวหน้าโครงการวิจัย
2. นาย สันต์ มหาบุรุษ	ผู้ช่วยวิจัย บ้านปางตอง
3. นาย จุติศักดิ์ โก่งสายเงิน	ผู้ช่วยวิจัย บ้านแม่อุคอ
4. นาย ผจญ เจริญเจ้าสกุล	ผู้ช่วยวิจัย บ้านปางอู้ง

. คณะที่มวิจัยภาคสนาม

1. เจ้าหน้าที่สาธารณสุขบ้านปางตอง
2. ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางตอง
3. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านปางตอง
4. ผู้ใหญ่บ้านบ้านแม่อุคอ
5. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านแม่อุคอ
6. ผู้ใหญ่บ้านบ้านปางอู้ง
7. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านปางอู้ง
8. สมาชิก อบต. บ้านปางตอง
9. สมาชิก อบต.บ้านปางอู้ง

10. สมาชิก อบต.บ้านแม่อุค

วิธีการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยในโครงการฟื้นฟูและถ่ายทอด พืชสมุนไพรชาวเขาเผ่าม้ง มีกระบวนการดำเนินการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การสร้างความเข้าใจกับชุมชน จัดเวทีศึกษาบริบทหมู่บ้านและแลกเปลี่ยนความคิดกับชาวบ้าน ประเมินสถานการณ์สมุนไพร
2. ดำเนินการค้นหารวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร หมอยา ตำรับยา แล้วบันทึกเป็นเอกสาร
3. จัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน โดยแยกเป็น 3 เวที 3 หมู่บ้าน
4. เชิญวิทยากรที่เป็นผู้รู้ด้านสมุนไพรในหมู่บ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้กลับคืนสู่ชุมชน
5. วิเคราะห์กำหนดแนวทางการฟื้นฟู
6. จัดเวทีศึกษาสมุนไพรสำหรับผู้สนใจ
7. ศึกษาจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่เพิ่มเติม
8. สรุปผลการวิจัยทั้งหมด เป็นผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ลักษณะของงานวิจัยสามารถแยกได้เป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1

ส่วนที่ 1 คือ เวทีสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อศึกษาบริบทของหมู่บ้านร่วมกัน ร่วมประเมินสถานการณ์สมุนไพรในหมู่บ้านร่วมกัน และค้นหาองค์ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญเรื่องสมุนไพรในหมู่บ้าน แล้วจัดเก็บข้อมูลให้เป็นข้อมูลทางเอกสาร โดยเน้นการจัดเก็บข้อมูลแบบมีส่วนร่วม

ส่วนที่ 2 คือ จัดเวทีคืนข้อมูลสู่ชุมชน ให้แก่ผู้สนใจในชุมชน ทั้งเยาวชน และผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน โดยการเชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้านสมุนไพรในหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านเป็นวิทยากร เพื่อการถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยการคิด การลงความเห็น และการกระทำร่วมกัน

ส่วนที่ 3 คือ การจัดกิจกรรมย่อย สำหรับทีมวิจัยเพื่อค้นหา และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยค้นคว้างานทางด้านเอกสารหรือวิชาการ การออกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการพูดคุยกับชาวบ้านในประเด็นต่างๆ ทั้งก่อนและหลัง ของการจัดเวทีหรือกิจกรรมต่างๆ

ส่วนที่ 4 คือ จัดกิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาสมุนไพรใกล้ตัวให้กับเด็กและเยาวชนโดยเฉพาะกับเด็กนักเรียนในโรงเรียน (โรงเรียนประจำหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน)

ส่วนที่ 5 คือ สรุปงานเอกสาร

ระยะที่ 2

ส่วนที่ 1 คือ เวทีหาแนวร่วมในการอนุรักษ์พืชสมุนไพรให้คงอยู่กับวิถีชีวิตประจำวันของคนม้งใน 3 หมู่บ้าน โดยจัดทำแปลงสาธิตพืชสมุนไพรประจำหมู่บ้าน ร่วมกับชาวบ้าน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ และขยายพันธุ์ โดยเฉพาะพืชสมุนไพรที่หาได้ยาก

ส่วนที่ 2 คือ ทบทวนแผนกิจกรรม กำหนดรายละเอียดในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับชุมชน โดยเฉพาะทางเลือกใหม่เกี่ยวกับสมุนไพร

ส่วนที่ 3 คือ ดำเนินการตามแผน

ส่วนที่ 4 คือ การสรุป ประเมินผล และรวบรวมผลการวิจัยทั้งหมดให้เป็นงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รายละเอียดของการดำเนินการ

การวิจัยเริ่มต้นจาก การศึกษาถึงบริบทของชุมชนหมู่บ้านม้ง (บ้านปางตอง บ้านแม่อุคอ และบ้านปางอู้ง) ที่มีต่อการใช้สมุนไพร เช่น สาเหตุที่ต้องใช้สมุนไพร สาเหตุของการเจ็บป่วย ผลกระทบต่างๆ และอาจรวมไปถึงการใช้เทคนิคเพื่อการรักษาโรคแบบภูมิปัญญาของชาวม้ง กับการเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยเพื่อเข้าสู่กระบวนการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลต่างๆ ซึ่งจะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการสมุนไพร ให้เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน และสังคม ดังนั้นในการดำเนินงานวิจัยจึงมีรายละเอียดคร่าวๆ ดังนี้

การดำเนินงานวิจัยในระยะที่ 1

1. ทำความเข้าใจกับชุมชนม้งและผู้ที่เกี่ยวข้อง ที่ละหมู่บ้าน เกี่ยวกับวิถีชีวิตที่มีความเกี่ยวข้องกับ การใช้สมุนไพร และทบทวนหรือทำความเข้าใจกับคำถามเพื่อการวิจัยอีกครั้ง
2. จัดหาและจัดซื้ออุปกรณ์ที่มีความจำเป็นต่อการจัดเก็บหรือบันทึกข้อมูล และเตรียมความพร้อมในการลงพื้นที่เพื่อศึกษาหาข้อมูล
3. ประชุมทีมงานวิจัยเพื่อกำหนดทิศทางของการดำเนินงานต่อไป ในแต่ละช่วง
4. จัดเวทีศึกษากระบวนการที่จะฟื้นฟู สมุนไพรม้ง และถ่ายทอด เผยแพร่ให้มีการสืบสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพรให้มีอยู่ในชุมชน สังคมของคนม้งต่อไป โดยเริ่มจากชาวบ้านในหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านปางตอง แม่อุคอ และปางอู้ง
5. ดำเนินการให้องค์ความรู้ของชุมชนหมู่บ้านม้งทั้ง 3 หมู่บ้าน เป็นผู้นำการถ่ายทอดความรู้คืนสู่ชุมชน และไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน. โดยการถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ทดลองการใช้สมุนไพรม้ง และรวมทั้งเทคนิคการรักษาแบบภูมิปัญญาของชาวบ้าน

6. ดำเนินการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเป็นระยะๆ นอกเหนือจากการดำเนินงานในแผนงานกิจกรรมต่างๆ
7. จัดเก็บข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลทางเอกสาร และรวมทั้งการบันทึกด้วยภาพถ่ายต่างๆ
8. ทีมงานวิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ และกิจกรรมต่างๆ มาศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบแล้วสรุปบทเรียนร่วมกัน
9. สรุปสาระสำคัญของการดำเนินงานวิจัยทั้งหมด และวางแผนกำหนดแผนงานการดำเนินงานในระยะที่ 2 ต่อไป
10. จัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

กำหนดเวลา 6 เดือน (พฤศจิกายน 2546 – พฤษภาคม 2547) ขยายเวลาถึงเดือน มกราคม 2549

งบประมาณที่ใช้

งบประมาณที่ใช้ในการวิจัยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เป็นเงินทั้งสิ้น 120,850 บาท (หนึ่งแสนสองหมื่นแปดร้อยห้าสิบบาทถ้วน)

ระยะเวลาในการดำเนินงานในระยะที่ 1 (6 เดือน)

ที่	กิจกรรมขั้นตอน	ระยะเวลาดำเนินการในแต่ละเดือน					
		1	2	3	4	5	6
1	ศึกษาถึงบริบททั่วไปของทั้ง 3 หมู่บ้าน ทำความเข้าใจกับชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านเกี่ยวกับสถานการณ์ของสมุนไพรในอดีตร ปัจจุบัน และอนาคต และคำถามเพื่อการวิจัย	↔					
2	ค้นหาหมอยา หรือองค์ความรู้ด้านสมุนไพร ในหมู่บ้านปางตอง และบันทึกข้อมูล		↔				
3	ค้นหาหมอยา หรือองค์ความรู้ด้านสมุนไพร ในหมู่บ้านแม่อุคอ และบันทึกข้อมูล			↔			
4	ค้นหาหมอยา หรือองค์ความรู้ด้านสมุนไพร ในหมู่บ้านปางอู่ และบันทึกข้อมูล				↔		
5	กิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาสมุนไพร(สำหรับเด็กนักเรียนทั้ง 3 โรงเรียนใน 3 หมู่บ้าน)					↔	
7	สรุปและประเมินผล จัดเก็บเอกสารรวบรวมงานวิจัยในระยะที่ 1						↔

บทที่ 2

บริบทหมู่บ้าน

2.1 หมู่บ้านแม่อูคอ

ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านแม่อูคอ หมู่ 6 ต.แม่อูคอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการตั้งถิ่นฐานมายาวนานประมาณ 35-40 ปี มาแล้ว ซึ่งได้มีการย้ายเข้าย้ายออกสลับเปลี่ยนกันมา 2 รุ่น รุ่นที่ 1 มีผู้มาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มแรกคือ นาย จู่จะ แซ่จ้าว, นายจู้ลื้อ แซ่เห่อ, นายป้าเป่า แซ่เผ่า, นายเส้าตัว แซ่จ้าว และนายไซจู แซ่เห่อ ลักษณะของการย้ายมาตั้งถิ่นฐานเป็นไปในลักษณะของการตั้งถิ่นฐานเพื่อการทำไร่ทำสวนปลูกฝิ่น ซึ่งเป็นการย้ายมาจากหมู่บ้านแม่อูลอ อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ รุ่นที่ 2 ได้แก่ นายเป่า แสงเห่อ, นายเป่า แซ่จาง, นายไซแซ แซ่เห่อ, นายแตง แซ่จาง, นายไฟเผ่า แซ่จาง, นายจูเป่า แซ่จาง อพยพมาจากหมู่บ้านนา จิต.แม่นาจร อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมี นายหว่างลื้อ แซ่ซัง, นายหย่างโค แซ่ซัง, นายซัว แซ่ซัง, นายหยั่ว แซ่ซัง, นายซงหือ แซ่ซัง, นายไฟเป่า แซ่ซัง และนายว้าง แซ่ซัง ย้ายจากหมู่บ้านโป่ง ลีแยง อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ เข้ามาสมทบอีก

ซึ่งลักษณะของการย้ายเข้า ย้ายออกมีสาเหตุ หลักๆ อยู่ 3 ประการ เช่น 1. ย้ายเพื่อหาที่ทำกิน แห่งใหม่ 2. ย้ายตามญาติพี่น้อง 3. ย้ายเพราะความกลัวจากความเชื่อ เรื่องผีสงและอื่นๆ ปัจจุบันได้มีการย้ายเข้าย้ายออกบ้าง เช่นเมื่อปี พ.ศ.2542 ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้าน นายชัยณรงค์ กรชูโชค ได้ย้ายออกไปอยู่ที่บ้านเจดีย์ไค้ อ.แม่สลด จ.

ตาก เนื่องจากมีปัญหาเกี่ยวกับการปกครองในหมู่บ้านและต้องการย้ายไปหาพื้นที่ทำกินแห่งใหม่ เพราะที่บ้านเจดีย์ไค้ มีพื้นที่ทำกินกว้างขวาง และเป็นการย้ายตามญาติพี่น้อง

ลักษณะที่ตั้งภูมิศาสตร์และการคมนาคม

หมู่บ้านแม่อูคอ ตั้งอยู่ในระหว่างหุบเขาแม่อูคอ มีป่าไม้ ต้นไม้หนาที่ปกคลุมทั้งปี เป็นต้นน้ำสาย น้ำแม่ยวม อยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 23 กิโลเมตร ใช้เส้นทางถนนที่เดินทางไปอำเภอแม่แจ่ม จังหวัด

เชียงใหม่ ในกิโลเมตรที่ 15 แยกซ้าย ใช้เส้นทางถนนที่ใช้ไปเที่ยวทุ่งบัวตอง ผ่านหมู่บ้านปางตองไปอีก 2 กิโลเมตร ในกิโลเมตรที่ 23 เส้นทางในการคมนาคมสะดวก เป็นถนนลาดด้วยยางมะตอย หมู่บ้านแม่อุคคมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านอื่นๆดังนี้

ทิศเหนือติดกับ หมู่บ้านห้วยแม่สุริน หมู่ 1. ต.แม่อุคค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านปางตอง หมู่ 3 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออกติดกับ หมู่บ้านปางอุ๋ง หมู่ 1 ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่

ทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านแม่อุคคหลวง หมู่ 5 ต.แม่อุคค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

จำนวนประชากร

จำนวนประชากรในหมู่บ้านแม่อุคค ประจำปี พ.ศ. 2547 มีดังนี้

1. จำนวนประชากรชาย 209 คน
2. จำนวนประชากรหญิง 213 คน
3. จำนวนประชากรรวม 422 คน
4. จำนวนครัวเรือน 35 ครัวเรือน (1 ครัวเรือนอาจประกอบด้วย 1-3 ครอบครัว)
5. จำนวนครอบครัว 78 ครอบครัว

การศึกษา

หมู่บ้านแม่อุคคมีสถานศึกษาเป็นโรงเรียนชนบทขนาดเล็ก มีนักเรียนทั้งหมด 72 คน มีครูสอน 5 คน และมีอาจารย์ใหญ่ชื่อ นายเวชยันต์ พันธมิตร ซึ่งจำนวนนักเรียนแบ่งตามตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 จำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านแม่อุคค แบ่งเป็นระดับต่าง ๆ ปี 2547

ลำดับที่	ชั้น	จำนวนนักเรียน		รวม
		ชาย	หญิง	
1	อนุบาล 1	4	5	9
2	อนุบาล 2	5	-	5
3	ประถมศึกษาปีที่ 1	6	4	10
4	ประถมศึกษาปีที่ 2	4	5	9
5	ประถมศึกษาปีที่ 3	5	6	11
6	ประถมศึกษาปีที่ 4	1	5	6
7	ประถมศึกษาปีที่ 5	3	5	8
8	ประถมศึกษาปีที่ 6	7	7	14
รวมทั้งหมด		35	37	72

ปัจจุบันมีผู้สำเร็จการศึกษาในระดับต่างๆ ดังนี้

ผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 (จากโรงเรียนมัธยมในอำเภอ)	จำนวน 8 คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 (จากการศึกษานอกระบบ)	จำนวน 3 คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 6 (จากโรงเรียนมัธยมในอำเภอ)	จำนวน 12 คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญา	จำนวน 2 คน
ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี	จำนวน 1 คน

สาธารณสุข

บ้านแม่อูคอใช้บริการสาธารณสุข จากสถานีนามัยร่วมกับหมู่บ้านปางตอง ซึ่งมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข 3 ท่าน คนงาน 1 คน สถานีนามัยนี้ดูแลครอบคลุมไปถึง 6 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านปางตองได้ บ้านใหม่ปางตอง บ้านปางตอง บ้านแม่อูคอ บ้านหัวแม่สุริน และบ้านหัวสะ และนอกจากนี้ยังให้บริการจากร่วมกับโรงพยาบาลอำเภอขุนยวม หากชาวบ้านเกิดเจ็บป่วยเป็นไข้ธรรมดาก็นิยมใช้บริการจากสถานีนามัย แต่ถ้าหากเจ็บป่วยเป็นไข้ที่รุนแรงก็จะใช้บริการจากโรงพยาบาลขุนยวม

ศาสนาและความเชื่อ

ส่วนใหญ่ชาวบ้านม้งแม่อูคอ จากในอดีตเมื่อประมาณ 30 ปีก่อน คนม้งส่วนใหญ่นับถือความเชื่อทางไสยศาสตร์ เกี่ยวกับ เรื่องผีบ้านผีเรือน ผีเตาไฟ ผีประตู่ ผีประจำตระกูล ผีบรรพบุรุษ และผีไร่ผืนนา เป็นต้น ซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกันในแต่ละพิธีของการเลี้ยงผี การรักษาคันเจ็บป่วย การเรียกขวัญ การบูชาการเลี้ยงผีตามประเพณีต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นชีวิตวิถี

ของคนม้ง ที่ถูกถ่ายทอดและสืบทอดกันมานมนาน และคนม้งก็ผูกพันกับความเชื่อเช่นนี้มายาวนานหลายชั่วอายุคน

หลังจาก 30 ปีที่ผ่านมาจนถึงในปัจจุบันนี้ คนม้งได้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ละเล็กละน้อย ทั้งด้านความเชื่อความศรัทธา ทั้งการพัฒนาด้านการประกอบอาชีพ วิถีชีวิตต่างๆ ก็เริ่มที่จะเปลี่ยนแปลง เช่นเรื่องของความเชื่อ จากในอดีตที่นับถือผีทางไสยศาสตร์ ก็เริ่มมีการหันไปนับถือคริสตศาสนา จากการเผยแพร่ศาสนาของเหล่ามิชชันนารีที่เป็นพวกฝรั่ง และคนม้งจากในหมู่บ้านที่นับถือคริสต์ เช่นเดียวกับที่คนม้งได้ให้การยอมรับ เชื่อในพุทธศาสนา โดยมีบรรดาครูและเจ้าหน้าที่ทางภาครัฐเป็นผู้นำความเชื่อในพุทธศาสนาให้มีส่วนร่วมในชีวิตของนักเรียนในโรงเรียน และผู้นำหมู่บ้านในโอกาสต่างๆ

จากการสำรวจประชากรครัวเรือนทั้งหมด 35 ครัวเรือนในหมู่บ้าน มีจำนวน 20 ครัวเรือนที่นับถือศาสนา และ 15 ครัวเรือนที่นับถือผสมผสานกับพุทธศาสนา ในหมู่บ้านได้มีโบสถ์คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ 1 แห่ง และมีวัดพุทธไพรวัลย์ 1 แห่ง ตั้งอยู่ก่อนจะถึงตัวหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร

ลักษณะการปกครอง

หมู่บ้านแม่อุคอยู่ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุค ซึ่งมีพนักงานตั้งอยู่ที่หมู่บ้านใหม่พัฒนา ภายในหมู่บ้าน (ประจำปี 2547) ผู้นำหมู่บ้านมีดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้าน ชื่อ นายอำนาจ แซ่ซ่ง
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ชื่อ นายไชยันต์ ไกรเกริกเกียรติ และนายเกรียงศักดิ์ กรชูโชค
3. ผู้ช่วยฝ่ายรักษาความสงบภายในหมู่บ้าน นายชูศักดิ์ ก่อนเศรษฐี
4. อบต.ในหมู่บ้านมี 2 ท่าน คือ นายอำนาจ ก่อนเศรษฐี และนายองอาจ กรชูโชค

พื้นที่แหล่งน้ำ

หมู่บ้านแม่อุคมีระบบน้ำประปาภูเขา 1 แห่งคือเป็นลำน้ำแม่อุค ที่ไหลเข้ามาข้างหมู่บ้านแม่อุค ซึ่งน้ำดังกล่าวจะถูกชาวบ้านนำมาบริโภค และอุปโภค ตลอดจนนำมาใช้ในการเกษตรบ้าง ซึ่งงบประมาณในการจัดสร้างประปาภูเขาได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลแม่อุค

สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

ชาวม้งบ้านแม่อุค มีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับการทำมาหากิน โดยอาศัยอาชีพการทำการเกษตรมานาน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน อาชีพของชาวม้งบ้านแม่อุคส่วนใหญ่จะทำการปลูกพืชผักเช่น ข้าวไร่ ข้าวโพด กระหล่ำปลี ผักกาดขาว แครอท มันฝรั่ง มะเขือเทศ พริกยักษ์ สลัด และพวกผลไม้ยืนต้นเช่น ลิ้นจี่ ส้ม ท้อ และอื่นๆ สถานภาพฐานะทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านแม่อุคจัดอยู่ในระดับที่ยังยากจน แม้ชาวม้งจะเน้นการประกอบอาชีพทำการเกษตรก็ตาม แต่รายได้ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการ และยังคงมีภาระหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ

สภาพการปลูก “แครอท” พืชเศรษฐกิจ

ลักษณะของการลงทุนทำสวน **ส่วนใหญ่จะมีพ่อค้า**

หรือนายทุนมาลงทุนให้ โดยเฉพาะการลงทุนปลูกมะเขือเทศ ที่นายทุนจะเป็นผู้ลงทุนทั้งเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย ยา และเงินให้ ส่วนเรื่องของกะหล่ำปลีนั่นนายทุนจะลงเมล็ดพันธุ์ให้กับชาวบ้านผู้สนใจปลูก และเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วก็ค่อยหักต้นทุนเมล็ดพันธุ์ ค่าดีที่นายทุนมาลงทุนก็คือ มีตลาดรองรับที่แน่นอน แม้ราคาพืชผลจะตกต่ำอย่างไรก็ตามชาวสวนก็สามารถขายผลผลิตได้หมดสวน ไม่เช่นนั้นจะไม่มีผู้ซื้อของก็จะ

น่าเสียดายในสวน แต่การลงทุนบางส่วนชาวบ้านก็จะเป็นผู้ลงทุนเอง ขายเอง ข้อดี คือเมื่อราคาพืชผลดีก็
จะขายได้ในราคาที่ดี จะขายให้กับพ่อค้าคนใดก็ได้ ข้อเสียคือเมื่อราคาพืชผลไม่ดี ก็จะไม่สามารถขายได้
ไม่มีผู้รับซื้อ แม้จะมีผู้รับซื้อแต่ก็ถูกกดราคาให้ซื้อขายในราคาที่ต่ำกว่าปกติ

สภาพตลาดชุมชน
ที่ศึกษาค้นในช่วงท่องเที่ยว

ปัญหาในการลงทุนในทุกวันนี้คือต้นทุน
ในการผลิตสูงขึ้นเรื่อยๆ ราคาพืชผลทาง
การเกษตรตกต่ำไม่แน่นอน การคมนาคม
ขนส่งไกล ชาวสวนขาดความรู้ความ
สามารถในการทำการเกษตรภาควิชาการ และการ
ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยเสริม

การใช้แรงงานในการผลิต ส่วนใหญ่จะเป็นแรงงานจาก
คนในครอบครัว บางส่วนเป็นแรงงานต่างด้าว ชาวไทยใหญ่เชื้อ
สายพม่า ที่เข้ามารับจ้างเหมาทำสวนในแต่ละรุ่นๆ ไป แรงงานต่าง
ด้าวส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่เข้ามาถูกกฎหมาย ถือบัตรสีฟ้าที่ได้
การอนุมัติจาก ตม. (ตรวจคนเข้าเมือง) และกรมแรงงาน จังหวัด
แต่ก็มีแรงงานบางส่วน(ส่วนน้อย) ที่เป็นแรงงานเถื่อนลักลอบเข้า
มาทำงาน

แครอท
พืชที่ต้องการ
ดินที่ดี

การอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากร

หมู่บ้านแม่อุคอ ได้มีการจัดสรรในเรื่องของป่าไม้ให้เป็นประเภทดังนี้ คือ

1. ป่าไม้อนุรักษ์ ห้ามเข้าไปบุกรุกทำลาย
2. ป่าไม้ใช้สอย หรือป่าชุมชน ชาวบ้านสามารถเข้าไปตัดและนำมาใช้ประโยชน์ได้ แต่ตัดได้เฉพาะที่จำเป็นเท่านั้น ห้ามตัดเพื่อการค้าหรือการแลกเปลี่ยนใดๆ
3. ป่าไม้ต้นน้ำ เป็นป่าไม้ที่ห้ามเข้าไปบุกรุกหรือทำลายโดยเด็ดขาด และมีแต่จะทำการปลูกป่าเพิ่มในพื้นที่ดังกล่าว
4. ป่าไม้วนอุทยาน หมู่บ้านแม่อุคอมีเขตติดต่อกับป่าไม้วนอุทยานแม่สุรินทร์ ซึ่งหัวหน้าป่าไม้วนอุทยานแม่สุรินทร์เป็นผู้ดูแลอยู่

นอกเหนือจากนี้ชาวบ้านแม่อุคอได้มีการจัดทำระเบียบข้อบังคับของหมู่บ้านเกี่ยวกับป่าไม้ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ดูแลควบคุมการใช้สอยป่าให้ถูกต้อง

ปัญหาของหมู่บ้าน

1. เรื่องพื้นที่ทำกินไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถแปรสินทรัพย์ให้เป็นทุนได้
2. ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ ตลาดไม่แน่นอน
3. ขาดการส่งเสริมในการประกอบอาชีพจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาครัฐ ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเดียวคือทำสวนเท่านั้น และทำอย่างอื่นไม่เป็น
4. ราคาต้นทุนในการผลิตสูง เช่น ปุ๋ย ยา มีราคาแพง
5. การขนส่งไกลจากตลาด ถนนหนทางทรุดโทรมเป็นหลุมเป็นบ่อ ถนนบนไหล่เขาบางที่ทรุด
6. ขาดความรู้และการส่งเสริมในการแปรรูป เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องราคาพืชผลตกต่ำ
7. มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การทำการเกษตรประสบภาวะขาดทุน
8. ระบบสุขอนามัยในครอบครัว ยังไม่ดีพอ รวมถึงอาหารการกิน การรักษาสุขภาพและการป้องกัน
9. ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการศึกษาที่ต่ำกว่าเกณฑ์ และไม่มีการศึกษา ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีก็ไม่กลับมาทำงานในหมู่บ้าน เนื่องจากไม่มีงานรองรับ ทำให้เกิดภาวะ “สมองไหล”

2.2 หมู่บ้านปางตอง

ประวัติหมู่บ้าน

หมู่บ้านปางตองมีอายุการตั้งถิ่นฐานประมาณ 120 ปี เดิมเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยง ที่เข้ามาตั้งรกรากอยู่เป็นเผ่าแรก ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2513 ได้มีชาวม้งย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ด้วยจำนวน 8 ครอบครัว ซึ่งอพยพมาจากหมู่บ้านแม่โถ อำเภอมะนัง จังหวัดแม่ฮ่องสอน สาเหตุที่ชาวม้งย้ายเข้ามา เนื่องจากพื้นที่หมู่บ้านปางตองมีพื้นที่ทำกินอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช จึงได้ย้ายเข้ามาอยู่ร่วมกับเผ่ากะเหรี่ยง

การประกอบอาชีพของชาวบ้านในอดีต คือ ทำไร่ข้าว ข้าวโพด ทำไร่ฝิ่นและเลี้ยงสัตว์ รายได้หลักมาจากการขายฝิ่นและขายสัตว์ ต่อมาปี พ.ศ. 2527 ชาวบ้านเลิกปลูกฝิ่น เนื่องจากการรณรงค์และการปราบปรามจากหน่วยงานของรัฐ จึงหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น เช่น กะหล่ำปลี แครอท มันฝรั่ง ผักกาดขาวปลี มะเขือเทศ พริกขี้หนู และอื่นๆ ปัจจุบันบ้านปางตองเป็นหมู่บ้านทางการ หมู่ที่ 3 ตำบลแม่อุคอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

- ทิศเหนือติดต่อกับ หมู่บ้านแม่อุคอ หมู่ 3 ต.แม่อุคอ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน
- ทิศใต้ติดต่อกับหมู่บ้านคำสุข หมู่ 1 ต.แม่อุคอ อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

- ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านปางอู้ง หมู่ 1 ต.แม่ศึก อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่
- ทิศตะวันตกติดกับหมู่บ้านแม่อุคหลวง หมู่ 5 ต.แม่อุค อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน

หมู่บ้านปางตองประกอบด้วยชนเผ่าม้งและกะเหรี่ยง มีผู้นำเป็นทางการ เป็นผู้ใหญ่บ้าน คือนาย เต็มศักดิ์ แสงเฮื้อ

หมู่บ้านปางตองประกอบไปด้วย บ้านปางตองป๊อก 1,2 บ้านปางตองใต้ และบ้านปางตองใหม่ มีจำนวน 58 ครัวเรือน มีประชากรทั้งสิ้น 501 คน แยกเป็นชาย 268 คน และเป็นหญิง 233 คน ซึ่งสามารถแยกเป็นป๊อกหรือย้อมบ้านต่างๆ ได้ดังนี้

1. บ้านปางตองป๊อก 1 มีจำนวน 23 ครัวเรือน มีประชากร 233 คน แยกเป็น ชาย 116 คน และ เป็นหญิง 117 คน
2. บ้านปางตองป๊อก 2 มีจำนวน 13 ครัวเรือน มีประชากร 92 คน เป็นชาย 52 คน และเป็นหญิง 40 คน
3. บ้านปางตองใต้ มีจำนวน 12 ครัวเรือน มีประชากร 70 คน เป็นชาย 41 คน และเป็นหญิง 29 คน
4. บ้านปางตองใหม่ มีจำนวน 10 ครัวเรือน มีประชากร 106 คน เป็นชาย 59 และ เป็นหญิง 47 คน

ศาสนาที่ชาวบ้านเคารพและนับถือ คือ ศาสนาผี พุทธ และคริสต์ มีศาสนสถานประกอบศาสนกิจ ดังนี้ มีวัด 1 แห่ง คือวันพุทธไพรวัลย์ ซึ่งอยู่ระหว่างบ้านปางตองกับบ้านแม่อุค ซึ่งอยู่ห่างจากตัวบ้านปางตองไปทางบ้านแม่อุคประมาณ 1.5 กิโลเมตร มีโบสถ์คริสต์ม้งเซเวนเดย์ 1 แห่ง และมีโบสถ์คริสต์กะเหรี่ยง(นิกายโปรเตสแตนท์) 1 แห่ง

สภาพทางสังคม

สิ่งสาธารณูปโภค

หมู่บ้านปางตองอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอขุนยวม 23 กิโลเมตร การคมนาคมมีความสะดวกสบาย สามารถเดินทางเข้าหมู่บ้านได้ทุกฤดูกาล มีถนนสายหลักที่ลาดยางตลอดทั้งสาย เริ่มตั้งแต่ที่ว่าการอำเภอขุนยวม ถึง หุ่นตอง ในหมู่บ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เช่น ไฟฟ้า โรงเรียน สถานีอนามัย ประปาหมู่บ้าน ถนนคอนกรีต โทรศัพท์ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เป็นต้น คณะกรรมการหมู่บ้านและชาวบ้านช่วยกันรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน

ผู้นำ / กลุ่ม / กองทุน

คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่บ้านมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ จำนวน 12 คน ประกอบด้วยคนกะเหรี่ยง และคนม้ง จะมีการประชุมชาวบ้านทุกๆ เดือน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่ทางราชการแจ้งให้ทราบหรือขอความร่วมมือมายังหมู่บ้าน การดำเนินกิจกรรมพัฒนา

หมู่บ้านส่วนมากจะทำในวันสำคัญต่างๆ ทั้งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการมีบทบาทในการดูแลหมู่บ้านและรักษาความสงบเรียบร้อยของหมู่บ้าน และปกครองหมู่บ้านโดยใช้หลักประชาธิปไตย ส่วนผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะมีบทบาทหน้าที่ในการให้คำปรึกษา ตลอดจนช่วยเหลือเกื้อกูลกันกรณีมีข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน หรือสมาชิกในบ้านเดียวกัน เช่นความขัดแย้งในเรื่องที่ทำกิน การกระทำผิดต่อจารีตประเพณี อีกทั้งยังเป็นผู้คอยกำกับดูแลด้านวัฒนธรรมประเพณีของเผ่าตนเอง เพื่อให้สืบทอดต่อไป

กลุ่มสตรีแม่บ้าน มีสมาชิกประมาณ 50 คน วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีชาวเขา การแต่งกาย การพัฒนาความเป็นอยู่ และการดูแลสุขภาพอนามัยในครอบครัว ที่ผ่านมายังไม่มีกิจกรรมที่ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน และมีบทบาทต่อการพัฒนาหมู่บ้านค่อนข้างน้อย อาจเป็นเพราะกลุ่มยังขาดผู้นำและยังไม่เข้มแข็ง

กองทุนในหมู่บ้าน หมู่บ้านปางตองได้รับการสนับสนุนกองทุนจากหน่วยงานของภาครัฐและอื่นๆ เช่น กองทุน กขคจ. กองทุนฟื้นฟู กองทุนธนาคารข้าว กองทุนศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ กองทุนยา/เกลือไอโอดีน และกองทุนเงินล้าน ปัจจุบันมีการดำเนินงานอยู่ แต่ไม่ประสบความสำเร็จมากนักเท่าที่ควร และยังมีการกู้เงินจาก ธนาคาร ธกส. เพื่อการลงทุนในการทำการเกษตร แต่ก็ไม่มีความก้าวหน้า และยังเป็นภาระหนี้สินให้กับชาวบ้าน

ด้านการศึกษาและสาธารณสุข

หมู่บ้านปางตองมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา ถึงมัธยมศึกษาตอนต้น 1 แห่ง (เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา) มีนักเรียนจำนวน 251 คน มีผู้อำนวยการโรงเรียนชื่อ นายสงฆ์ ไชยา มีครูจำนวน 14 คน เด็กที่จบโรงเรียนบ้านปางตองแล้วได้ศึกษาต่อในระดับที่สูงมีน้อย เนื่องจากเด็กนักเรียนส่วนใหญ่มีฐานะทางครอบครัวยากจน

การบริการด้านสาธารณสุข เมื่อชาวบ้านมีการเจ็บป่วยจะไปรับบริการที่สถานีอนามัยในหมู่บ้าน แต่ถ้าหากว่ามีอาการเจ็บหนัก ก็จะไปรับบริการที่โรงพยาบาลประจำอำเภอ

สภาพทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันอาชีพหลักของชาวบ้าน คือ การทำสวนพืชผักเชิงเศรษฐกิจ ทำไร่ข้าวโพด และพืชไร่ ส่วนใหญ่ชาวบ้านเน้นการทำสวนพืชผักเชิงเศรษฐกิจ ซึ่งมีการปลูกพืชผักจำพวก กะหล่ำปลี แครอท มันฝรั่ง ผักกาดขาวปลี พริกยักษ์ และมะเขือเทศ ซึ่งในหมู่บ้านปางตองนี้มีระบบการผลิตอยู่ 2 ระดับ

1. การประกอบอาชีพ เพื่อการยังชีพ ส่วนมากจะเป็นชนเผ่ากะเหรี่ยงที่มีการปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์เป็นหลัก และมีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเสริมรายได้เป็นอาชีพรอง

2. การประกอบอาชีพเพื่อเชิงเศรษฐกิจ ส่วนมากจะเป็นชนเผ่าม้ง ที่เน้นการปลูก กะหล่ำปลี ฝรั่ง แครอท ผักกาดขาวปลี พริกยักษ์ และมะเขือเทศ และมีการทำไร่ข้าว ข้าวโพด เป็นอาชีพเสริม

ดังนั้นเศรษฐกิจของชาวบ้านปางตองระหว่างชาวม้งกับชาวกะเหรี่ยง ชาวม้งจะมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าชนเผ่ากะเหรี่ยง เนื่องจากชาวม้งเป็นคนที่มีความขยันขันแข็ง ทำงานจริงจัง

ซึ่งจากระดับเศรษฐกิจการประกอบอาชีพชาวบ้าน 2 ระดับสามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1. ระดับฐานะทางเศรษฐกิจดี มี 19 ครัวเรือน (กะเหรี่ยง 8 ครัวเรือน ม้ง 11 ครัวเรือน)
2. ระดับฐานะทางเศรษฐกิจปานกลาง มี 41 ครัวเรือน (กะเหรี่ยง 20 ครัวเรือน ม้ง 21 ครัวเรือน)
3. ระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ (ยากจน) มี 20 ครัวเรือน (กะเหรี่ยง 10 ครัวเรือน ม้ง 10 ครัวเรือน)

ระบบการผลิตของหมู่บ้านจะส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมค่อนข้างมาก ปัจจุบันสภาพดินเสื่อมและเกิดโรคแมลงแพร่ระบาดในพืชไร่ มีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น

ทรัพยากรธรรมชาติ

ที่ดิน

มีการใช้ประโยชน์ดังนี้

1. ทำไร่ มีจำนวน 48 ครัวเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 1,005 ไร่
2. ทำนา มีจำนวน 10 ครัวเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 67 ไร่
3. เลี้ยงสัตว์ จะเลี้ยงตามไร่นา และทุ่งหญ้าตามสันเขา
4. ทำสวนผัก มีจำนวน 29 ครัวเรือน มีเนื้อที่ประมาณ 378 ไร่

การใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ จะใช้ซ้ำ ที่เดิม มีการใช้สารเคมีเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดสภาพดินเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบทำให้เกิดการบุกรุกแผ้วถางป่าไม้เพื่อขยายพื้นที่ทำกินมากขึ้น โดยขาดการควบคุมดูแลที่ดีของชุมชน

ลำนํ้าธรรมชาติ
และพืชเศรษฐกิจ

น้ำ

ในหมู่บ้านมีแม่น้ำสำหรับใช้ทั้งอุปโภค และบริโภค และใช้สำหรับการเกษตรที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี 3 ลำห้วย คือ ลำห้วยน้ำยม ห้วยนาอุหรู และห้วยหวาย

ป่าไม้

หมู่บ้านปางตองเป็นหมู่บ้านอยู่ในเขตป่าสงวนที่อยู่ภายใต้การดูแลควบคุมของป่าไม้ แต่ชาวบ้านได้มีการจัดการทรัพยากร โดยจัดแบ่งประเภทป่าได้ดังนี้

1. ป่าต้นน้ำ มีอยู่ 3 แห่ง (คอยป่าซัล๊ะ มีเนื้อที่ประมาณ 1,000 ไร่ ป่าคอยปางตอง มีเนื้อที่ 100 ไร่ ป่าคอยก่อเวจื่อ มีเนื้อที่ประมาณ 500 ไร่)
2. ป่าใช้สอย มี 3 แห่ง มีเนื้อที่ประมาณ 1,500 ไร่

ชาวบ้านได้มีการตั้งกฎระเบียบคณะกรรมการในหมู่บ้านดูแลรักษาป่าต้นน้ำ และป่าใช้สอย ที่ชัดเจน เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งหากผู้ใดฝ่าฝืนก็จะทำการลงโทษตามกฎหมายที่ต้งเอาไว้

ปัญหาของหมู่บ้าน

ปัญหาที่ถือว่าเป็นเรื่องใหญ่สำหรับหมู่บ้านปางตอง มีหลากหลายปัญหาดังนี้

1. ปัญหาเรื่องการขยายพื้นที่ทำกินเรื่อยๆ ตามอัตราการเพิ่มจำนวนของประชากร
2. ปัญหาเรื่องที่ดินที่อยู่อาศัย และที่ดินสำหรับทำกินเป็นที่ไร่ ที่นา ที่สวนไม่มีเอกสารสิทธิ์
3. ปัญหาเรื่องการใช้สารเคมี ที่นับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และผู้ใช้ขาดการป้องกันที่ถูกต้อง
4. ปัญหาเรื่องสุขอนามัยในครอบครัวที่ยังไม่ดีพอ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการเจ็บป่วย
5. เรื่องการขาดการศึกษา ส่วนใหญ่ผู้ที่มีการศึกษาจะเป็นเด็กในวัยเรียนเท่านั้นแต่สำหรับผู้ใหญ่ที่เป็นวัยกลางคนไม่มีการศึกษา ทำให้เกิดการพัฒนาค่อนข้างล่าช้า
6. เรื่องปัญหาความยากจน ชาวบ้านยังคงมีรายได้ต่ำ ลักษณะการประกอบอาชีพยังขาดความมั่นคงไม่แน่นอน และขาดความรู้ในการประกอบอาชีพที่ถูกต้อง

การวิเคราะห์ศักยภาพข้อจำกัดของชุมชน

ด้านศักยภาพ

ในชุมชนประกอบด้วย 2 ชนเผ่า โดยธรรมชาติชนเผ่ากะเหรี่ยงและชนเผ่าม้งจะมีวิถีชีวิตประเพณีวัฒนธรรม ระบบการผลิตที่แตกต่างกันมาก แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนเดียวกันได้อย่างมีความสุข มีการปรองดอง พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในระบบการปกครองหมู่บ้านมีการกระจายอำนาจความรับผิดชอบ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. มีทั้งชนเผ่าม้งและเผ่ากะเหรี่ยง ไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกุมอำนาจไว้ แต่สามารถแบ่งหน้าที่รับผิดชอบได้ลงตัว และรับผิดชอบตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดี

ด้านข้อจำกัด

ผู้นำ องค์การชุมชน ถึงแม้จะประกอบไปด้วยทั้ง 2 เผ่า แต่สถานภาพฐานะทางเศรษฐกิจของเผ่าม้งจะดีกว่าเผ่ากะเหรี่ยง ซึ่งโอกาสตัดสินใจมักจะขึ้นอยู่กับชนเผ่าม้งเป็นสำคัญ ชนเผ่ากะเหรี่ยงขาดความกล้าในการแสดงออกในบทบาทของผู้นำ และแม้จะมีคณะกรรมการหมู่บ้านที่มาจากทั้งเผ่าก็ตาม แต่ในการร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านก็ยังมีน้อย การจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันก็ยังไม่ค่อยลงตัว ชุมชนยังขาดความเข้มแข็ง สืบเนื่องจากปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า และป่าต้นน้ำ คนในหมู่บ้านยังไม่สามารถจัดการกับคนที่บุกรุกได้ แม้จะมีกฎของหมู่บ้านแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีบางส่วนฝ่าฝืนกฎให้เห็นกันบ่อย

ยุทธศาสตร์แนวทางการพัฒนาหมู่บ้าน

1. สร้างจิตสำนึก ความตระหนักในการหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นกลุ่มผู้นำ คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสตรี และเยาวชน เพื่อให้มีการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน
2. กำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชาติให้ชัดเจนและกำหนดกฎระเบียบในการดูแลรักษา
3. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อแสดงความร่วมมือกับองค์กรชุมชนในการพัฒนาอาชีพและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน
4. ส่งเสริมการให้ความรู้ทักษะแก่เกษตรกรในการทำเกษตรแบบผสมผสานและหาทางเลือกในการประกอบอาชีพที่เหมาะสม (ลด ละ เลิก การใช้สารเคมี)

กิจกรรมที่จะดำเนินการ

1. จัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนและร่วมกับชุมชนอื่น
2. จัดอบรม และทัศนศึกษา คูงานเพื่อเพิ่มความรู้และทักษะในการพัฒนาอาชีพที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. จัดทำสื่อจำลองภูมิประเทศ (Model) เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่ชุมชน
4. รณรงค์ให้ชุมชนหันมาใช้สารสมุนไพร ทดแทนการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรกรรม
5. กำหนดขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอยของหมู่บ้านให้ชัดเจน
6. จัดเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อประเมินความก้าวหน้าของกิจกรรมในชุมชนทุกๆ เดือน

2.3 หมู่บ้านปางอู้ง

ประวัติความเป็นมา

ปางอู้งเป็นกลุ่มหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่าม้งที่เก่าแก่แห่งหนึ่ง ไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าตั้งขึ้นเมื่อใด ทราบแต่เพียงว่าพื้นที่นี้เคยเป็นของชาวเขาเผ่าลัวะ และกะเหรี่ยงเมื่อประมาณ 70 ปีมาแล้ว และได้มีชาวไทยภูเขาเผ่าม้ง อพยพมาจากในที่ต่างๆ เพื่อทำไร่ทำสวนผืน เนื่องจากบริเวณบ้านปางอู้งมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชเมืองหนาว เมื่อชาวม้งได้เข้ามาอาศัยอยู่เพิ่มมากขึ้น ชาวเขาเผ่าอื่นๆ ก็อพยพไปอยู่ในที่อื่นๆ คงเหลือไว้แต่ชาวม้ง พื้นที่บ้านปางอู้งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อกองทัพทหารญี่ปุ่นได้ใช้เส้นทางผ่านหมู่บ้านปางอู้งเป็นทางเดินทัพผ่านเข้าอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เข้าสู่ประเทศพม่า ซึ่งปัจจุบันยังคง ปรากฏหลักฐานเช่น อาวุธปืน คานขามไธรวร หมวกของพวกทหาร โครงเหล็กกรุด และอื่นๆ

การอพยพของชาวม้งที่เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านปางอู้ง เริ่มจาก 9 ครอบครัว โดยการนำของนายจ๊วะ นายจู่ นายจื่อลือ และนายก้างยา ซึ่งอพยพมาจากดอยช้าง ภายหลังได้มีการอพยพมาจากหลายๆ แห่ง เช่น โป่งสิแยง แม่สะมา แม่โถ แม่อุค เพราะมีความเกี่ยวข้องกันเป็นญาติพี่น้องกัน จึงอพยพย้ายตามกันไป และเพราะหมู่บ้านปางอู้งมีพื้นที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งผลิตฝิ่นใหญ่แห่งหนึ่งของพื้นที่สูง แต่ได้มีการปราบปรามการทำฝิ่นจากภาครัฐ ทำให้การลักลอบปลูกฝิ่นหมดไป ซึ่งในปัจจุบันได้กลายมาเป็นแหล่งการผลิตพืชผักที่ใหญ่แห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยได้รับการส่งเสริมมาจากหน่วยงานการเกษตร โครงการหลวง และเหล่าพ่อค้าคนกลาง

ลักษณะที่ตั้งอาณาเขตและสภาพภูมิประเทศ

หมู่บ้านปางอู้ง สังกัดหมู่ 1 ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ตอนกลางด้านทิศตะวันตกของอำเภอแม่แจ่ม มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยอยู่ห่างจากตัวอำเภอขุนยวม 27 กิโลเมตร และอยู่ห่างตัวอำเภอแม่แจ่ม 63 กิโลเมตร

- ทิศเหนือติดกับหมู่บ้านปางเกียะ ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

- ทิศใต้ติดกับหมู่บ้านห้วยปอน ตำบลแม่ข่มน้อย อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- ทิศตะวันออกติดกับหมู่บ้านแม่ละเกะ ตำบลแม่ข่มน้อย อำเภอขุนยวม แม่ฮ่องสอน
- ทิศตะวันตก ติดกับหมู่บ้านแม่อุคอและปางตอง ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม

ลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านปางอุ้งและบริเวณใกล้เคียง ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีความลาดชันสูงกว่า 35 เปอร์เซ็นต์ มีที่ราบอยู่ตามหุบเขาโดยมีลำห้วยขนาดเล็กไหลผ่านตลอดทั้งปี มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ 1,100 - 1,500 เมตร ลำน้ำที่สำคัญมีอยู่ 2 สาย คือลำน้ำแม่หยอด และลำน้ำบ้านปางเกียะ

สภาพภูมิอากาศ ส่วนใหญ่เป็นแบบพื้นที่สูง มีสภาพอากาศที่เย็นและเย็นจัด ซึ่งอุณหภูมิที่สูงที่สุดคือ 34 องศาเซลเซียส ส่วนอุณหภูมิต่ำที่สุดคือ - 4 องศาเซลเซียส โดยเฉลี่ยอุณหภูมิจะอยู่ที่ 20 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,700 มม./ปี

เส้นทางคมนาคมบ้านปางอุ้ง

บ้านปางอุ้ง เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขต ตำบลแม่ศึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ แต่มีเขตติดต่อ และอยู่ใกล้กับอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ส่วนใหญ่ชาวบ้านในหมู่บ้านปางอุ้งจะติดต่อกับสังคมภายนอกโดยใช้เส้นทางไปอำเภอขุนยวมมากถึง 80 % เนื่องจากอยู่ใกล้กับตัวเมือง และต้องทำมาค้าขาย และติดต่อกับพ่อค้าที่รับซื้อขายผลผลิตทางการเกษตร โดยอาศัยใช้เส้นทางที่ผ่านอำเภอขุนยวมเป็นหลัก และกรณีมีการเจ็บป่วยส่วนใหญ่อีกจะใช้บริการจากโรงพยาบาลขุนยวม เส้นทางคมนาคมที่สะดวกที่ติดต่อกับหมู่บ้านปางอุ้งมี 2 สาย ดังนี้

เส้นทางสายที่ 1

จากบ้านปางอุ้ง ลงสู่อำเภอขุนยวม (ไปแม่ฮ่องสอน)ไปอำเภอแม่ลาน้อย ไปอำเภอแม่สะเรียง ไปอำเภอฮอด ไปอำเภอจอมทอง ไปอำเภอสันป่าตอง ไปอำเภอหางดง และเข้าสู่ตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทาง 315 กิโลเมตร

เส้นทางสายที่ 2

จากบ้านปางอุ้ง ไปหมู่บ้านแม่นาจร ไปอำเภอแม่แจ่ม ขึ้นดอยอินทนนท์ ไปอำเภอจอมทอง ไปอำเภอสันป่าตอง ไปอำเภอหางดง เข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ ระยะทาง 180 กิโลเมตร หรือเมื่อเข้าสู่อำเภอแม่แจ่ม ไปอำเภอฮอด ไปอำเภอจอมทอง ไปอำเภอสันป่าตอง ไปอำเภอหางดง เข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ ระยะทาง 250 กิโลเมตร

จำนวนประชากรหมู่บ้านปางอุ้ง

หมู่บ้านปางอุ้ง 98 % เป็นชาวม้ง อีก 2 % เป็นชาวจีนฮ่อที่มาตั้งร้านค้า ค้าขายกับชาวม้ง ในหมู่บ้าน ส่วนกลุ่มคนที่เข้าออกในหมู่บ้านปางอุ้งแต่ไม่ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านซึ่งถือว่าเป็นจำนวนประชากรของหมู่บ้าน ได้แก่ ข้าราชการเจ้าหน้าที่ทางรัฐ เช่นครู เจ้าหน้าที่หมออนามัย เจ้าหน้าที่โครงการหลวง และหน่วยทหารรักษาความสงบ และรวมทั้งแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานตามไร่ นา สวน ของชาวม้ง จำนวนประชากรมีรายละเอียดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรบ้านปางอุ้ง แบ่งตามอายุและเพศ ปี 2547

กลุ่มอายุ	ชาย	หญิง	รวม
อายุ 0-1 ปี	32	17	49
อายุ 1-4 ปี	119	110	229
อายุ 5-14 ปี	311	291	602
อายุ 15-44 ปี	411	404	815
อายุ 45-59 ปี	79	105	184
อายุ 60 ปีขึ้นไป	32	41	73
รวม	984	968	1,952

เศรษฐกิจของหมู่บ้านปางอุ้ง

หมู่บ้านปางอุ้งส่วนใหญ่ที่เป็นชาวม้ง มีอาชีพในการทำการเกษตรเป็นหลัก เช่นปลูกพืช ผักต่างๆ ขายเพื่อการดำรงชีวิต ส่วนใหญ่พืชที่ปลูกจะเป็นพืชเชิงเศรษฐกิจ และเป็นพืชเมืองหนาว เนื่อง

จากหมู่บ้านปางอุ้งมีลักษณะภูมิอากาศที่หนาวเย็นเกือบตลอดทั้งปี พืชที่ปลูกได้แก่ กระหล่ำปลี มะเขือเทศ มันฝรั่ง แครอท ผักกาดขาว สลัด พริกยักษ์ จำพวกผลไม้ยืนต้น ได้แก่ ท้อ บ๊วย พลับ ลิ้นจี่ สาลี่ ลูกไหนด พืชไร่ ได้แก่ ข้าวไร่ ข้าวโพด ปลูกเพื่อการเลี้ยงชีพ และการเลี้ยงสัตว์

ระดับฐานะของชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะที่พอมีพอกิน และยากจนเป็นส่วนใหญ่ **รายได้หลักมาจากการปลูกพืชผัก** แล้วนำไปขายเป็นรายได้ให้แก่ครอบครัว ในหมู่บ้านปางอุ้งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีรถยนต์ และรถกระบะใช้ เพราะเนื่องจากว่าในการอาชีพทำการเกษตรจำเป็นต้องใช้รถกระบะในการขนส่งสินค้า เพราะระยะทางไกลที่จะต้องนำส่งเข้าตลาด ส่วนใหญ่การซื้อรถยนต์ของชาวบ้านจะเป็นการผ่อนส่ง สร้างปัญหาเรื่องภาระหนี้สินให้กับชาวบ้าน บางรายต้องถูกยึดรถคืนเพราะไม่สามารถผ่อนส่งให้กับเจ้าหนี้ได้ และส่วนใหญ่ต้องใช้ระยะเวลา 3-5 ปี กว่าจะผ่อนส่งรถได้หมด

สังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านปางอุ้ง

สังคมของชาวม้งบ้านปางอุ้งส่วนใหญ่จะเป็นระบบเครือญาติ ที่เป็นพี่น้อง นามสกุลเดียวกันโดยคนม้งเรียกว่าเป็น “แซ่” ประกอบด้วย แซ่เฮ่อ แซ่จ้าว แซ่ย่าง แซ่ว่าง แซ่จาง และ แซ่โซ้ง และคนม้งที่อยู่ในหมู่บ้านปางอุ้งเป็นม้งคำเหมือนกับม้งทางจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งม้งจะมี 2 ประเภทคือม้งคำและม้งขาว ส่วนใหญ่ม้งขาวจะอยู่แถบจังหวัดเชียงราย พะเยา พิชญ์โลกและเพชรบูรณ์

ลักษณะของการปลูกบ้านของคนม้งแต่ดั้งเดิมจะปลูกบ้านติดกับดิน เนื่องจากอากาศหนาว และคนม้งต้องเลี้ยงผี เช่นผีเตาไฟ ผีประตู ผีเตาไฟใหญ่ ผีบ้านผีเรือน แม้ในปัจจุบันจะมีการสร้างบ้านเรือนที่ทันสมัยเป็น สองชั้น แต่สำหรับห้องครัวนั้นจะต้องสร้างให้ติดดิน

การศึกษา

บ้านปางอุ้ง เป็นหมู่บ้านม้งที่ค่อนข้างใหญ่มีจำนวนประชากรค่อนข้างมาก แม้จำนวนบ้านเรือนจะไม่ค่อยมากก็ตาม แต่สังคมม้งจะอยู่อาศัยด้วยกันเป็นครอบครัวใหญ่ โดยเฉลี่ยมีสมาชิกต่อครัวเรือนไม่ต่ำกว่า 8 คนขึ้นไป

จำนวนผู้ที่ได้รับการศึกษาส่วนใหญ่ จะเป็นเด็กที่ไปเรียนหนังสือในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ชื่อว่า โรงเรียนบ้านปางอุ้ง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส ซึ่งมีตั้งแต่ชั้น อนุบาล 1 – 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6 ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3)

ส่วนใหญ่นักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จะไปศึกษาต่อที่โรงเรียนขุนยวมวิทยา อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องจากมีระยะทางที่ใกล้ กว่าที่จะไปเรียนในโรงเรียนในอำเภอที่สังกัด (อำเภอแม่แจ่ม) นักเรียนบางส่วนไม่ว่าจะเป็นชั้นประถมศึกษา หรือชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย ก็จะลงไปเรียนที่อำเภอขุนยวม เนื่องจากโรงเรียนในเมืองหรือตัวอำเภอจะสอนดี และทำให้นักเรียนมีความตั้งใจมากกว่า ส่วนใหญ่ที่ลงมาเรียนในตัวอำเภอขุนยวมจะลงมาอยู่ในหอพักคริสเตียนขุนยวม บางส่วนก็จะเช่าบ้านอยู่ ในวันหยุดสุดสัปดาห์ถึงจะมีผู้ปกครองมารับกลับบ้าน บางส่วนก็กลับเอง

ศาสนาและความเชื่อ

เดิมทีความเชื่อของคนม้งในหมู่บ้านปางอุ้ง เป็นความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์นับถือผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน ผีป่า ผีไร่ผืนนา แต่เมื่อความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน จึงเกิดความเชื่อความศรัทธาที่ผสมผสานกัน และเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากเดิม เป็นความเชื่อในเรื่องผี ที่ผสมผสานกับศาสนาพุทธ คิดเป็น 60 % ส่วนความเชื่อในศาสนาคริสต์ คิดเป็น 40% ในหมู่บ้านปางอุ้ง มีวัดอยู่ 1 แห่ง และมีโบสถ์คริสต์อยู่ 2 แห่ง โดยแยกเป็นโบสถ์คริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ 1 แห่ง อยู่ที่บ้านปางอุ้งใหม่ โบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก 1 แห่ง อยู่บ้านปางอุ้ง ผู้เชื่อศรัทธาในทุกศาสนาต่างอยู่ด้วยกันอย่างสันติ ไม่มีเรื่องบาดหมางใจกัน ต่างคนต่างให้ความเคารพและเชื่อศรัทธาในศาสนาที่ตนเชื่อมั่น

วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

บ้านปางอุ้งเป็นหมู่บ้านม้งที่มีขนาดใหญ่ แม้จะเป็นหมู่บ้านที่อยู่นอกเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่เรื่องของขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมมีความเด่นชัด และเป็นศูนย์กลางของการถ่ายทอดวัฒนธรรมประเพณีให้กับหมู่บ้านม้งในแถบจังหวัดแม่ฮ่องสอนและในบริเวณใกล้เคียง

ลักษณะวัฒนธรรมที่โดดเด่น ที่พบเห็นได้ง่าย คือ การแต่งตัว การพูดภาษาม้ง ลักษณะกิริยาท่าทาง ส่วนประเพณีที่พบเห็นได้ง่าย คือ ประเพณีปีใหม่ม้ง ที่มักจะจัดขึ้นในทุกๆ ปี ของขึ้น 1-10 ค่ำ เดือน 2 ของทุกๆ ปี โดยมีการจัดงานใหญ่ มีหนุ่มสาวแต่งกายชุดม้งทั้งหมด ไปโยนลูกช่วง ผู้ใหญ่ทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านบางคนก็ร้องเพลงดั้งเดิมของชาวม้ง ส่วนวัยกลางคน และเด็กๆ ก็จะแข่งขันกันตีลูกช่วง ประเพณีในการเกี่ยวพาราฮี ประเพณีในการตัดสินคคีความแบบม้ง

นอกจากนี้ยังมีประเพณีในพิธีต่างๆ ของคนม้งที่ยังคงพบเห็นกันเป็นประจำ คือ

1. พิธีแต่งงาน ของคู่บ่าวสาว และการนับญาติทั้งฝ่ายเจ้าบ่าวและเจ้าสาว
2. พิธีศพ แบบดั้งเดิมที่ไม่มีการใช้โลงศพ และพิธีศพแบบคริสต์ศาสนา
3. พิธีตั้งชื่อใหม่สำหรับผู้ชายม้งที่แต่งงานแล้ว ซึ่งจะถือได้ว่าเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวหลังจากมีการแต่งตั้งชื่อใหม่เสร็จ คนม้งยังคงอนุรักษ์และสืบทอดพิธีอย่างเคร่งครัด
4. พิธีเลี้ยงผี เช่นผีบ้านผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีไร่ผืนนา ผีห้วยน้ำ ผีป่า เป็นพิธีส่วนตัวในแต่ละครอบครัว หรือ ทำกันร่วมกันเป็นของส่วนรวมก็ได้
5. พิธีเรียกขวัญ ซึ่งเกิดจากการเจ็บป่วย การหกล้ม การตกใจ การถูกผีหลอก
6. พิธีกินข้าวใหม่ เกี่ยวกับการขอบคุณและเรียกผีบรรพบุรุษมากินข้าวใหม่
7. พิธีรักษาคนเจ็บป่วย บางรายเจ็บป่วยเนื่องมาจากการถูกผีรบกวน
8. พิธีสะเดาะเคราะห์ เพื่อให้พ้นจากความชั่วร้าย เหตุการณ์ที่เลวร้าย
9. พิธีตั้งชื่อลูก เพื่อเป็นสิริมงคลให้กับลูกที่เพิ่งเกิดใหม่

ซึ่งในแต่ละพิธีก็มีความแตกต่างกัน บางพิธีเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ บางพิธีก็ไม่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ และพิธีเหล่านี้ยังคงเป็นพิธีที่คนม้งนิยมถือปฏิบัติกัน สืบทอดกันจนทุกวันนี้

วัฒนธรรมบางอย่างของคนม้งได้ถูกทอดทิ้งไปเนื่องจาก ความไม่ทันสมัย ถ้าหาก ความไม่เหมาะสม และขาดความนิยม เช่นการรูดหญิงสาวแต่งงานโดยที่นางไม่ได้เต็มใจ แต่ก็ต้องจำยอม เพราะเป็นประเพณีที่ทำมาแต่ในอดีต ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปเพราะความเจริญการศึกษาและสิทธิของสตรีที่มีบทบาทเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่สำหรับสังคมม้งทั้งในหมู่บ้านปางอุ๋งหรือในที่อื่นๆ ยังคงให้ผู้ชายมีสิทธิมากกว่าผู้หญิง

วัฒนธรรมและประเพณีบางอย่างที่ถูกทอดทิ้งไปเกิดจากการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในศาสนา ที่บางส่วนที่ได้นับถือศาสนาคริสต์ ได้ตัดบางพิธีออกจากวิถีชีวิต เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของไสยศาสตร์อันเป็นการขัดแย้งต่อหลักคำสอนของศาสนา ส่วนในวัฒนธรรมที่เกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นๆ ได้แก่ การแต่งงานโดยข้ามวัฒนธรรม เช่น ชายม้งไปแต่งงานกับหญิงชาวกะเหรี่ยง หรือหญิงม้งไปแต่งงานกับคนไทยพื้นราบ ในหมู่บ้านปางอุ๋งได้เกิดการแต่งงานเช่นนี้เป็นบางคู่ ซึ่งในอนาคตอาจมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามสังคมและความเจริญ

การจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติ

หมู่บ้านปางอุ๋งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตป่าดงดิบ รอบ ๆ หมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นป่าไม้หนาทึบตลอดทั้งปี ไม่พลัดใบ เป็นแหล่งต้นน้ำหลายๆ สายให้กับเขตอำเภอขุนยวม พื้นที่ป่าคาบเกี่ยวกับหมู่บ้านหลายหมู่บ้าน ป่าไม้ที่หนาที่บริเวณหมู่บ้านปางอุ๋งนี้มีส่วนทำให้สภาพภูมิอากาศโดยรอบๆ มีอากาศที่เย็นตลอดทั้งปี

ภายในหมู่บ้านได้มีกฎระเบียบเกี่ยวกับการจัดการและรักษาป่า โดยคณะกรรมการประจำหมู่บ้านเป็นผู้ดูแล ป่าหมู่บ้านปางอุ๋งได้จัดแบ่งป่าเป็นประเภทดังนี้

1. เขตป่าอนุรักษ์ ห้ามชาวบ้านตัดหรือทำลาย หรือนำไปใช้ประโยชน์โดยเด็ดขาด
2. เขตป่าต้นน้ำ ห้ามชาวบ้านตัดหรือทำลาย หรือนำไปใช้ประโยชน์โดยเด็ดขาด
3. เขตป่าใช้สอย หรือป่าชุมชน ชาวบ้านสามารถตัดไม้เพื่อการใช้สอยได้ ไม่ว่าจะเป็นการตัดเพื่อสร้างบ้าน สร้างกระท่อม ไร่ นา ตัดฟืน และอื่นๆ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ตัดเพื่อเป็นการจำหน่าย

แม่น้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้านปางอุ๋ง มีหลายสาย แต่เป็นแม่น้ำสายเล็ก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นต้นน้ำ ซึ่งชาวบ้านใช้ประโยชน์โดยการ จัดทำเป็นประปาภูเขาให้ผู้คนในหมู่บ้านได้ใช้ทุกหลังคาเรือน และใช้เพื่อการเกษตร ตามไร่ นา สวนผัก

การใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกิน **บ้านปางอู่เงี้ยวเปอร่เซนต์มีอาชีพทำการเกษตร พืชผักเชิงเศรษฐกิจ** ดังนั้นจึงมีการใช้ประโยชน์จากที่ดินค่อนข้างสูง จนทำให้เกิดปัญหาตามมาคือ ปัญหาดินเสีย ปัญหาการขยายและบุกรุกพื้นที่ป่า แม้จะมีกฎระเบียบของหมู่บ้านก็ตามแต่ก็ยังคงมีการฝ่าฝืนอยู่เรื่อยๆ โครงการหลวงประจำหมู่บ้านปางอู่เงี้ยวเป็นผู้มีบทบาทต่อการช่วยจัดการกับปัญหาเรื่องป่า และเรื่องของการปลูกพืชผักต่างๆ ของชาวบ้านบ้าง โดยการสำรวจพื้นที่ทำกินให้มีความเด่นชัดและช่วยกันพื้นที่ทำกินออกจากพื้นที่ป่า และมีการปักป้ายเขตป่าให้เป็นสัดส่วน

ปัญหาในหมู่บ้านปางอู่เงี้ยว

1. ปัญหาเรื่องการศึกษา ส่วนใหญ่คนในหมู่บ้านปางอู่เงี้ยวยังขาดการศึกษา โดยเฉพาะวัยทำงาน และวัยรุ่น เนื่องจากชีวิตในวัยเด็กไม่มีโรงเรียน และไม่ได้เรียนหนังสือ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้การพัฒนาในส่วนต่างๆ ของหมู่บ้านล่าช้า

2. ปัญหาเรื่องการสูสาว ในหมู่บ้านปางอู่เงี้ยว โดยเฉพาะกับวัยรุ่นในวัยเรียน เพราะเนื่องจากการเกี่ยวพาราตี เป็นเรื่องที่พ่อแม่ผู้ปกครองของคนม้งไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก จึงทำให้วัยรุ่นมักจะเที่ยวคบหาต่างเพศด้วยความอิสระ และเนื่องด้วยเทศกาลปีใหม่ม้งจะเป็นเทศกาลที่ให้โอกาสหนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยกันอย่างเปิดเผย จึงเป็นช่องทางที่ทำให้วัยรุ่นเกิดการ “ใจแตก” สนใจในเพศตรงข้าม และ

อาจจะมีความสัมพันธ์ทางเพศได้ ซึ่งส่งผลต่อการเรียนของวัยรุ่นในวัยเรียน บางคนเรียนไม่จบ หรือบางคนท้องก่อนที่จะเรียนจบ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสังคมม้งยังคงขาดการตีกรอบหรือการวางกฎเกณฑ์ให้กับวัยรุ่นในชุมชนหมู่บ้าน เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น วัยรุ่นบางรายแต่งงานเมื่ออายุ 13 ปี หรือให้กำเนิดลูกก่อนอายุ 15 ปี จึงถือได้ว่าเป็นปัญหาใหญ่ของหมู่บ้าน ที่หมู่บ้านปางอู่เงี้ยวจะต้องหาแนวทางในการแก้ไข

3. เรื่องการใช้สารเคมีในการทำการเกษตร ซึ่งนับวันจะทวีมากขึ้นเรื่อยๆ การใช้สารเคมีโดยที่ขาดการควบคุมขาดความรู้ทำให้ส่งผลกระทบต่อตนเอง ต่อผู้บริโภค และต่อสิ่งแวดล้อม แม้ในทุกวันนี้จะยังไม่มีมีการตรวจจับปริมาณสารเคมีในพืชผักของชาวบ้าน หรือมีการทำการค้นคว้าวิจัยถึงอันตรายที่เกิดขึ้นก็ตาม แต่สารเคมีก็เป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านซึ่งขาดไม่ได้ トラブที่ชาวบ้านเองยังมองไม่เห็นถึงผลกระทบที่ตามมา และยังไม่มีความหน่วยงานใดเข้าไปให้การช่วยเหลือ

4. ปัญหาเรื่องการขยายพื้นที่ทำกิน ยังคงมีให้เห็นในแต่ละปี แม้จะมีการจัดตั้งกฎ

ระเบียบของหมู่บ้านแล้วก็ตาม แต่ก็ยังคงมีการฝ่าฝืน และมีการลักลอบพื้นที่ป่าเรื่อยๆ หมู่บ้านปางอุ๋งอยู่ห่างจากตัวอำเภอ และหน่วยงานของป่าไม้ที่รับผิดชอบค่อนข้างไกล จึงทำให้หน่วยงานของภาครัฐเข้ามาดูแลไม่ทั่วถึง หากยังไม่มีมาตรการที่เข้มงวดก็ยากที่จะควบคุมได้ เพราะเนื่องจากปัญหาการเพิ่มจำนวนของประชากรในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่พื้นที่ทำกินมีจำกัด ดังนั้นจึงส่งผลทำให้เกิดการขยายพื้นที่ทำกินอย่างไม่มีการสิ้นสุด

5. ปัญหาเรื่องผลิตผลทางการเกษตรราคาตกต่ำ เนื่องจากชาวบ้านในหมู่บ้านปางอุ๋งส่วนใหญ่มีอาชีพในการทำการเกษตร ปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ เช่น กะหล่ำปลี แครอท มะเขือเทศ มันฝรั่ง สลัด ผักกาดขาว พริกยักษ์และอื่นๆ บางช่วงหรือบางฤดูราคาพืชผลก็ตกต่ำมาก ในบางช่วงราคาก็จะสูง ซึ่งในแต่ละปีโอกาสที่ราคาจะสูงค่อนข้างมีน้อย เนื่องจากขาดการควบคุมผลผลิตที่ออกสู่ตลาดไม่ได้ทำให้เกิดการล้นตลาด และราคาทางการตลาดก็จะไม่แน่นอนไม่มีใครคาดเดาได้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านทำโดยอาศัยการเสี่ยงโชคเท่านั้น จึงทำให้รายได้ของชาวบ้านจึงไม่แน่นอน บางรายต้องประสบกับภาวะการขาดทุน และเป็นหนี้สินให้กับสถาบันการเงินต่างๆ และเจ้าหนี้ในระบบ อันเป็นปัญหาส่วนหนึ่งของสังคม ที่รัฐบาลพยายามแก้ไขในทุกวันนี้

สรุปบริบทหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน

ความเหมือน ของทั้ง 3 หมู่บ้าน

1. ประวัติของหมู่บ้าน ต่างอพยพย้ายมาจากที่อื่น ด้วยเหตุผลเดียวกันคือ เพื่อการแสวงหาที่ทำกิน และการปลูก ผืน เนื่องจากแต่ละแห่งมีพื้นที่ๆอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก
2. พืชที่ปลูก คือ ข้าวไร่ ข้าวโพด ปลูกเพื่อการดำรงชีวิต ส่วนผืน ปลูกเพื่อการค้าขาย
3. เหตุที่ต้องเลิกลักษณะการดำรงชีวิตในอดีต คือ เพราะการปราบปรามยาเสพติดจากภาครัฐ และได้รับการส่งเสริมอาชีพ ให้ปลูกพืชผักแทนการปลูกผืน
4. กลุ่มผู้สนับสนุนในการปลูกพืช คือ กรมประชาสงเคราะห์ เกษตรอำเภอ (โครงการหลวง เฉพาะพื้นที่บ้านปางอุ๋ง) และกลุ่มพ่อค้า
5. ปัจจุบันประกอบอาชีพทำการเกษตรปลูกพืชผัก ได้แก่ กะหล่ำปลี แครอท มันฝรั่ง ผักกาดขาว มะเขือเทศ พริกยักษ์ สลัด และอื่นๆ
6. เหตุผล และวัตถุประสงค์ ที่ปลูก คือ เพื่อการค้าขาย (ปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ)
7. ลักษณะที่ตั้ง ที่อยู่อาศัย อยู่ในพื้นที่สูง มีป่าไม้ที่หนาทึบ ล้อมรอบ เป็นแหล่งต้นน้ำหลายสายในเขตอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
8. มีอาณาเขตติดต่อกันทั้ง 3 หมู่บ้าน
9. มีการจัดการทรัพยากรเรื่องน้ำ ป่าไม้ แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าไม้ใช้สอย ป่าต้นน้ำ และมีกฎระเบียบประจำหมู่บ้าน

10. ลักษณะการปกครอง ปกครองโดยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน
11. การศึกษาในหมู่บ้าน มีโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ส่วนใหญ่วัยกลางคน และวัยชราไม่รู้หนังสือ ขาดการศึกษา
12. ผู้ที่จบการศึกษาในระดับสูงมีน้อยเนื่องจาก ความยากจนไม่สามารถส่งลูกไปเรียนสูงได้
13. มีสถานีนอนมัยประจำหมู่บ้าน และส่วนใหญ่ใช้บริการโรงพยาบาลอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
14. ทั้ง 3 หมู่บ้าน มีเส้นทางหรือถนนคมนาคมที่สะดวก ราคายางมะตอย แต่อยู่ห่างไกลจากการขนส่งสินค้า และเสียเวลามากในการขนส่งถ่ายโอนสินค้าการเกษตร
15. เป็นชาวม้ง (ม้งดำ หรือม้งเขียว) ประกอบด้วยเผ่าต่างๆ ดังนี้ แซ่เฮ้อ แซ่โซ้ง แซ่จ้าว แซ่จาง แซ่ย่าง และแซ่เผ่า
16. ลักษณะทางความเชื่อ นับถือไสยศาสตร์ หรือนับถือผี , นับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธ
17. ลักษณะทางวัฒนธรรม ที่เด่นชัด คือการแต่งกาย การปักผ้าลายม้ง การพูดภาษาม้ง และการปลูกบ้านแบบติดพื้นดิน การตัดสินใจแบบม้ง การกินการอยู่ และสังคมในชุมชนม้ง
18. ประเพณีและพิธีกรรม ที่เด่นชัด คือ ประเพณีในเทศกาลปีใหม่ม้ง พิธีกินข้าวใหม่ พิธีแต่งงาน พิธีเพิ่มชื่อเมื่อเป็นผู้ใหญ่ พิธีศพ พิธีเลี้ยงผี
19. ประสบปัญหาเรื่อง การขยายพื้นที่ทำกิน บุกรุกป่าขึ้น สินค้าทางการเกษตรตกต่ำ มีการใช้ปุ๋ย และยาฆ่าแมลง เพิ่มขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเริ่มถูกทำลาย ชาวบ้านขาดการศึกษา

บทที่ 3

กระบวนการทำงานวิจัย

3.1 กระบวนการทำงานผ่านกิจกรรม

1) เวทีศึกษาบริบทหมู่บ้าน

ในการดำเนินการวิจัย ทีมวิจัยได้ร่วมกับแกนนำหรือทีมวิจัยร่วมในภาคสนามได้ประชาสัมพันธ์ให้กับชาวบ้านได้รับทราบโดยทางเสียงตามสายของหมู่บ้าน และการออกหนังสือเชิญ

จุดประสงค์ของการจัดกิจกรรม

1. เพื่อเป็นการศึกษาบริบทความเป็นมาของหมู่บ้าน สถานการณ์สมุนไพร และค้นหาองค์ความรู้ในด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนแต่ละแห่ง
2. เพื่อศึกษาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่ และเด็กเยาวชน
3. เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงประโยชน์และคุณค่าของการใช้สมุนไพร

สถานที่ในการจัดเวที

1. หมู่บ้านปางตอง ใช้ได้ศูนย์สถานีอนามัยบ้านปางตอง
2. หมู่บ้านแม่ฮ่อม ใช้บ้านของผู้ใหญ่บ้านแม่ฮ่อม นายอำนาจ แซ่โง้ง
3. หมู่บ้านปางอู๋ ใช้ห้องประชุมโบสถ์วัดนักบุญยวง

วันเวลา

1. หมู่บ้านปางตอง วันที่ 24 พฤศจิกายน 2546 เวลา 10.00 น. ถึง 15.30 น.
2. หมู่บ้านแม่ฮ่อม วันที่ 26 พฤศจิกายน 2546 เวลา 20.00 น ถึง 24.00 น.
3. หมู่บ้านปางอู๋ วันที่ 28 พฤศจิกายน 2546 เวลา 20.00 น. ถึง 24.30 น.

กลุ่มผู้เข้าร่วม

1. ผู้ใหญ่ 50 % โดยแยกเป็น
 - ผู้ชาย 70 %
 - ผู้หญิง 30 %
2. เยาวชน รวมทั้งนักเรียน 50 % โดยแยกเป็น
 - ผู้ชาย 40 %
 - ผู้หญิง 60 %
3. ผู้เข้าร่วมหมู่บ้านปางตอง มีจำนวน 48 คน
4. ผู้เข้าร่วมหมู่บ้านแม่ฮ่อม มีจำนวน 18 คน

5. ผู้เข้าร่วมหมู่บ้านปางอู้ง มีจำนวน 31 คน

รวมผู้เข้าร่วมในเวทีที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชน จากทั้ง 3 หมู่บ้าน 97 คน

ลักษณะของกลุ่มคนที่เข้าร่วมเวที มีทั้งผู้ใหญ่วัยชรา (โดยเฉพาะที่บ้านปางตอง) วัยทำงาน (โดยเฉพาะที่บ้านแม่อูคอ) วัยรุ่น (โดยเฉพาะที่บ้านปางอู้ง) และนักเรียน (โดยเฉพาะที่บ้านปางตอง)

เนื้อหา

ประกอบด้วย 3 หัวข้อดังต่อไปนี้

1. ศึกษาบริบทชุมชน (ข้อมูลได้ทำการสรุปไว้ใน บทที่ 2)
2. ศึกษาสถานการณ์สมมุติไพรของหมู่บ้าน
3. ศึกษาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน

ภาพเวที "ศึกษาบริบทชุมชน" 3 หมู่บ้าน

2) การศึกษาบริบทชุมชนจากทั้ง 3 หมู่บ้าน

วิธีการศึกษา

1. ทำการศึกษาโดยการตั้งคำถาม การอภิปรายและการบอกเล่าของผู้รู้ผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีชีวิตอยู่ประจำอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน
2. ทำการจดบันทึกลงในกระดาษชาร์ทชั่วคราว
3. ทำการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากข้อมูลที่เป็นเอกสารจากที่ว่าการอำเภอ สถานีอนามัย และข้อมูลหมู่บ้าน
4. ทำการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาประมวล วิเคราะห์เรียบเรียงเข้าด้วยกัน
5. บันทึกเป็นข้อมูลบริบทของแต่ละหมู่บ้าน (ในบทที่ 2)

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่ กับเยาวชน
2. ทำให้ทราบที่มาความเป็นไปของหมู่บ้าน หรือรากเหง้าเหล่ากอของตนเอง
3. เกิดการตระหนักเห็นถึงคุณค่าของการใช้สมุนไพร
4. ทำให้ทราบถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน

3) การดำเนินกิจกรรมในเวทีที่ 2 ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพร

ในการจัดกิจกรรมในส่วนที่ 2 นี้ เป็นการนำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาในกิจกรรมที่ 1 คือ การค้นหาคำความรู้ ผู้รู้ทางด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน โดยทีมวิจัยจะไปทาบตาม เชิญให้เป็นวิทยากร ในการถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือ ภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพร ให้กับผู้สนใจ อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างผู้รู้กับผู้รู้ด้วยกัน นอกจากนี้ยังได้มีการนำเอาผู้ที่มีความรู้ทางด้านเทคนิคในการรักษาโรคต่างๆ มาถ่ายทอดให้กับเยาวชน และเด็กนักเรียนที่เข้าร่วมในกิจกรรมได้เรียนรู้ด้วยกัน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการรักษาที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน จำต้องมีการถ่ายทอดและสืบสานต่อไป

กิจกรรม
ถ่ายทอด
องค์
ความรู้

ด้านเนื้อหา/หัวข้อในการจัดกิจกรรม ในทั้ง 3 หมู่บ้าน

1. การถ่ายทอดสมุนไพรทั่วไป
2. การถ่ายทอดสมุนไพรเฉพาะทาง
3. การถ่ายทอดเทคนิคในการรักษา

จุดประสงค์ในการจัดกิจกรรม

1. เพื่อนำเอาองค์ความรู้ที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาถ่ายทอดให้แก่ผู้สนใจ
2. เพื่อเป็นการเรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพร จากผู้รู้สู่ผู้สนใจ จากผู้ใหญ่ สู่เยาวชน และเด็ก
3. เพื่อยกระดับผู้รู้ให้เป็นทีประจักษ์แก่คนในชุมชนมากยิ่งขึ้น

ระยะเวลา และสถานที่

1. หมู่บ้านแม่อูคอ 17 กุมภาพันธ์ 2547 ณ ห้องประชุมศูนย์ประชาสงเคราะห์บ้านแม่อูคอ
2. หมู่บ้านปางตอง 27 กุมภาพันธ์ 2547 ณ โบสถ์นักบุญยวง บ้านปางอู้ง
3. หมู่บ้านปางตอง 2 มีนาคม 2547 ณ สถานีอนามัยบ้านปางตอง

วิธีการดำเนินการ

1. เชิญและทาบทามจากผู้รู้ในด้านสมุนไพรมาเป็นวิทยากร (จากเวทีที่ 1 ค้นหาองค์ความรู้สมุนไพรในหมู่บ้าน)
2. ประชาสัมพันธ์ให้ผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกัน
3. ประชุมจัดเวทีศึกษาร่วมกัน
4. สรุปและประเมินผล

กิจกรรมสาธิต
วิธีการรักษา

ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม

1. เกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากผู้รู้ผู้สนใจ และการแลกเปลี่ยนวิชาความรู้จากผู้รู้สู่ผู้รู้ด้วยกัน
2. ได้รับประโยชน์ รู้จักสมุนไพร และเทคนิคในการรักษาโรคต่างๆ มากขึ้น
3. ทำให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าประโยชน์ของการใช้สมุนไพรมากยิ่งขึ้น

4) กิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาสมุนไพร

การดำเนินงานในกิจกรรมเดินป่าเพื่อศึกษาสมุนไพรนี้ เกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดสมุนไพรในเวทีที่ 2 ซึ่งหลังจากที่ได้ศึกษาตัวอย่างจากสมุนไพรต่างๆ จากผู้รู้ที่ได้นำมาแสดงให้เห็นแล้ว ยังไม่สามารถที่จะทำให้เยาวชนผู้สนใจได้เรียนรู้ถึงแหล่งที่มาของสมุนไพร ลักษณะรูปร่างของสมุนไพร ขนาดของต้น ตลอดจนพื้นที่ที่อยู่ของสมุนไพรในลักษณะต่างๆ

ดังนั้นในกิจกรรมนี้จะช่วยทำให้เด็กหรือเยาวชน และผู้ใหญ่ ได้เรียนรู้จากแหล่งของสมุนไพรที่มีอยู่ใกล้ตัวได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังจะเป็นการช่วยส่งเสริมอนุรักษ์สมุนไพรให้มีชีวิตร่วมกับวิถีชีวิตของชุมชนต่อไป

เดินป่าสำรวจ
สมุนไพรกับผู้

จุดประสงค์ของกิจกรรม

1. เพื่อให้ผู้สนใจได้รู้จักกับสมุนไพร และพื้นที่ของสมุนไพรที่มีอยู่รอบๆหมู่บ้าน
2. เพื่อให้รู้จักรูปร่างและลักษณะต่างๆของสมุนไพร
3. เพื่อให้เกิดความรู้สึก เห็นคุณค่าของสมุนไพร และพร้อมที่จะอนุรักษ์สมุนไพรต่อไป

วันเวลาในการจัดกิจกรรม

1. หมู่บ้านปางอู้ง วันที่ 3 มีนาคม 2547
2. หมู่บ้านแม่อุคอ วันที่ 4 มีนาคม 2547

3. หมู่บ้านปางตอง วันที่ 5 มีนาคม 2547

วิทยากรที่นำในการเดินศึกษาสมุนไพร

1. หมู่บ้านปางอุ๋ง นางซง แซ่จ้าว
2. หมู่บ้านแม่ฮูคอง นาง ยัว แสงเฮ้อ (Nam Ntxoov Yag Xeem Hawj) และ หนะจัวเลา แซ่โซ้ง (Nam Puj Nruab Laug Xeem Xyooj)
3. หมู่บ้านปางตอง นาง หนะป้างจู แสงเฮ้อ (Nam Puj Paaj Txug Xeem Hawj)

เดินป่าสำรวจสมุนไพร บ้านปางตอง

ลักษณะของกิจกรรม

เป็นกิจกรรมที่นำเอาผู้รู้ด้านสมุนไพรในหมู่บ้านมาเป็นวิทยากร ในการนำบรรดานักเรียนเยาวชนรวมทั้งผู้สนใจในหมู่บ้าน ไปศึกษาเรียนรู้จักกับสมุนไพรที่ขึ้นอยู่ตามป่า บริเวณใกล้ๆ หมู่บ้าน เช่นในห้วย ป่าใช้สอยของหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่สมุนไพรมักจะขึ้นในบริเวณที่มีความชื้น สำหรับนักเรียนเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กชาวม้ง ส่วนใหญ่จะนำเอาสมุนไพร ปากกาดินสอ เพื่อจดบันทึกไปด้วย วิทยากรจะนำเด็กไปดูต้นของสมุนไพร บางคนก็ขุดมาปลูกที่บ้าน หรือเด็ดมาไว้ได้ใช้ บางคนก็ดูและสังเกตเฉยๆ โดยวิทยากรก็จะทำการอธิบาย ชื่อ ลักษณะเฉพาะ การสังเกตตัวของสมุนไพรเพราะมีพืชหลายชนิดที่มีความคล้ายคลึงกัน บอกสรรพคุณ การใช้รักษาโรค การเก็บเอาส่วนที่นำไปใช้ ส่วนเด็กคนใดมีปัญหาที่จะซักถาม หรือบางทีคนที่รู้จักสมุนไพรแล้ว ก็จะบอกต่อๆ กัน เพื่อให้เพื่อนๆ ของตนเองได้รู้

จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม

1. หมู่บ้านปางอ้ง จำนวน 68 คน
2. หมู่บ้านแม่อุคอ จำนวน 38 คน
3. หมู่บ้านปางตอง จำนวน 29 คน

ส่วนใหญ่จะเป็นเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะนักเรียนที่เรียนอยู่ในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ซึ่งได้มีครูเข้าร่วมกิจกรรม สังเกตการณ์ และคอยช่วยเหลือแก่นักเรียนเหล่านี้

สำรวจสมุนไพรมานบ้านปางอ้ง

ผลที่ได้รับจากกิจกรรม

1. เด็กและเยาวชนได้รับความรู้ และประสบการณ์ ในการสำรวจพื้นที่ของสมุนไพรมานที่มีอยู่ใกล้กับหมู่บ้านของตนเอง
2. เด็กและเยาวชน ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้ หรือภูมิปัญญาจากผู้รู้ด้านสมุนไพรมาน
3. เด็กและเยาวชน ได้รู้จักกับรูปร่าง ลักษณะของตัวสมุนไพรมาน สถานที่ขึ้นของสมุนไพรมาน
4. เด็กและเยาวชน ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ร่วมกับวิทยากร
5. เด็กและเยาวชน รวมทั้งผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างก็ได้รับความรู้ เห็นถึงคุณค่าสร้างจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์พื้นที่ป่าของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่มีสมุนไพรมานขึ้นอยู่ด้วย (ที่ใดมีป่าที่นั่นมีสมุนไพรมาน)

3.2 การศึกษาเพิ่มเติม

การจัดกิจกรรมในทั้ง 4 ส่วน เช่น กิจกรรมการศึกษาบริบทชุมชน การค้นคว้าความรู้ชุมชน และการเดินป่าศึกษาสมุนไพร นี้ ข้อมูลในการทำการเก็บบันทึกไม่สามารถทำการเก็บรายละเอียดได้พอ ทีมนักวิจัยได้ทำการลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาเพิ่มเติม จัดเก็บข้อมูลบางส่วนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเพิ่มเติม จากข้อมูลบริบทหมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน สถิติ ข้อมูลบางอย่างต้องศึกษาจากเอกสารที่มีอยู่ของทาง อนามัย อบต. และที่ว่าการอำเภอ
2. การศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม จากตัวอย่างสมุนไพรของเหล่าวิทยากร หรือหมอสมุนไพร ในเวทีที่ 2 การค้นคว้าความรู้ชุมชน โดยเฉพาะการบันทึกภาพถ่ายของตัวอย่างสมุนไพรแต่ละชนิด ซึ่งสมุนไพรบางอย่าง วิทยากรก็ไม่ได้นำมาแสดงให้นักเรียนหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ดู และนอกนี้ยังมีสมุนไพรบางอย่างที่เป็น สมุนไพรเฉพาะ ที่วิทยากรไม่กล้านำมาเปิดเผย ซึ่งทีมวิจัยจะต้องทำการเก็บรายละเอียดของตัวอย่างสมุนไพรเหล่านี้
3. การศึกษาจากการสอบถาม และสัมภาษณ์จากผู้รู้ที่มีอยู่ในชุมชน การพูดคุยเพื่อเก็บข้อมูลสถานการณ์ของสมุนไพร พื้นที่ของสมุนไพรต่างๆ ตลอดจนการติดต่อประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้องด้วย

3.3 สรุป

การจัดกิจกรรมในทั้ง 3 ส่วน ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมากมายหลายประการ และจากการจัดกิจกรรมเหล่านี้ ได้ทำให้สถานการณ์ของการเรียนรู้ทางด้านสมุนไพร ตื่นตัวขึ้น อาทิเช่น ผู้รู้สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ตนมีอยู่ ให้กับเยาวชน ผู้สนใจได้เรียนรู้ ส่วนผู้เรียนรู้ก็ได้รับความรู้ประสบการณ์ นำเอาตัวสมุนไพรที่ได้เรียนรู้มาไปใช้ และรวมทั้งเทคนิคในการรักษาโรคต่างๆ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่คนทุกเพศทุกวัยสามารถนำไปใช้ได้ การจัดกิจกรรมทั้ง 3 กิจกรรม ให้กับหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้านนี้ ถือว่าเป็นการส่งเสริมกระบวนการในการถ่ายทอดและฟื้นฟูสมุนไพรมั่ง ในระดับหนึ่ง ที่พอจะทำให้ภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพรมั่งได้รับการตื่นตัวขึ้น ทั้งทางด้านผู้ถ่ายทอดยินยอมที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ของตนที่มีอยู่ และผู้เรียนก็ให้ความสนใจในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นเด็กนักเรียน ซึ่งเป็นลูกหลานของชุมชน หรือผู้ใหญ่ผู้ซึ่งจะสามารถนำสมุนไพรต่างๆ และเทคนิคต่างๆ มาใช้รักษาโรคได้ ในภาวะที่เป็นโรคนั้นๆ นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างคุณค่า สร้างจิตสำนึกให้ชุมชนได้ร่วมกันอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านสมุนไพรมั่ง ให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตของชุมชนต่อไป

บทที่ 4

ข้อมูล องค์ความรู้ ด้านสมุนไพร 3 หมู่บ้าน

4.1 สถานการณ์สมุนไพรของชาวม้ง ใน 3 หมู่บ้าน

สถานการณ์สมุนไพรของหมู่บ้านปางตอง

- 1) แหล่งที่มาของสมุนไพรได้มาจาก
 - 1.1) ฝืบออกโดยการเข้าฝืน
 - 1.2) โดยการสืบทอดจากผู้รู้
 - 1.3) โดยการคิดค้นหรือค้นพบ เพราะเมื่อก่อนไม่มีโรงพยาบาลเมื่อมีคนเจ็บป่วยก็ต้องแสวงหาทุกวิถีทางเพื่อจะ ช่วยให้คนป่วยหายและรอดชีวิตจึงต้องลองผิดลองถูก
- 2) การถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านสมุนไพร แบ่งเป็นสองระดับ คือ
 - 2.1) สมุนไพรพื้นๆ ได้มาจากการสังเกตจากผู้รู้ซึ่งอาจจะเป็นพ่อแม่ พี่ หรือป้าตายาย หรือญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ซึ่งถามกันได้ และไม่ต้องเสียเงินใดๆ
 - 2.2) สมุนไพรเฉพาะทาง ส่วนใหญ่จัดอยู่ในยาประเภท “ยาร้อน” จะต้องถ่ายทอดโดยการสอนเป็นรายบุคคล และคนๆ นั้นจะต้องมีคุณสมบัติด้วยจึงจะเรียนได้ ในการเรียนก็ต้องเสียเงิน ซึ่งเรียกว่า “Na Daab Tshuaj” หรือ “เสียค่าฝึยา” การเรียนแบบนี้ไม่นิยมเรียนหรือถ่ายทอดกันเป็นหมู่่มาก
- 3) สาเหตุที่ยังคงต้องใช้สมุนไพรอยู่บ้าง เนื่องจากโรงพยาบาลอยู่ไกล เช่น โรงพยาบาลขุนยวม แม่แจ่ม หรือแม่ฮ่องสอน และเมื่อก่อนก็ไม่มีสถานีนามัยที่อยู่ใกล้บ้าน แม้ปัจจุบันก็มีแล้วก็ตามแต่คนเผ่าคนแก่ก็ยังนิยมใช้สมุนไพรอยู่ เนื่องจากหาได้ง่าย ตนเองยังคงมีภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพรอยู่ และมีความเชื่อมั่นในการใช้ อีกทั้งเป็นการใช้บ่อยๆ จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวัน หากแต่เป็นโรคที่รุนแรงจนไม่สามารถรักษาได้เท่านั้น
- 4) สาเหตุที่การใช้ประโยชน์จากสมุนไพรลดลง เป็นเพราะ
 - 4.1) ผู้รู้ไม่ยอมถ่ายทอดให้กับลูกหลาน
 - 4.2) ลูกหลานไม่ยอมเรียนรู้
 - 4.3) มีโรงพยาบาลและสถานีนามัยอยู่ใกล้บ้าน มีข้อเปรียบเทียบถึงประสิทธิภาพในการรักษา
 - 4.4) ความนิยมลดลง และให้ความสนใจต่อการแพทย์สมัยใหม่ เพราะมีเครื่องมือที่ทันสมัย ส่วนการใช้สมุนไพรไม่ค่อยสะดวกมากเท่าใดนัก
 - 4.5) หากจะเรียนรู้ก็ต้องเสียค่าฝึยาแพง

- 4.6) บางคนอยากเรียนแต่ไม่มีเงินเสียค่าเสีย
- 4.7) การหาสมุนไพรมาใช้ หาได้ยากขึ้นเรื่อยๆ
- 4.8) ผู้รู้หวงวิชา ไม่เต็มใจที่จะถ่ายทอด หรือถ่ายทอดแต่ก็ไม่หมด
- 4.9) การใช้สมุนไพรมีความยุ่งยาก ไม่มีกำหนดที่แน่นอนในการใช้รักษาโรค เกิดความล่าช้าในการใช้
- 4.10) บางอย่างปลูกไว้ไม่ได้ ต้องไปหาในป่า และบางอย่างไม่ใช่พืช แต่เป็นกระดูกของสัตว์ต่างๆ
- 4.11) การใช้สมุนไพรบางครั้งก็ต้องดูฤกษ์ยาม
- 4.12) มีข้อจำกัดในการใช้ บางอย่างเก็บไว้นานไม่ได้
- 4.13) การใช้สมุนไพร ขาดการดูแลในด้านความสะอาด
- 4.14) หากมีการแปรรูปอาจทำให้ตัวยาสื่อมลง
- 4.15) ขาดการส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ ให้เป็นที่เปิดเผย และทำให้เกิดความสนใจนำเรียนรู้
- 4.16) ขาดทดลองผลอย่างจริงจัง และอาจมีผลข้างเคียงในการใช้

สถานการณ์สมุนไพรของหมู่บ้านแม่อุค

- 1) การใช้สมุนไพร ในอดีตใช้มาก ในปัจจุบันใช้น้อยลง เป็นเพราะ
 - ผู้รู้ส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ มีอายุ 40 ปีขึ้นไป
 - ผู้รู้ไม่สอน
 - ผู้เรียนไม่เรียนเพราะต้องเสียเงินค่าเสีย และต้องมีคุณสมบัติพิเศษ
 - การใช้สมุนไพรมีความสลับซับซ้อนไม่สะดวก
 - สมุนไพรต้องใช้เวลาในการเตรียมมาก และล่าช้า
 - หายาก และบางครั้งต้องอาศัยฤดูกาลถึงจะมีสมุนไพร
- 2) สาเหตุที่ทำให้สมุนไพรลดลง
 - โรงพยาบาลและสถานเอนามยอยู่ใกล้ เช่นรพ.ขุนยวม และแม่ฮ่องสอน
 - ถนนหนทางสะดวก เวลาเจ็บป่วยสามารถส่งเข้าโรงพยาบาลได้ง่ายและเร็วขึ้น
 - คนรุ่นใหม่ขาดความเชื่อมั่น และขาดความเชื่อถือ
 - คนนิยมยาแผนปัจจุบันมากเพราะการใช้ง่ายและสะดวก เก็บไว้ได้นาน
 - สมุนไพรหายาก และใช้ในปริมาณที่มาก
 - ป่วยแล้วจึงค่อยออกไปหาหา ไม่ใช่มียาพร้อมแล้วที่จะรักษา

3) ความจำเป็นที่จะต้องอนุรักษ์

ส่วนใหญ่ก็ยังเห็นว่าเป็นและควรจะอนุรักษ์ไว้โดย

- การจัดทำเป็นข้อมูลเอกสารไว้
- จัดสอนหรืออบรม
- มีการถ่ายทอดหรือสัมมนา โดยการปลูก และใช้ให้บ่อยขึ้น
- ต้องสร้างค่านิยมให้คนรุ่นใหม่ด้วย

สถานการณ์สมุนไพรมะเขือบ้านปางอู่

1) สาเหตุที่สมุนไพรมะเขือบ้านปางอู่ลดลง เนื่องจาก

- ความยุ่งยากในการใช้เสียเวลาในการต้ม ตำ หรือปรุง เพราะแล้วถึงจะไปหาสมุนไพรมะเขือ
- ผู้เรียนต้องเสียค่า ผิดยา ซึ่งมีราคาแพง บางคนหวงวิชาไม่ยอมสอน
- ผู้เรียนต้องมีคุณสมบัติ เช่น คนที่เคยแขน ขาหัก
- เรียนยาก ต้องใช้วิธีจดจำ หรือเวลาสอนก็สอนไม่หมดกลัวคนอื่นจะรู้เท่ากับตน
- การแพทย์แผนปัจจุบันมีความสะดวกกว่า และอยู่ใกล้กับสถานอนามัยและโรงพยาบาล ซึ่งมียา อุปกรณ์ และบุคลากรพร้อม มีความน่าเชื่อถือวิธีการถ่ายทอดที่ผ่านมา ถ้ามหาวิทยาลัยเก่าต่อกันมา สอนเฉพาะคนที่รู้จัก ไม่ถามไม่สอน สอนคนต่อคนไม่นิยมสอนเป็นหมู่ ผู้เรียนต้องเสียเงิน ในกรณีที่มีผิดยา

2) ความจำเป็นที่จะใช้สมุนไพรมะเขือ ยังคงมีความจำเป็นอยู่เช่นใช้รักษาโรคทั่วไปเช่น ปวดท้อง ปวดฟัน ปวดหัว ปวดเมื่อยตามร่างกาย แขนหัก ขาหัก การอยู่ไฟของผู้หญิงหลังคลอด ลูก ซ้ำใน

3) ข้อดี คือไม่ต้องเสียเงิน ไม่มีผลข้างเคียง กินเวลาไหนก็ได้ บางอย่างปลูกกินเองได้หรือหาซื้อได้ที่บ้านได้

4) ข้อเสีย ยุ่งยากในการปรุง หรือตำ ใช้เวลามากในการหาจากในป่า เก็บแล้วค่อยออกไปหาสมุนไพรมะเขือ เก็บไว้นานๆ ไม่ได้

5) การแปรรูปเพื่อจำหน่าย ไม่นิยมเพราะขาดความเชื่อมั่นในตัวยา

6) การอนุรักษ์ ควรจะมีการสอนจัดอบรมและมีงบประมาณเพื่อเสียค่าผิดยา และให้ทุกคนที่สนใจเรียน จัดทำสวนสมุนไพรมะเขือ รณรงค์ให้ใช้บ่อยๆ

4.2 สถานการณ์ในการเกิดโรคต่างๆ ทั้ง 3 หมู่บ้าน

การเจ็บป่วยส่วนใหญ่เกิดจาก

- อากาศเปลี่ยนแปลง เช่นอากาศเย็นในฤดูหนาว อากาศชื้นในฤดูฝน ทำให้เป็นหวัดบ่อย
- การกิน เช่น กินสุกๆ ดิบๆ อาหารไม่สะอาด ทำให้อาหารเป็นพิษต่อร่างกาย
- ผิดผี หรือล่องเงินผี บางครั้งถูกผีเข้าทำให้เจ็บไม่สบาย บางรายอาจถึงตาย
- สิ่งแวดล้อมไม่ดี เช่น คอกหมู เล้าไก่ อยู่ใกล้กับบ้าน มีพาหะในการนำโรค
- การขาดความสมดุลในร่างกาย เลือดลมไม่ดี
- ความพิการ แต่กำเนิด
- อุบัติเหตุ ที่เกิดจากการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น มีคบาด ตกต้นไม้ ปีนต้นไม้
- การขาดสารอาหาร
- การแพ้ยา เช่น การใช้สารเคมีในการทำการเกษตร

โรคที่เป็นมากที่สุดได้แก่

- ไข้หวัด ปวดหัว ไอ น้ำมูกไหล
- ไข้ป่า ไข้จับสั่น ไข้มาลาเรีย ไข้เลือดออก
- ปวดเมื่อย ปวดหลัง เนื่องจากการทำงานหนัก
- ปวดท้อง ท้องอืดท้องเฟ้อ ท้องเสียหรือท้องร่วง
- โรคกระเพาะ
- โรคร้าย เช่น โรคมะเร็ง โรคตับอักเสบ ไข้ตั้ง เส้นเลือดแตกในสมอง โรคพิการ
- โรคภายนอก เช่นโรคผิวหนัง บาดแผลต่างๆ ตลอดจนอาการปวดเมื่อย

กลุ่มเสี่ยงที่มีโอกาสเป็นโรคมามากที่สุด

- อันดับ 1. ได้แก่ เด็ก เนื่องจากเด็กมีภูมิคุ้มกันที่ยังไม่ดีพอ โรคที่เกิดกับเด็กส่วนใหญ่มักจะเป็น ไข้หวัด และโรคปอดบวม เนื่องจากอากาศเย็น
- อันดับ 2. ได้แก่ ผู้สูงอายุ วัยชรา เนื่องด้วยความสามารถ โรคที่มักเกิดกับวัยชรา คือ โรคปวดเมื่อยตามร่างกาย โรคกระเพาะ โรคกระดูกเสื่อม โรคทางสายตาไม่ดี
- อันดับ 3. ได้แก่ วัยรุ่น และผู้ใหญ่ โรคที่เกิดกับวัยนี้มากที่สุดก็คือ ไข้หวัด ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นกับทุกวัย

4.3 องค์ความรู้ในด้านหมอสุมไพรพื้นบ้าน

หมอสุมไพรประจำบ้านแม่อุคอ

1. ผู้รู้ด้านสมุนไพร ทั้งสมุนไพรพื้นๆ และสมุนไพรเฉพาะ
 - 1.1 นาง ชง แสงเฮ้อ (Ntxoo X.Hawj)
 - 1.2 นายหว่างลือ ก่อนเศรษฐี (Vaamlwv X.Xyooj)
 - 1.3 นางไซ โกงสายเงิน (Ntxai X.Xyooj)
2. ผู้รู้ในด้านเทคนิคในการรักษาอาการต่างๆ เรียกว่า
 - 2.1 Zawg tso (ยอเจอ) เป็นวิธีการรักษา จากการกินอาหารเป็นพิษ
 - 2.2 Zawg npuaj (ยอบั่ว) เป็นวิธีการรักษาอาการปวดท้องและอาเจียน
 - 2.3 Mos Plaab (มอปล้าง) เป็นวิธีการรักษา อาการปวดท้อง
 - 2.4 Txhuav (ชั่ว) เป็นวิธีการรักษาผู้ป่วยที่ฟักพื้นนาน ๆ ให้หายเร็วขึ้น
 - 2.5 Kaav (กำง) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้

หมอสุมไพร ประจำหมู่บ้านปางตอง

1. ยาใช้ภายใน ใช้ดื่ม และใช้กิน
2. ยาใช้ภายนอก ใช้ทา ใช้ประคบ เช่น แขนขาหัก หรือแตก น้ำร้อนลวก ไฟไหม้
3. ยาร้อน เป็นยาที่อันตราย ผู้รู้ตัวยานี้มีน้อย ผู้เรียนต้องเสียค่า ผียา ผู้เรียนต้องมีคุณสมบัติพิเศษ หรือต้องเคยเป็นหรือผ่านโรคนั้นๆมาก่อน ต้องใช้เวลาเรียนนานพอสมควร
4. ยาบำรุงสุขภาพ ได้แก่ ยาตุ๋นไก่สมุนไพร
5. รายชื่อผู้รู้ด้านยาสมุนไพรมี
 - 5.1 Ntxai Hawj (นางไซ แสงเฮ้อ) รักษาโรคกระเพาะและ แพ้ยา
 - 5.2 Nrum Vws Hawj (นายจู้ว้อ แสงเฮ้อ) รักษาไข้ใน
 - 5.3 Yiv Hawj (นายยี แสงเฮ้อ) รักษาตรวจดูอาการของคนไข้
 - 5.4 Nplhib Suav Hawj (นายไฟล้ชั่ว แสงเฮ้อ) รักษาปวดท้อง
 - 5.5 Paaj txug Hawj (นายป้างจู แสงเฮ้อ) Txhuam Ceeb (ชู่แจ้ง) รักษาโรคทั่วไป และเป็นหมอคู่
 - 5.6 Ntxw Laug (นายชือเลา แสงเฮ้อ) รักษา แขนหัก ขาหัก
 - 5.7 Txhuam Ceeb (ชู่แจ้ง) แขนหัก รักษา ขาหัก
 - 5.8 Nyaj Sua (นายย่าชั่ว แสงเฮ้อ) รักษา ท้องเสีย
 - 5.9 Xeev Lis (นายแสงยี แสงเฮ้อ) รักษา ปวดหัวตัวร้อน

5.10 Tsaav Lwv (นายจางลื้อ แซ่จาง) รักษา ปวดหัวตัวร้อน

6. เทคนิคในการรักษา นวดเส้นเอ็น นวดท้อง เจ็มจิมปลายนิ้ว วิธีการรักษาภาษาม้งเรียกว่า

- 6.1) Thawv (เถ้อ) เป็นวิธีการรักษา อาการปวดท้อง
- 6.2) Zawg Tso (เขอจอ) เป็นวิธีการรักษาอาการปวดท้องเนื่องจากอาหารเป็นพิษ
- 6.3) Kaav (กำง) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้
- 6.4) Txhuam Ceeb Ceeb (ซูแจ้ง) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้และพักฟื้น
- 6.5) Npaws (เบอ) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้

หมอสมุนไพรประจำหมู่บ้านปางอ้ง

1. ผู้รู้ในด้านสมุนไพร

- 1.1 Maiv Hawj (Vaam Txoov nam) (ไม้ เเฮ้อ)
- 1.2 Ntxoo Hawj (Ntxhw Vwg) (ซอง เเฮ้อ)
- 1.3 N. Nchaiv Txug Hawj (หนะ ไซ้ จู เเฮ้อ)
- 1.4 N. Paaj Yig Tsaab (หนะ ป้างยี จ้าง)
- 1.5 N. Ntsum Tsaab Tsom (หนะ ซู จ้าง เจอะ)
- 1.6 N. Ntsuab Xaab Vaaj (หนะ จั่ว ซ้าง ว่าง)
- 1.7 Qhua Pov Hawj (คว ป้อ เเฮ้อ)
- 1.8 N. Vaam Txoov Hawj (หนะ หว่าง ซอง เเฮ้อ)
- 1.9 N.Nkaaj Lig Hawj (หนะ กำง ลี เเฮ้อ)
- 1.10 N. Txuv Nplaib Vaaj (หนะ ซู ไพล์ ว่าง)

2. ชื่อเทคนิคในการรักษาโรคต่างๆ

- 2.1 Zawg Tso (เขอ จอ) เป็นวิธีการรักษาอาการปวดท้อง จากอาหารเป็นพิษ
- 2.2 Kaav (กำง) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้
- 2.3 Koob Nplog ผึงแจ้ม เป็นวิธีการรักษาตามอาการ
- 2.4 Npawg (เบอ) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้
- 2.5 Txhuav Kaav (ซัว กำง) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้
- 2.6 Xaig (ไซ) เป็นวิธีการรักษาอาการป่วยเป็นไข้

3. ผู้รู้ด้านหมอคู่

Tsuj Miv Tsom (จู ไหม จ้าว)

4. ผู้รู้ด้าน หมอตำแย

- 4.1 N. Ntaub Xaab (หนะ ค้าว ซ้าง)
- 4.2 N. Ntxhw Vwg (หนะ ซือ วือ)
5. ผู้รู้ด้านคาถารักษาโรค
Nplaj Tswg Xyooj (ปล้า จือ ซ่อง)

4.4 การถ่ายทอดความรู้ผ่านการสาธิต

การสาธิตถ่ายทอดความรู้ในหมู่บ้านแม่อูคอ

1. ผู้ถ่ายทอดสมุนไพรทั่วไปได้แก่ นาง ยัว แสงเฮ้อ (Nam Ntxoov Yag Xeem Hawj)
2. ผู้ถ่ายทอดสมุนไพรเฉพาะได้แก่ นางไซ แซ่ซัง (Nam Txawj Ntsuag Xeem Xyooj)
3. ผู้ถ่ายทอดเทคนิคในการรักษา โรคต่าง ๆ ได้แก่ นายสุพรรณ โก่งสายเงิน (Ntsum Paaj Xeem Xyooj) เทคนิคที่ นายสุพรรณ โก่งสายเงิน เลือกสาธิต เรียกว่า ก้าง

สรรพคุณ ช่วยลดไข้เวลาเป็นไข้ไม่สบาย ตัวร้อน

- อุปกรณ์
1. เหยี่ยว 5 บาท 1 เหยี่ยว
 2. ยาหม่อง

วิธีการ

1. ให้ผู้ป่วยนอนหงาย
2. ใช้ยาหม่องทาบริเวณต่างๆ โดยการทาเนื้อยาหม่องให้หนาพอสมควร ดังนี้
 - บริเวณขมับ ทั้งสองข้าง
 - บริเวณลำคอ ข้างหลอดลม ทั้ง สองข้าง
 - บริเวณท้ายทอย
 - บริเวณกล้ามเนื้อข้างกระดูกสันหลังทั้งสองข้างยาวจนถึงเอว
 - บริเวณแขนพับทั้งสองข้าง
 - บริเวณน่องพับทั้งสองข้าง
3. ใช้เหยี่ยว 5 บาท ขูดบริเวณที่ทายาหม่อง ซ้ำไปมาจนซ้ำเป็นรอยสีแดงจึงพอ เมื่อขูดเสร็จแล้วให้ทายาหม่องซ้ำอีกที
4. ควรทายาหม่องที่ละจุดและขูดไปที่ละจุด จนกว่าจะครบทุกจุด ภายหลังจากการรักษาเช่น 1 วัน อาการจะเริ่มดีขึ้นเรื่อย ร่างกายจะรู้สึกปลอดโปร่ง สดชื่นขึ้น
5. ผู้ชายสามารถทำการรักษาให้ผู้หญิงก็ได้ ผู้หญิงสามารถทำการรักษาให้ผู้ชายก็ได้

นายสุพรรณ โก่งสายเงิน
เลือกสาธิต เทคนิคที่ เรียกว่า “ ก้าง ”

การสาธิตถ่ายทอดความรู้ในหมู่บ้านปางตอง

1. ผู้ถ่ายทอดสมุนไพรทั่วไปได้แก่ หนะ ป้างจู แซ่เฮ้อ (Nam Paaj Txug Xeem Hawj)
 2. ผู้ถ่ายทอดสมุนไพรเฉพาะได้แก่ นายเซง ลี แซ่เฮ้อ (Xeev Lis Xeem Hawj)
 3. ผู้ถ่ายทอดเทคนิคในการรักษา โรคต่าง ๆ ได้แก่ นายป้างจู แซ่เฮ้อ (Paaj Txug Xeem Hawj)
- เทคนิคที่นายป้างจู แซ่เฮ้อ นำมาสาธิต เรียกว่า เยอจอ

สรรพคุณ

แก้อาการปวดท้องจับปล้น อาหารเป็นพิษ กินผิด

อุปกรณ์

1. ขาม หรือถั่วแระ 1 ใบ บรรจุน้ำสะอาดพอประมาณ
2. ค้ายาวประมาณ 1 เมตร
3. เกลือ 1 ช้อนโต๊ะ ให้เทลงในขามที่บรรจุน้ำแล้วคนจนละลาย

วิธีการ

4. เช้มเย็บผ้า หรือเช้มหมุด 1 เล่ม
1. ให้ผู้ป่วยถอดเสื้อนุ่งบนเก้าอี้ แบบไม่มีที่พิงหลัง
2. ผู้รักษายืน หันหน้าตรงข้างของผู้ป่วย
3. ใช้มือทั้งข้าง จุ่มลงในน้ำเกลือพอเปียก คบที่ท้องของผู้ป่วย 3 ครั้ง โดยให้มือขวาคบท้องมือซ้ายคบด้านหลัง คบพร้อมกันแล้วรูดขึ้น มาบนลำตัวไปยังมือทั้ง 2 ข้าง มาจรดที่นิ้วกลาง โดยเริ่มจากมือข้างหนึ่งข้างใดก่อนก็ได้ ทำติดต่อกันข้างละ 3 ครั้ง โดยในครั้งที่ 3 ของมือข้างใดข้างหนึ่งนั้นจะต้องรูดมาที่นิ้วกลาง แล้ว ใช้ด้ายพันที่ปลายนิ้วกลาง 6-7 รอบวนที่ว่างประมาณ ครึ่งเซนติเมตร
4. จากนั้นใช้เช้มเย็บผ้าที่เตรียมไว้จุ่มลงด้านหลังนิ้ว คือบริเวณโคน เล็บ 2-3 ที เพื่อให้เลือดออก (ทำทั้ง 2 ข้าง โดยเริ่มจากมือขวา ก่อน)
5. จากนั้นก็นำนิ้วที่มีเลือดออกนั้นมาจุ่มลงที่น้ำเกลือ หากอาการที่เกิดขึ้นจากการกินผิด หรืออาหารเป็นพิษ เลือดก็จะตกลงไปที่ก้น ขาม หากไม่ใช่ก็จะละลายปนกับน้ำเกลือ
6. ข้อสังเกต หลังจากการใช้เทคนิคนี้อาการจะรู้สึกดีขึ้นทันทีภายใน 30 นาที หากเกินกว่านั้นอาการยังไม่ดีขึ้น ให้รีบนำส่งโรงพยาบาล เพราะการเจ็บท้องอาจเนื่องด้วยสาเหตุอื่นๆ

นายป้างจู แสงเฮ่อ
สาธิตการรักษา
เรียกว่า “เยอจอ”

การสาธิตถ่ายทอดความรู้ในหมู่บ้านปางอู๋

1. ผู้ถ่ายทอดสมุนไพรทั่วไปได้แก่ นางเกอะ แซ่เฮ้อ และนางเก๊า แสงเฮ้อ (Nam Nchaiv Txug Xeem Hawj Hab Nam Nkaaj lis Xeem Hawj)
2. ผู้ถ่ายทอดสมุนไพรเฉพาะได้แก่
3. ผู้ถ่ายทอดเทคนิคในการรักษา โรคต่าง ๆ ได้แก่ นายจกั่ว แสงเฮ้อ (Txoov Kuan Xeen Hawj) เทคนิคที่ นายจกั่ว แสงเฮ้อ (Txoov Kuan Xeen Hawj) นำมาสาธิต คือ ชั่วก้าง (Tshuav kaav)

สรรพคุณ

ใช้รักษาอาการเป็นไข้ที่นอนชมหลายวัน ซึ่งอาการหนักกว่าการเป็นไข้ปวดหัวตัวร้อน การรักษาแบบนี้จะช่วยให้คนไข้หายเร็วขึ้น จะช่วยย่นระยะการพักฟื้นสั้นลง ซึ่งหากใช้วิธีการ “ก้าง” เสร็จแล้วอาการยังไม่ดีขึ้นก็สามารถใช้วิธีนี้ช่วยรักษาได้ การใช้เทคนิคนี้สามารถใช้ร่วมกับการรักษาของแพทย์สมัยใหม่ได้ แม้ผู้ป่วยจะได้รับยามากินแล้วก็สามารถใช้เทคนิคนี้รักษาได้ เพราะจะช่วยให้ผู้ป่วยหายเร็วขึ้น

อุปกรณ์

1. ขวด หรือแก้วที่มีขนาดปากกว้างยาวประมาณ 8- 10 เซนติเมตร สูงประมาณ 12-15 เซนติเมตร
2. ไม้ตะเกียบชุบน้ำมันดีเซล หรือน้ำมันก๊าด ยาวประมาณ 5-6 เซนติเมตร
3. ที่รองไม้ตะเกียบเพื่อไม่ให้ลื่นขนาดเล็กประมาณ 3-4 เซนติเมตร
4. น้ำเกลือ 1 ชาม
5. ไฟแช็ค หรือไม้ขีดไฟ

วิธีการ

1. ให้ผู้ป่วยถอดเสื้อนอนคว่ำลงกับพื้น หรือนอนที่นอนก็ได้
2. นำไม้ตะเกียบมาตั้งไว้ที่รองไม้ตะเกียบแล้วจุดไม้ตะเกียบ วางไว้บนตัวผู้ป่วยตรงกล้ามเนื้อสันหลัง (โดยให้เริ่มทำที่ละข้าง)
3. นำขวดหรือขวดแก้วมาควบไม้ตะเกียบไว้ จากนั้นไม้ตะเกียบก็จะดับ และมีควันขึ้นเต็มขวด ทิ้งไว้ประมาณ 2-3 นาที
4. จากนั้นก็ให้ลากขาขวดลงมาถึงเอว ทำซ้ำ ๆ โดยไม่ต้องยกขวดออก

- เพราะอากาศในขวดจะดูดเนื้อบริเวณปากขวดไว้ ให้ทำทั้ง 2 ข้าง แล้วนำขวดออก จะสังเกตเห็นว่าเนื้อบริเวณปากขวดที่ดูดนี้จะแดงเข้ม
5. จากนั้นก็ให้ผู้ป่วยนั่งบนเก้าอี้ แล้วใช้น้ำเกลือลูบบริเวณคอและหน้าอก (ผู้หญิงให้ใช้น้ำลูบบริเวณต้นคอก็พอ)
 6. ให้งอนิ้วชี้กับนิ้วกลาง ในลักษณะที่ฝ่ามือคว่ำอยู่ ให้เปิดแขนนิ้วทั้ง 2 ข้างพอประมาณ แล้วบีบบริเวณต้นคอด้านหน้าทั้ง 2 ข้าง และต้นคอด้านหลังทั้ง 2 ข้าง การบีบให้บีบแบบดึงปล่อยๆ ซ้ำกันหลายครั้งจนสังเกตเป็นรอยแดง ถ้าจะให้ดีก็บีบแบบดึงปล่อยจนให้เป็นรอยช้ำ ควรใช้น้ำเข้าลูบบริเวณที่บีบเพื่อจะได้ลื่นและบีบไม่เจ็บ
 7. สำหรับผู้ชายให้เพิ่มการบีบตรงที่ บริเวณหน้าอกทั้ง 2 ข้างลงจนถึงลิ้นปี่ การบีบก็ให้บีบแบบดึงปล่อยๆ จนแดงและช้ำ
 8. จากนั้นก็ให้ผู้พวยนอนพัก ควรทำการรักษาแบบนี้ติดต่อกัน 2 วันละครั้ง ควรทำในเวลาสายๆ ประมาณ 9-10 โมง หลังจากที่ถูกผู้ป่วยได้ทานข้าวหรือทานยาไปแล้วสักพักหนึ่ง เด็กและผู้ใหญ่สามารถรับการรักษาแบบนี้ได้เหมือนกัน หากแต่วิธีนี้ค่อนข้างเจ็บ แต่หายเร็ว

4.5 ตำรับยาสมุนไพรชาวม้ง

จากการสำรวจ พบว่ามีผู้รู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้านอยู่ทั้ง 3 หมู่บ้าน ซึ่งมีรายละเอียดในตารางที่ 3 – 9 โดย บ้านแม่อุคอ ได้ข้อมูลตำรับยา 3 ตำรับ จากผู้รู้ 2 ท่าน บ้านปางตอง ได้ข้อมูลตำรับยา 2 ตำรับ จากผู้รู้ 2 ท่าน และบ้านปางอุ๋ง ได้ข้อมูลตำรับยา 2 ตำรับ จากผู้รู้ 2 ท่าน เช่นกัน

ตารางที่ 3 รายการคำรับยาสมุนไพรทั่วไป 1. บ้านแม่อุค
 จากหมอชา ผู้รู้ บ้านแม่อุค ตำบลแม่อุค อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
 นาง ยัว แซงเฮ้อ (Nam Nixoo Yag Xeem Hawj)

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
1	Plov Ntxaiv	อาหารเป็นพิษ แน่นหน้าอกหลังกินข้าว	ต้มน้ำดื่ม	ใช้ราก	ใช้ 2 อย่างนี้ร่วมกัน
2	Maab Xav				
3	Maab Xav (ออกดอกสีม่วง)	ผื่นคัน หรือระแวงผิวหนัง	ต้มดื่ม กินกับข้าวเหนียวตำคูลูกกับน้ำร้อน	ใช้ใบ 7 ใบ	
4	Tsuaj Txhaam dej (เรียกตามสูตร)	ยาสมานแผล ไม่ให้อักเสบเมื่อเปียกน้ำ	ใช้ตำบด ให้ละเอียดประคบกับแผลวันละ 2 ครั้ง	ใช้ใบและลำต้น	
5	Txwv Dev Zwg	เคล็ดตามข้อมือข้อเท้า	ตำ หกไฟอุ่นๆ และประคบ	ใช้ส่วนใบ	
6	Txwv Taum Ntaaj	จุดเสียดแน่นท้อง Moob plaab hlaav	ต้มดื่ม หรือตำหกรไฟประคบ	ใช้เปลือกและราก	
7	Zaaj Xawg	เป็นผื่นคันตามอวัยวะเพศ	ต้มและล้างบริเวณที่เป็นผื่นคัน	ใช้ทั้งหมด	ใช้ประเภทที่มีใบเรียบ และไม่มีขน
8	Nav Lab	แก้โรคเป็นหมันในชายและหญิง บำรุงสุขภาพ และเป็นยาชูกำลัง	ใช้ต้มดื่มกินทั้งชายและหญิง	ใช้ส่วนเปลือก ระวังอย่าให้ต้นไม่ตาย ปอก 3 ด้าน	ต้องกินด้วยกันทั้ง 2 คน ถึงจะได้ผล

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
9	Paaj daag (ต้นบัวตอง)	แก้ปวดท้อง ปวดหัว	ใช้ต้มดื่ม น้ำกิน	ใช้ส่วนราก	ควรตากให้แห้ง
10	Luam Yeeb	Mob Npuag เป็นผื่นคันอักเสบ	ตำใบโครกให้ละเอียด ประคบ	ใช้ส่วนใบ	ใช้ได้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้
11	Nruag Saag	Mob Npuag เป็นผื่นคันอักเสบ	ตำใบโครกให้ละเอียด ประคบ	ใช้ส่วนใบ	
12	Npooj Txos (เรียกตามลักษณะ)	ไอเรื้อรัง	ต้มน้ำดื่ม	ใช้รากลำต้นและใบ	ได้ใบมีขนสีเทา
13	Txwv Khau Tawv Daaj	รักษาบาดแผลสด	ตำให้ละเอียด ประคบ	ใช้ส่วนใบเท่านั้น	อย่าใช้ประเภทมีขน
14	Tsuaj Puag	บำรุงสุขภาพสำหรับผู้ป่วยที่ที่พักพิงนาน และ ใช้สำหรับแก้ไฟไหม้ผิวหนังก็ได้	ต้มน้ำอาบ สำหรับไฟไหม้ให้เอาแต่น้ำล้าง	ใช้ส่วนราก และลำต้น	ถ้าไหม้ไม่มากก็ให้ตำแล้วประคบทันที
15	Ntoog Zeg Qab				
16	Txwv Txwb Neeb	กระเพาะปัสสาวะอักเสบ	ต้ม เอาแต่น้ำ ดื่ม วันละ 2 ครั้ง	ใช้ส่วนลำต้นและใบ	ใช้ 3 อย่างนี้ด้วยกัน
	Zaaj Xawg (ตัวยาที่ 7)				
17	Tshuaj Pem Txwv	คันตามนิ้วมือ นิ้วเท้า	ต้มแล้วเอาน้ำล้างแผล	ลำต้นและใบ	
		ปวดหู หรือ หูเป็นหนอง	ตำแล้วบีบเอาน้ำหยอดหู	ใช้ใบอย่างเดียว	
18	Suab Toog (ชนิดเล็ก ก้านแดง)	ผิวเหลือง ซีด	ต้มน้ำ 3 คำ ก่อนแล้วค่อยนำมาอาบ	ใช้ลำต้นและใบ	
19	Suab Xuv Hlau	แก้ปวด (Moob Lau) สำหรับคนแก่	ต้มน้ำกินกับใบ	ใช้ลำต้นและใบ	ใช้ต้นรวมกับยาต้นๆได้

ตารางที่ 4 รายการตำรับ ยาเฉพาะ สำหรับหญิงหลังคลอด บ้านแม่อุค

โดย หนะปู้จื้อจัว แซ่ซ่ง (Nam Puj Txawj Ntsuag Xeem Xyooj หรือ Ntxhaig Xyooj)

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
1	Caab Lab ไล่เดือนแดง	รักษาโรคที่เกิดจากความผิดปกติของ มดลูกเลื่อน ในผู้หญิงหลังคลอด โดย เฉพาะในช่วงที่กำลังอยู่ไฟ	1. นำตัวยาคาให้แห้ง	ใช้ประมาณ 2-3 ตัว	ต้องปฏิบัติตามวิธี ใช้อย่างเคร่งครัด เพื่อจะเกิดผล
2	Kaab Qov Cug		2. ตำหรือบดตัวยาล้างละเอียดเป็น ผง ยกเว้นข้าวเหนียวแดงให้นำ ไปนึ่ง แล้วปั้นเป็นก้อนกลมพอ ที่จะกลืนได้ เจะรูเล็กๆ ตรง กลาง	ใช้ประมาณ 2-3 ตัว	
3	Qwj Yeeg Nplooj หอยใบไม้		3. นำผงตัวยาย่อยลงในรูข้าว เหนียวที่เตรียมไว้ แล้วบีบปาก ให้ติดสนิทเหมือนเดิม	ใช้ประมาณ 2 ตัว	
4	Mov Nplaum Lab ข้าวเหนียวแดง			ใช้ประมาณ 1 กำมือ	
5	Kaab Pawg Tab			ใช้ประมาณ 2 ตัว	
13	Tsaub Raw ปู		4. แล้วกลืนกินวันละ 3 ลูก ติดต่อกัน 3 วัน (ห้ามเลี้ยงข้าวเหนียว และตัวยาโดยเด็ดขาด 5. หลังจากกลืนกินติดต่อกัน 3 วัน แล้ว จะต้องงดเว้นไม่ให้ทำงาน ใดๆ ทั้งสิ้นติดต่อกัน 7 วัน		

ตารางที่ 5 ตำรับยาสมุนไพรทั่วไป 2 บ้านเผอิ้ออ

โดย หนะปูเจ้อจัว แซ่ซ่ง (Nam Puj Txawj Ntsuag Xeem Xyooj หรือ Ntxhaig Xyooj)

ลำดับ	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
5	Paaj Lom Ee (กล้วยไม้)	แขนขาเคล็ด หรือ เคล็ดตามข้อมือข้อเท้า	ตำหรือบดให้ละเอียด ผสมเหล้าเล็กน้อย นำไปหมกไฟ แล้วนำมาประคบ วันละ 2 ห่อ	ใช้ใบและก้าน	
6	Twm Xaam				
7	Mog Haav				
8	Paaj Tshaug	กระเพาะปัสสาวะอักเสบ และนิ่ว	ต้มเอาแต่น้ำ แล้วดื่มบ่อยๆ ติดต่อกันประมาณ 3-5 วัน	ใช้ราก และลำต้น	
9	Tauj Ab				
10	Tshuag Nyaag				
11	Tshawj Dej	ยาบำรุงหัวใจ	ตำให้ละเอียด ผสมกับไข่ แล้วทอดหรือเจียวให้กิน	ใช้ส่วนใบหรือลำต้นก็ได้	
12	Tsuaj Mob Sab				

ตารางที่ 6 รายการตำรับยาสมุนไพรทั่วไป และยาเฉพาะทาง หมู่บ้านปางตอง
จากหมอยา ผู้รู้ บ้านปางตอง ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
นายเซงลี แสงส่อ (Xeevliis Xeeem X.Hawj)

ลำดับ	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
1	Muv tauj nqeeb (รังแตน)	แก้ลมแม่มบอดไม่มีน้ำนมให้ลูก	ค่นไฟให้พออุ่น ค่อยๆดูดจากโคนเต้านม ไปสู่หัวนมขุดให้ทั่วรอบเต้านม 3 ครั้ง	ใช้ส่วนก้านรังแตน	
2	Ncaas lab		ต้มดื่มแต่น้ำ	ลำต้นและใบ	
3	Xaam yum	แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้รากและใบ	
4	Nruas thoob	ปวดท้อง	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	
5	Tshuj txug leeg	ยาต่อเอ็นและสะमानแผลสด	ตำหรือบดให้ละเอียด นำมาประคบ กับแผล วันละ 1 ห่อ ติดต่อกัน ประมาณ 5-7 วัน	เถาและใบ	เป็นยาร้อน ยาเฉพาะ ใช้รวมกันกับตัวยาที่ 10 และ 11
6	Maab txuag leeg			เถาและใบ	
7	Twm Xaam			ใช้ใบ	
8	Qhaug nyis			ใช้ใบ	
9	Luam yeeb qus	แก้ไข้มาลาเรีย	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ส่วนราก 3 หัว	
10	Txwv dai ntoo (กลม)	ยาต่อเอ็นและสะमानแผลสด	บดให้ละเอียดนำมาประคบกับแผล	ลำต้นและใบ	ใช้ร่วมกับตัวยาที่ 5,6,7,8.
11	Txwv dai ntoo(เหลี่ยม)			ลำต้นและใบ	
12	Maab nplaum	แก้อาการเป็นฝีในระยะแรกเริ่ม	ตำบดให้ละเอียดหมกไฟพออุ่นแล้ว นำมาประคบกับฝี 3-5 วัน	ลำต้นและใบ	
13	Qaub yaas	บำรุงสุขภาพ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใบ	
14	Raaj os			ใบและลำต้น	
15	Soov nrwm	แก้ปวดท้องลูกเสียด	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ส่วนยอด	

ตารางที่ 7 รายการตำรับยา สมุนไพรแห้งทั่วไป บ้านปางตอง
จากหมอยา ผู้รู้ บ้านปางตอง ตำบลแม่อุคอ อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน
นาง หนะป้างจู แสงเฮ่อ (Nam. Paaj Txug Xeem Hawj)

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
1	Laum qaav	แก้ประจำเดือนมาไม่ปกติ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	
2	Tawv maum kuab	แก้ปวดเนือปวดตามตัว หรือปวดเมื่อยตามร่างกาย	ต้มดื่มแต่น้ำ	เปลือก	
3	Tawv qoov			เปลือก	
4	Npooj txwv puv luj			ใบ	
5	Suab tooj			ใบ	
6	Mom haav (ส้มป่อย)	แก้พิษจากตัวหนอนนึ่ง	ใช้พริกและเกลือตำผสมกันให้ ละเอียด แล้วทำมาทาบริเวณที่แพ้	ใบและยอดอ่อน	
7	Taum daaj	บำรุงสุขภาพ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใบ	
8	Maab nrhaa	แก้สารพัดโรค	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใบ	
9	Khaub reeb	แก้ไข้	ต้มดื่มแต่น้ำ	ราก	
10	Nruag xyaaas				
11	Nuag thoob				
12	Maab laug tauv				
13	Maab khawv				
14	Txwv kub kauv	แก้การมีลูกยาก	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใบ	

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
15	Zaub rawg	แก้เมาเหล้าให้สร่างเร็ว	ดื่มต้มแต่น้ำ	ราก	
16	Kub yaas	แก้แพ้	ดื่มต้มแต่น้ำ	ราก	
17	Twm kum	แก้แพ้	ดื่มต้มแต่น้ำ	ใบ	
18	Txuas lees	ยาสมานแผลสด	ตำหรือบดให้ละเอียด นำมาประคบแผล	ใบ	
19	Nroj dawb hau			ใบ	
20	Nroj rws			ใบ	
21	Nrhaub dub	แก้แพ้คัน, แพ้ยาฆ่าแมลง	ดื่มต้มแต่น้ำ	ราก	
22	ซาปา	แก้ผื่นหนอง	ตำหรือบดให้ละเอียด นำมาประคบฝี	ยอด, ดอก, ใบ	
23	ยอดใบฝรั่ง				
24	Paaj xav	ยารักษาโรคกระเพาะ โดยเฉพาะแผลกระเพาะลำไส้	ดื่มต้มแต่น้ำ	ลำต้น และใบ	
25	Tsuaj mob plaab(เรียกตามสรรพคุณ)				
26	Nruag thoob	แก้ปวดท้องแหว่ง	ดื่มต้มแต่น้ำ	ราก	
27	Tshuaj txuag leeg lab	ยาต่อเส้นเอ็น	ตำรากแล้วนำมาประคบ	ราก	

ตารางที่ 8 รายการตำรับยาสมุนไพรทั่วไป. หมู่บ้านปางอู้ง
จากหมอยา ผู้รู้บ้านปางอู้ง ตำบลแมตีก อำเภอมะเณจัม จังหวัดเชียงใหม่
นาง เกอะ แสงส้อ (Nam Nchaiv Txug Xeem Hawj)

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
1	Zaub Rawg	Mob nyuv zwg ปวดกล้ามเนื้อ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ยอดใบอ่อนๆ	
2	Rhav laaj	ปวดเนื้อปวดตัว	ต้มหรือตุ๋นกินกับไก่	ใช้ยอดใบอ่อนๆ	
3	Xaam mua Kaab	บำรุงครรภ์	ชอยให้ละเอียดใส่ผสมแล้วนำไปทอด	ใช้ใบอ่อนๆ	
4	Tuj di	ปวดเมื่อย	ต้มกินหรือต้มน้ำก็ได้	ใช้ลำต้นและใบ	
5	Pawj qab	บำรุงสุขภาพ	ตุ๋นกินกับไก่หรือต้มกินก็ได้	ต้นและใบ	
6	Taab Kib	สมานแผลสด	ตำหรือบดให้ละเอียด ประคบแผล	ต้นและใบ	
7	Tshaab Xyoob	ยาแก้ปวด	ต้มกิน, ต้ม หรือประคบ	ใช้ทั้งต้น	ประคบให้ผสมเหล้า
8	Mob Raum	ปวดบวม	ต้มหรือตุ๋นกินกับไก่	ใช้ทั้งต้น	
9	Tshuaj Rhwb	เจ็บคอ, คออักเสบ	ต้มกินแต่น้ำ จิบบ่อย	ต้นและใบ	ตุ๋นกับไก่ก็ได้
10	Rau Neeg	บำรุงครรภ์หลังคลอด เลือดตกใน	ต้มกินแต่น้ำหรือตุ๋นไก่	ใช้รากและหัว	
11	Tshuaj Mob Sab	บำรุงหัวใจ	ต้มกินแต่น้ำหรือตุ๋นไก่	ต้นและใบ	
12	Maaj Nyig	แทงลูก เลือดคั่งใน (ยาขับเลือด)	ต้มกินแต่น้ำและใช้อาบ	ใช้ลำต้น	
13	Xaa Yum	ปวดอวัยวะเพศชาย, อั้นชะบวม	ตำให้ละเอียดใช้ให้น้ำร้อนลวก และนำมา ประคบบริเวณที่ปวด	ใช้หัว	น้ำที่ได้จากการลวก สามารถดื่มได้
14	Pawj ab	บำรุงสุขภาพ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ลำต้น	
15	Tom faaj	ปวดฟัน	ตำและนำมาอม 10 นาที	ใช้ลำต้น	

ตารางที่ ๑ รายการตำรับยา สมุนไพรทั่วไป 2 บ้านปางอู๋
จากหมอยา ผู้รู้บ้านปางอู๋ ตำบลแมตึก อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
นาง เก้า แสงฮ่อ (Nam Nkaaj lis Xeem Hawj)

ลำดับ ตัวยา	ชื่อตัวสมุนไพร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
1	ยาบำรุงครรภ์	เป็นยาบำรุงครรภ์	ต้มดื่ม อาบ	ทุกส่วน	
2	Txwv kub kauv	แก้ปวดประจำเดือน	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	ใช้ 2 อย่างนี้ด้วย กัน
3	Nav lab			ใช้รากและลำต้น	
4	Txwv dai tshaig	เด็กสะอึกนมแม่	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	
5	Tshuaj twm kum	แก้แพ้ต่างๆ หรือแก้พิษ โดยเฉพาะคน	ต้มคั้นน้ำหรือกิน	ใช้ราก	ใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง
6	Luam lawg ntoo	ที่แพ้ยาฆ่าแมลง		ใช้ต้นและใบ	
7	Ntshaub lab	แก้ท้องเสีย	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	ใช้ 3 ต้นพอ
8	Nkaaj dub gaas	ผู้หญิงอยู่ไฟกินผิด	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	
9	Txwv hlaav qaa	เจ็บคอ หรือคออักเสบ	ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ราก	
10	Zaaj xawg	แก้ไข้	ส่วนใบใส่ไข่ใส่แล้วทอดกิน, ส่วนรากใช้ต้มดื่มแต่น้ำ		
11	Txwv duaj (ชื่อ) *ไม่มีภาพ	แก้ไข้ลดตกค้างหลังคลอด	ใช้ยอด 7 ยอด	ชอยให้ละเอียดนำ	ใช้ด้วยกัน
12	Nruag Thoob		ใช้ยอด 3 ยอด	ไปต้มกินแต่น้ำ	
13	(ไม่มีชื่อ เรียกตามสรรพคุณ)	ยาแก้แพ้	ใช้ต้มดื่มแต่น้ำ	ใช้ทุกส่วน	
14	Cij qaub	ยาสำหรับบำรุงครรภ์	ทำความสะอาดล้างสมุนไพรเหล่านี้ ให้สะอาด และนำมาต้มหรือตุ๋นกิน	ใช้ทั้งต้น	ด้วยสมุนไพร ตั้งแต่ลำต้นที่
15	Mom laav	สำหรับผู้หญิงที่อยู่ใน		ใช้ทั้งต้น	

ลำดับ	ชื่อตัวสมุนไพรร	รักษาโรค	วิธีการใช้	ส่วนที่ใช้	หมายเหตุ
16	Zaub txhvw nyooog	ในระหว่างการรักษาตั้งครั้งแรกตั้งแต่ 3-9 เดือน ประโยชน์เพื่อให้เด็กที่อยู่ในครรภ์แข็งแรง โดยเฉพาะการดูดนมของลูกที่อยู่ในท้องของแม่ นอกจากนี้ยังช่วยให้เลือดลมของแม่หมุนเวียนปกติ ลดอาการแทรกซ้อนของโรคต่างๆ	กับไก่ หากเป็นไก่กระดุกดำจะเป็นการดีอย่างยิ่ง หรือหากไม่มีก็สามารถใช้ กระรอกหรือรอนกก็ได้ยั้งดี ควรต้มให้สุกๆ ไม่ควรจะมีอยจอนกินไป สามารถทานสมุนไพรรที่ต้มและกินน้ำที่ต้มได้ นอกเหนือจากการกินแต่เนื้อไก่ที่ต้มเท่านั้นสามารถเติมเกลือเพิ่มรสชาติได้	ใช้ทั้งต้น	14 – 23 ใช้ด้วยกัน หรือหากมีไม่ครบก็ใช้เป็นร
17	Nkaaj			ใช้ทั้งต้นและราก	
18	Saww fwj xyaab			ใช้ทั้งต้น	
19	Zaub pob			ใช้ราก	
20	Pawj qab			ใช้ทั้งต้น	
21	Maab khawm txwj			ใช้ยอด, ใบ	
22	Kaav ywm			ใช้ราก, หัว	
23	Zaab tsawg	ยาสมุนไพร (เรียกตามสรรพคุณ)	ใช้ทำให้ละเอียดแล้วประกอบ	ใช้ผลตามข้อและใช้ของผลก็ได้	
24	Tsuaj moob qov txaab			ใช้ใบและราก	ใช้ยางอุดฟันแก้ได้
25	Tshuaj kaab nrw			ใช้ราก หรือหัว	
26	Hov txob			อย่างละ	
27	Zaaj kaug ntawv	3 กอ			
28	Tshuaj ab	ยาแก้ปวดท้อง	ต้มน้ำดื่ม	ใช้ส่วนราก	อย่างที่มี 2 ใบจะดี
29	Tshuaj moob nrw	ยาบำรุงหัวใจ	ต้มน้ำดื่ม	ใช้ลำต้น	ควรสดไว้ในตู้ไ้
30	Tshuaj moob teg taw os	ยาแก้ปวดตามข้อหรือแขนขา	ต้มน้ำดื่ม	ใช้ทุกส่วน	ใช้ร่วมกับยาอื่นก็ได้
31	Tw nres	ยาแก้ปวดท้อง และท้องร่วง	ต้มน้ำดื่ม	ใช้ส่วนใบ	
32	Dog ntoo	ยาแก้จ้ำใน	ต้มน้ำดื่ม	ใช้ส่วนใบ	
34	Zaub cis nyuj lab	ยาบำรุงสุขภาพ	ใช้ต้มน้ำดื่ม และต้มน้ำแกง ใช้เกลือปรุงรสได้เพียงอย่างเดียว	ใช้ทุกส่วน	หญิงที่ตั้งครรภ์ห้ามกิน
35	Tshuaj to plaab			ใช้ทุกส่วน	
36	Pej puag taas			ใช้หัว, ราก	

4.6 พืชสมุนไพรที่พบใน 3 หมู่บ้าน

พืชสมุนไพรในแต่ละตำรับยา

จากตำรับยาที่นำเสนอในข้อ 4.5 มีชื่อตัวยาสมุนไพรต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก เช่น บ้านแม่อุคอ มีตำรับยาสมุนไพรทั่วไป 1 หมอยาคือ นางยัว แสงเฮ้อ ตำรับยาชื่อ Nam Ntxoov Yag Xeem Hawj ซึ่งตำรับยาชุดนี้ มีตัวสมุนไพรที่เกี่ยวข้อง จำนวนถึง 19 ชนิด ที่ใช้สำหรับรักษาโรคต่าง ๆ เช่น นารากสมุนไพรชื่อ Plov Ntxaiv และ Maab Xav มาต้มรวมกัน แล้วดื่ม จะช่วยรักษาโรค อาหารเป็นพิษ และแน่นหน้าอกหลังกินข้าว เป็นต้น

อีกตัวอย่างหนึ่งของการใช้ยาสมุนไพรทั่วไป 2 ที่บ้านปางอู้ง ผู้รู้ ชื่อ นางเก้า แสงเฮ้อ ตำรับยาชุดนี้เรียก รวม ๆ ว่า Nam Nkaaj lis Xeem Hawj ซึ่งมีตัวยาสมุนไพรทั้งหมด รวม 35 ชนิด ยาในชุดนี้สามารถรักษาโรคทั่วไปที่อาจเกิดในชีวิตประจำวัน ได้หลายโรค (รายการมีในหน้าที่ 57-58) เช่น ยาแก้ปวดฟัน จะใช้รากหรือหัวอย่างละ 3 กอ ของสมุนไพร 3 ชนิด ได้แก่ Tshuaj kaab nrwg , Hov txob และ Zaaj kaug ntawv มาตุ๋นกับไก่ กินแล้วอาการปวดฟันจะดีขึ้น เป็นต้น

กระบวนการจัดเก็บตัวอย่างสมุนไพร

นักวิจัย ทีมวิจัย ได้มีการสำรวจ จัดเก็บ และถ่ายภาพพืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่หาได้ในพื้นที่ป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน โดยมีขั้นตอน กระบวนการในการจัดเก็บ ดังนี้

1) ติดต่อประสานงานกับผู้รู้ ที่ได้จัดเวทีที่ 1 “สร้างความเข้าใจโครงการฯ” โดยมีการเชิญ และ ทาบทามล่วงหน้าให้มาเป็นวิทยากรในเวที และก่อนที่จะจัดเวทีที่ 2 ทีมวิจัยได้ขอให้ผู้รู้ ที่เป็นวิทยากรเหล่านี้ นำตัวอย่างสมุนไพร และข้อมูลด้านสมุนไพร มามอบให้ทางทีมวิจัยได้บันทึกภาพ และรายละเอียดต่าง ๆ

2) เก็บรายละเอียดข้อมูลเพิ่มเติมจาก กิจกรรมในเวที ที่ 2 เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนที่ขาด

3) เก็บรายละเอียดข้อมูลเพิ่มเติม หลังจากกิจกรรมในเวที ที่ 1 และ 2 เพิ่มเติมอีกครั้ง และบันทึกเป็นรูปเล่ม

ชนิดและปริมาณ สมุนไพร

ชนิดและปริมาณ สมุนไพร ที่ทีมวิจัย ผู้รู้ และนักเรียนจากทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่ได้ช่วยกันเก็บรวบรวม และบันทึกภาพได้นั้น เป็นการเก็บข้อมูล ระหว่าง เดือนพฤศจิกายน 2546 – เดือน เมษายน 2547 ผู้รู้จะเป็นผู้กำหนดประเภทและชนิดของสมุนไพรที่ต้องการเก็บตัวอย่าง ซึ่งจะยึดตาม ตำรับยา ที่ได้นำเสนอ ไปแล้วในหน้า 49-58 รายชื่อสมุนไพรที่พบและเก็บตัวอย่างได้ ได้แก่ บ้านแม่อุคอ จำนวน 33 ชนิด บ้านปางตอง จำนวน 42 ชนิด และบ้านปางอู้ง จำนวน 50 ชนิด ซึ่ง รายชื่อ ภาพถ่าย และข้อมูลลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของสมุนไพรแต่ละชนิด มีในหน้า 60 – 80 ส่วน ปริมาณของสมุนไพรแต่ละชนิดนั้น ไม่สามารถบอกปริมาณที่แน่นอนได้ แต่ผู้รู้ บอกว่า มีปริมาณลดลง โดยดูได้จาก หายากมากขึ้น ต้องเข้าไปลึกขึ้น ในการเก็บตัวยาแต่ละชนิด เป็นต้น

สมุนไพรที่พบบริเวณหมู่บ้าน แม่อุค สมุนไพร Nam daab ntsoov

	ชื่อ Plov Ntxaiv (ปล้องไช้) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีลำต้นสูงประมาณ 1 เมตร ใบเขียวสด ไม่มีดอก ไม่มี ผล ขยายพันธุ์ทางราก ชอบขึ้นตามลำห้วย ที่มีความชื้นสูง
	ชื่อ Maab Xav (ม้างช้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเครือเลื้อยตามต้นไม้ ออกดอกสีชมพู-สีม่วง ในช่วงฤดูหนาว ชอบขึ้นตามพื้นที่ที่มีความชื้น
	ชื่อ Maab Xav (ม้างช้าง สีม่วง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเครือเลื้อยตามต้นไม้ ออกดอกสีม่วง ในฤดูหนาว ในเดือน พฤศจิกายน - กุมภาพันธ์
	ชื่อ Tsuaj txhaam dej (ยาแก้แผลอักเสบ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลำต้นเป็นปล้อง ใบเขียวสด ขึ้นตามลำห้วย ออกดอกเล็กๆ สีขาวนยอ มีความสูงประมาณ 80-100 เซนติเมตร
	ชื่อ Txwv dev zwg (จีเต้ซื่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีความสูงขนาด 4-5 เมตร ใบเล็กมัน ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา บนพื้นที่สูง ใบเขียวตลอดทั้งปี เปลือกบาง
	ชื่อ Txwv taum ntaaj (จีเต้าค้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็น ไม้ยืนต้นเนื้ออ่อน เปลือกหนา (คนเมืองเรียกว่า หมากลิ้นไม้) มีดอกและผลเป็นฝักใหญ่ และยาว มีรสขม

	ชื่อ Zaa j xaw g (ซ่าง เซอ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีขนาดลำต้นเล็ก ๆ เท้าตะเกียบ สูงประมาณ 80 ซม. ใบเขียวเข้ม ขอบขึ้นในลำห้วยที่มีความชื้นสูง อากาศเย็น
	ชื่อ Nav lab (น้ำ ล้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น ใบเขียว ก้านแดง เวลาตัดใบออกจะมีน้ำยางสีขาว ลำต้นจะมีน้ำยางสีขาวเช่นกัน จะเห็นชัดเจนเวลาถลอก
	ชื่อ Paa j daaj (ต้นดอกบัวตอง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่ม ความสูงประมาณ 2 เมตร ใบเขียวเป็นแฉก จะออกดอกสีเหลือง ในช่วงเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม
	ชื่อ Luam yaab (ต้นยาสูบ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลำต้นเป็นขน ใบกว้าง ยาวประมาณ 30-80 ซม. มีกลิ่นเหม็น ชาวบ้านชอบปลูกไว้ แล้วนำมาทำยาเส้นสูบ
	ชื่อ Nruag Saag (จ้าว ส่าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่ม มีเถาเครือ สูงประมาณ 1-1.5 เมตร ใบเขียวสดมัน มีดอกสีขาว ออกผลสีเขียวหม่น มีรสเปรี้ยว ชาวบ้านตำใส่เกลือกินเล่น
	ชื่อ Npooj txos (ปล่องขาว) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า สูงประมาณ 1-1.5 เมตร ใบสีเขียวหม่น มีขน ออกดอกสีเทา-ขาว ในฤดูฝน จะตายในช่วงแล้ง ฝนมาจะงอกใหม่

	ชื่อ Txwv khau tawv daaj (จื่อ เคา เตอ ค้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่ม สูงประมาณ 1 เมตร ใบเขียวเหลือง ชอบขึ้นตามลำห้วย หรือ ที่มีความชื้นสูง ใบหยาบ มีขนเล็กน้อย ขยายพันธุ์ทาง ราก
	ชื่อ Tsuaj puag (ชั่ว ปั่ว) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น ใบเขียวสดตลอดทั้งปี ออกดอกสีขาว ผลแดง ในเดือนธค. -กพ. ชอบขึ้นในพื้นที่สูง อากาศเย็น ความชื้นสูง
	ชื่อ Ntoog zeg qab (ดอง เซ ค้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น สูงประมาณ 5 เมตร ใบใหญ่ บนเขียวเข้ม ใต้ใบสีเทา มีขน ออกดอกสีขาว ผลสีเขียวดำ ชอบขึ้นในป่าหนาที่บ ที่สูง
	ชื่อ Txwv txwb neeb (จื่อจื่อเน้ง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น เนื้ออ่อน สูงประมาณ 3-5 เมตร ใบเล็ก สีเขียวอ่อน ออก ดอกสีขาว-เหลือง มีผลเท่ากับเมล็ดถั่ว สีม่วงคล้ำ ขึ้นตามป่า ไร่สละของหลวงพ่าวัว
	ชื่อ Tshuaj pem txwv (ชั่ว เป๊ะ จื่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นต้นหญ้า คล้ายต้นสาบเสือ ขึ้นตรง ไม่มีแขนง ออกดอกสีขาว ใน ช่วงเดือน ธค.-มีค. ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา
	ชื่อ Suab toog (สัวทอง : ชนิดเล็ก ก้านแดง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลเฟิร์น สูงประมาณ 5 ซม. ใบเล็กออกเป็นคู่ ยาว สีเขียว ขยายพันธุ์ทางราก ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา

	ชื่อ Suab Xuv hlau (สิว ชูเฮา) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลเฟิร์น แต่เป็นเครือเล็ก ๆ เลื้อยเกาะตามต้นหญ้า ใบเขียวเล็กบาง ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา
---	--

พืชสมุนไพรที่พบบริเวณบ้าน แม่อุค สมุนไพร Nam puj lang txawj_(เฉพาะทาง)

	ชื่อ Caab lab (ไล่เดือนแดง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไล่เดือน แต่มีขนาดเล็กกว่าไล่เดือนปกติ มีสี ชมพู-แดง ชอบอาศัยอยู่ตามดินชื้น และร่วนซุย
	ชื่อ Kaab Qov cug (ก้าง ขอ จู) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นแมลงตัวเล็ก ๆ ที่หากินตามดินแห้ง ชอบอาศัยอยู่ตามดินแห้ง
	ชื่อ Qwj yeeg nplooj (หอยใบไม้) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ คล้ายหอยเชอรี่ แต่มีขนาดเล็ก เปลือกบาง-เหลืองใส ชอบเลื้อยไปตามใบไม้ จะพบมากตามลำห้วยในช่วงฝน ชอบอากาศเย็น-ชื้น
	ชื่อ Mov nplaum lab (ข้าวเหนียวแดง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีเมล็ดสั้น กลมอ้วน เมื่อหุงแล้วจะมีความเหนียว มากกว่าข้าวเหนียวปกติ ส่วนใหญ่จะเป็นข้าวไร่ บนพื้นที่สูง

	ชื่อ Kaab daws tab ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นแมลง ที่อาศัยอยู่ตามพื้นดินในไร่นา เมื่อมีศัตรูรบกวนมันจะขดตัวกลม ลำตัวมีสีเหลือง-ดำ พบมากในช่วงปลายฝนต้นหนาว
---	---

พืชสมุนไพรที่พบบริเวณบ้าน แม่อุคอ สมุนไพร Nam puj lang txawj

	ชื่อ Paaj lom Ee ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลกล้วยไม้ ออกดอกสีเหลืองในช่วงหนาว (ธ.ค.-มี.ค.) ชอบขึ้นบนต้นไม้ ในพื้นที่สูง ป่าดิบ
	ชื่อ Twm Xaam (ต้อ ช่าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้พุ่มใบเลี้ยงเดี่ยว ใบหนา เจริญสด ยาวประมาณ 50 ซม. เมื่อเคี้ยวใบ จะมีน้ำยางเหนียว สีๆ
	ชื่อ Mog haav (มอ ฮ้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า สูงประมาณ 1 เมตร ต้น/ใบเขียวเข้ม ได้ใบจะมีสีเขียวมัน ชอบขึ้นตามลำห้วย เมื่อเคี้ยวจะมีน้ำยางเหนียวใส
	ชื่อ Paaj tshaug (ป้าง เซา) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น มีขนาดใหญ่ ใบเล็กเรียวยาว ได้ใบจะมีสีเขียว-เทา เปลือกลำต้นบาง ออกดอกเป็นช่อยาวสีขาว (มค.-กพ.) ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา

	ชื่อ Tauj ab (เต้า ฮ้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า ใบเลี้ยงเดี่ยว ลำต้นเป็นปล้อง สูง 1-1.5 เมตร ขยายพันธุ์ทางหน่อ หรือราก ใบเขียวยาวหยาบ ชอบขึ้นบนเนินเขาที่แห้งแล้ง ตามหัวไร่ปลายนา
	ชื่อ Tshuag nyaag (จั่ว ยาง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชเถาเครือขนาดเล็ก ชอบเลื้อยไปตามต้นไม้ ที่อาศัยอยู่ตามลำห้วยเล็กๆ ที่มีความชื้นในดินสูง ใบเขียวมัน และเขียวตลอดปี
	ชื่อ Tshawj dej (เซ่อ เด่) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว เป็นปล้อง ๆ สูง 50-100 ซม. ใบเรียวยาวหยาบ อาศัยตามหนอง บึง คลอง หรือลำห้วย ที่มีอากาศเย็น
	ชื่อ Tsuj mob sab (ยาบ่ารุงหัวใจ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้าที่ขึ้นตามลำน้ำ-ห้วย-บึง มีความสูงประมาณ 1 คืบ ใบจะมีก้านยาวเขียวมัน ขยายพันธุ์ทาง กอ/ ราก
13 ไม่สามารถเก็บภาพได้ในช่วงเวลาสำรวจ	ชื่อ Tsauj rws (ปู่ห้วยพื้นที่สูง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นปื้ที่อาศัยอยู่ตามลำห้วยเล็กๆ ในพื้นที่สูง ชอบอยู่ในรูและออกหากินในเวลากลางคืน มีสีดำ-แดง ขนาดเท่าปูนา หรือใหญ่กว่า

สมุนไพรที่พบบริเวณหมู่บ้าน ปางตอง สมุนไพร N. paaj txug

	ชื่อ Laum Qaar (เล่าซาง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเครือใบเล็กมัน เขียว เป็นพุ่มเล็กๆ ขนาดเท่า สุ่มไก่ ขยายพันธุ์ทางราก ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา ในพื้นที่สูง
	ชื่อ Tawr Maum Kuab (เปลือกต้นมะละกอ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นต้นมะละกอ ก้านใบยาวเป็นแฉก ออกดอก ผล เกือบทุกฤดู สูงขนาด 2 – 4 เมตร ชาวบ้านชอบปลูก กินเป็นผลไม้ อาหาร หรือนำผลดิบไปทำเป็นส้มตำ
	ชื่อ Tawr Qoor (เตอะ ของ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว มีลำต้นเป็นปล้องยาว ใบยาว เรียว เขียวมัน ชอบขึ้นตามดินที่มีความชื้นสูง เช่น ข้างลำห้วย หรือหนองบึง และมีอากาศเย็น
	ชื่อ Npooj Txwr Pur Luj (ใบสัปประด) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นต้น สัปประด มีขนาดต้นสูงประมาณเท่าหัวเข่า มีผล หนัก ประมาณ 1-3 ก.ก. ชาวบ้านนิยมปลูกเป็นพืช เศรษฐกิจ ส่วนที่ใช้เป็นสมุนไพรคือใบ โดยฉีกให้เป็น
	ชื่อ Suab Tooj (สั่ว ต้อง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลเฟิร์น เป็นเถาเครือเล็กๆ ใบเล็กเขียว เป็นพุ่มเล็กๆ ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนาบนพื้นที่สูง
	ชื่อ Mom Haar (ส้มป่อย) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชนามไม้เถา ลำต้นมีหนาม ใบเล็กคู่เขียว ยอด อ่อนจะออกเป็นสีแดงสด ชาวบ้านนิยมนำไปจิ้มน้ำพริก ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา

	ชื่อ Taum Daaj (เต๋าด้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลถั่ว เป็นทรงพุ่ม ใบเขียวเหลือง หยาบ มีขนเล็กน้อย มีดอกและฝักคล้ายถั่วเหลือง แต่เล็ก และลีบ ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา
	ชื่อ Maab Nrhaa (มัง ชา) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชเถาเลื้อยยาว ชอบเลื้อยไปตามต้นไม้ ใบสีเขียวสดมัน ออกดอกสีชมพู - ม่วง ในเดือน พ.ย - ก.พ. อากาศเย็น พื้นที่สูง
	ชื่อ Khaub Reeb (เค้า แจ้ง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพุ่มไม้หนาม ลำต้นเป็นหนาม ใบคล้ายใบสตอร์เบอร์รี่ ดอกสีขาวเหลือง ผลคล้ายสตอร์เบอร์รี่ เล็กเท่านิ้วก้อย สีเหลือง หวานอร่อย ชาวบ้านเรียกว่า สตอร์เบอร์รี่ป่า
	ชื่อ Nruag Xyaas (จัว ขาง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาพุ่มและมีเครือ สูงประมาณ 1-1.5 เมตร ใบสีเขียวมัน ดอกสีขาว ผลสีเขียว เล็กเท่าเม็ดพริกไทย ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา ชาวบ้านนิยมนำผลไปตำกินเล่น
	ชื่อ Nruag Thoob (จัว ท้อง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลถั่ว ลำต้นสีเขียวแดง ใบเขียวมีขนเล็กน้อย มีดอกสีชมพู-ม่วง เมล็ดสามารถทานได้ มีสีม่วง ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา สูงประมาณ 1-1.5 เมตร
	ชื่อ Maab Laug Taur (มัง เลา เตอะ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเครือ ใบเป็นแฉก หยาบ ลำต้นมีหนาม ใต้ใบจะมีสีเขียวเทา ชอบอาศัยอยู่ตามป่าใช้สอยและป่าดิบอากาศเย็น

	ชื่อ Maab Khamr (ม้าง เคอะ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เถาเครือ ชอบเลื้อยเกาะตามต้นไม้ ไบหนา สีเขียว มัน ชอบขึ้นตามป่าทึบ มีความชื้นสูง อากาศเย็น
	ชื่อ Txwr Kub Kaur (จือ กู้ เก้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นที่มีขนาดเล็ก สูงประมาณ 2-3 เมตร ก้านยาว ไบใหญ่ เรียว มัน เขียวเข้ม ส่วนใหญ่ไบจะออกเป็นกระจุกตามยอด ชอบขึ้นตามป่าทึบ อากาศเย็น
	ชื่อ Zaub Rawg (เย้า เจ่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว เป็นปล้องยาว ไบสีเขียวมัน ปลายแหลม ชอบขึ้นตามลำน้ำลำห้วย หรือที่มีความชื้นสูง ลำต้นสูงประมาณ 1-1.5 เมตร
	ชื่อ Kub Yaas (กู้ ยาง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลักษณะคล้ายตัวอย่างที่ 14 ต่างกันตรงที่ไบหยาบบาง เขียวไม่เข้ม ลำต้นสูงประมาณ 1-1.5 เมตร ขึ้นตามลำห้วยที่มีความชื้นสูง ไบมักจะเป็นรูเล็กๆ ลำต้นเป็นปล้อง
	ชื่อ Twm Kum (ตือ กู) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้เนื้ออ่อน สูงประมาณ 3-4 เมตร ไบหนา เขียว เป็นปล้องๆ ไบมีกลิ่นเหม็น ชอบขึ้นตามป่าทึบ อากาศเย็น
	ชื่อ Txuas Lees (จัว แลง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้า มีก้านหรือลำต้นเรียวเล็ก แข็ง ก้านใบยาว ไบสีเขียวเข้ม มัน ไบบาง มีหนามเล็กๆ ตามลำต้นห่างๆ ชอบขึ้นตามห้วยที่มีน้ำไหล

	ชื่อ Nroj Dawb Hau (ต้นสาบเสือ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้า ใบขนาด 3 นิ้ว กลม สีเขียว มีกลิ่นเหม็น เล็กน้อยออกดอกสีขาวช่วง ก.พ-มี.ค ชาวบ้านใช้ใบ ตำหรือบดนำมาใช้ห้ามเลือดเมื่อถูกของมีคมบาด
	ชื่อ Nroj Rws (เจ้อ จือ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้า ขอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา สูงประมาณ 1- 1.5 เมตร ใบเล็ก เขียว มั่น มีกลิ่นค่อนข้างเหม็น
	ชื่อ Nrhaub Dub (เข้า ตู้) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้นใหญ่ สูงประมาณ 5-10 เมตร ใบสีเขียว เข้ม กว้าง ใบมีกลิ่นเหม็น ขอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา และในป่าที่ที่มีความชื้นสูง อากาศเย็น
	ชื่อ (ยอดดอกชบา) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ดอกทรงพุ่ม ใบสีเขียว ดอกสีชมพูหรือเหลือง สูงประมาณ 1-1.2 เมตร ชาวบ้านนำมปลุกเป็นไม้ ดอกไม้ประดับ
	ชื่อ (ยอดใบฝรั่ง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น เปลือกบาง ใบหนาเขียวสด ใบคู่ ส่วน ใหญ่ชาวบ้านนิยมปลุกเป็นผลไม้กิน ออกดอกสีขาว ผลสีเขียว ขนาดของผลใหญ่เล็กตามขนาดของพันธุ์
	ชื่อ PaaJ Xar (ป้าง ข้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเครือ เลื้อยตามต้นไม้ ลำต้นเป็นปล้องๆ ยาว ประมาณ 5 นิ้ว ใบเขียวสด ออกดอกสีม่วงช่วง ม.ค- มี.ค ขอบขึ้นตามพื้นที่ที่มีความชื้นสูง อากาศเย็น

	ชื่อ Tsuaj Mob Plaab (ข้าว ม้อ ปล้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า ขึ้นตามไร่ นา หรือไร่สวนเก่า ใบสีเขียวอมเหลือง ออกดอกสีเหลืองอ่อนฤดูหนาว สูงประมาณ 1 เมตร มีแขนงเป็นพุ่มเล็กๆ ฤดูร้อนจะ
	ชื่อ Nruag Thoob (จั่ว ท้อง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า ลำต้นสีแดงมีขน ใบสีเขียวสดได้ใบสีเขียวอ่อน ดอกสีชมพู ผลสีม่วง รับประทานได้ สูงประมาณ 1-1.5 เมตร ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา
	ชื่อ Tshuaj Txuag Leeg Lab (ข้าว จั่ว แลง ล้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเครือเลื้อยไปตามต้นไม้มที่ขึ้นอยู่ใกล้ๆ ลำต้นสีเขียวอมแดง ใบด้านบนสีเขียวเข้ม ใต้ใบสีเขียวอ่อน ชอบขึ้นตามลำห้วย หรือในที่ที่มีความชื้นสูง อากาศเย็น

สมุนไพรที่พบบริเวณหมู่บ้าน ปางตอง สมุนไพร Xeevliis

	ชื่อ Mur Tauj Nqeeb (รังแตน) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นรังแตนที่มีแตนอาศัยอยู่ ซึ่งมีทั้งน้ำหวาน อาหารและตัวอ่อน หรือเป็นรังแตนที่ยังสดใหม่เพิ่งได้มาที่จะใช้เป็นยาสมุนไพรได้ผล ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-5 นิ้ว
	ชื่อ Ncaag Lab (จาง ล้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้าที่มีเครือเป็นเส้นเลื้อยไปตามดินและแตกเป็นแขนงหลายแขนง ลำต้นสีแดงเขียว มีใบเล็กๆ สีเขียว ตามยอดของแขนงต่างๆ

	ชื่อ Xaam Yum (ซาง ยู่) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้าตระกูลใบเลี้ยงเดี่ยว คล้ายต้นกระเทียม ใบสีเขียวเรียวยาว สูงประมาณ 20-30 ซม. ชาวบ้านนิยมนำมาปลูกไว้เป็นยาต้นไถ่สมุนไพรร
	ชื่อ Nruag Thoob (จัว ท้อง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า ลำต้นสีแดงเขียว มีขน ใบด้านบนสีเขียวสด ใบด้านล่างเขียวอ่อน ดอกสีชมพู ผลสีม่วง สามารถหาได้ หดเข้าตามหัวไร่ปลายนา
	ชื่อ Tshuaj Txuag Leeg (ซัว จัว แลง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีลักษณะคล้ายตัวอย่างที่ 2 แต่ต่างตรงที่ลำต้นจะเป็นสีเขียว ใบกว้าง ขึ้นตามเครือเป็นช่วงๆ และมีความยาวประมาณ 5-7 เมตร
	ชื่อ Maab Txuag Leeg (ม้าง จัว แลง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีลักษณะคล้ายตัวอย่างที่ 2, 5 แต่เป็นเถาเครือที่เลื้อยขึ้นตามต้นไม้ใหญ่ ใบสีเขียวอ่อน เรียว ชอบขึ้นบนเนินเขา แห้งแล้ง
	ชื่อ Twm Xaam (ตือ ซ่าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ใบหนา เรียวยาวเกือบเมตร ส่วนมากจะขึ้นเป็นกอใหญ่ ใบจะมีน้ำเหนียวใส มีกลิ่นเหม็นฉุนๆ ขึ้นตามที่มีความชื้นสูง ลำห้วย หนอง บึง
	ชื่อ Qhaug Nyis (กัว ยี่) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ คล้ายต้นข้าวแต่มีลำต้นเรียวยาว สีเขียวเหลือง สูงประมาณ 1 เมตร ขึ้นตามที่มีความชื้นสูง ข้างลำห้วย ดอกสีขาวเป็นช่อ ผลสีเหลืองพอแก่จะเป็นสีแดงและสีส้ม

	ชื่อ Luam Yeeb Qus (ลัวะ เย้ง คู้) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหญ้าใบเลี้ยงคู่ ลำต้นเรียวยาว สีเขียวมีขนและเหนียว ใบเป็นแฉกเล็กๆ ขึ้นตามลำต้น ดอกสีขาว สูง 1 เมตร ชาวบ้านเรียกว่ายาสูบป่า ขึ้นตามหัวไร่ปลายนา
	ชื่อ Txwr Dai Ntoo (จื่อ ไต ดอง) (กลม) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเล็กๆ เลื้อยตามต้นไม้ใหญ่ และจะออกเป็นใบกลมเป็นลูก ขอบขึ้นตามบนเนินเขาที่แห้ง แต่มีอากาศเย็น
	ชื่อ Txwr Dai Ntoo (จื่อ ไต ดอง) (เหลี่ยม) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีลักษณะเช่นเดียวกับตัวอย่างที่ 10 แต่ใบที่ดูเหมือนเป็นผลนั้นมีรูปร่างเป็นแฉกๆ หรือเป็นเหลี่ยม เหมือนผลของมะเฟือง
	ชื่อ Maab Nplaum (ม้าง เปล้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเลื้อยไปตามลำห้วยหรือคันทนาที่มีน้ำไหลผ่าน ลำต้นสีแดง ใบสีเขียว ลำต้นมีปล้องยาวจุดต่อลำปล้องจะมีรากงอกขึ้นมาและมีแขนงแตกเป็นยอดสูงชัน
	ชื่อ Qaub Yaas (เก้า ยาง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลำต้นเป็นปล้องๆ สีแดงเขียว ใบเรียวยาว ขึ้นเป็นพุ่มเล็กๆ เมื่อเด็ดยอดจะมีน้ำยางใสเหนียวๆ ขอบขึ้นตาม 2 ฟากของลำห้วย บนพื้นที่สูง อากาศเย็น

		ชื่อ Raaj Os (จ้าง ออร์) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลำต้นสีแดง ใบบนสีเขียว ใบล่างสีเขียวอ่อน สูงประมาณ 50-70 ซม. ชอบขึ้นในที่ที่มีดินร่วนเปียก ชอบอากาศเย็น และอยู่ใต้เงาของร่มไม้
		ชื่อ Soov Nrwm (ซอง จื่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นกอทรงเตี้ยเล็ก สูงประมาณ 20 ซม. ใบเป็นก้าน และเป็นแฉกๆ หลายใบติดต่อกัน ขยายพันธุ์โดยทางหน่อหรือกอ ชอบขึ้นตามหัวไร่ปลายนา และริมน้ำ
		ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
		ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
		ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

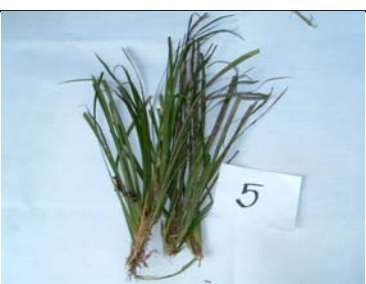
สมุนไพรที่พบบริเวณหมู่บ้าน ปางอ้ง สมุนไพร Kawm

	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

สมุนไพรที่พบบริเวณหมู่บ้าน ปางอู่ สมุนไพรอื่น ๆ

	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....
	ชื่อ..... ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์.....

	ชื่อ Zaub pob (เข้า ป้อ หรือกะหล่ำปลี) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลผัก สี่เหลี่ยมเตา ใบกว้างกลม ห่อหุ้มเป็นลูกกลม หนักประมาณ 0.8-2 ก.ก. ชอบขึ้นในที่มีอากาศเย็น ชาวบ้านนิยมปลูกไว้เพื่อจำหน่าย หรือเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชาวบ้าน
	ชื่อ Pawj qaab (เป้อ ขี้) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้าใบเลี้ยงเดี่ยว คล้ายหญ้าแฝกแต่ต้นเตี้ยกว่า มีกลิ่นหอม ชาวบ้านนิยมปลูกไว้เป็นสมุนไพรต้นไก่อกระตุกดำ เพื่อบำรุงร่างกายและรักษาโรคต่างๆ ชอบขึ้นในที่สูง
	ชื่อ Maab khawm txwj (ม่วง เคอะ ชื่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเถาเครือเลื้อยตามดิน และเกาะตามต้นไม้ ใบเล็กสีเขียวสด ชอบขึ้นตามที่มีความชื้นสูง
	ชื่อ Kaav ywm (กำง ยื่อ หรือตุน) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลบอกลหรือเฟือก คล้ายต้นบอกลที่ขึ้นตามลำห้วย ลำต้นเขียวสด ใบกว้างมัน ชาวบ้านจะใช้ก้านใบที่ยาวมาทำเป็นอาหารหรือจิ้มน้ำพริก ขึ้นในที่ที่เป็นดินร่วน มีความชื้นสูง
	ชื่อ Zaab tsawg (ย่าง เจอ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้าใบเลี้ยงเดี่ยว ลำต้นสูงประมาณ 1 ฟุต เป็นปล้องๆ ใบเล็กเรียวยาว ขึ้นตามปล้องของลำต้น ลำต้นจะมีสีเขียวแดง ชอบขึ้นตามริมน้ำ หรือในที่ที่มีความชื้นสูง
	ชื่อ Tsuj moob qov txaab (ซั่ว ม้อ ข่อ ซ่าง) เรียกชื่อตามสรรพคุณ ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลำต้นคล้ายเป็นกิ่งก้านเล็กๆ เรียวยาว บางทีก็ล้มติดดิน เลื้อยเป็นเถา ใบเล็กๆ จะออกตามบริเวณยอด ใบเล็กมันด้านล่างจะมีสีเข้มกว่าด้านบนเล็กน้อย ชอบขึ้นตามที่มีความชื้นสูง

	ชื่อ Tshuaj kaab nrwg (ข้าว ก้าง จื่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้า สูงประมาณ 1-1.20 เมตร ลำต้นและใบจะมีขน เหนียว ใบสีเขียวอมเทา ฤดูฝนจะโตเร็ว ออกดอกในปลายฝนหรือต้นฤดูหนาว และจะเหี่ยวแห้งในฤดูแล้ง
	ชื่อ Hov txob (ฮ่อ จื่อ หรือพริก) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ สูงประมาณ 80 – 120 ซม. ต้นสีเขียว ใบเล็กเรียวยาวเล็กสีเขียวเข้มเล็ก มีดอกสีขาว มีผลพริกสีเขียว พอแก่สีแดง รสเผ็ด ชาวบ้านนิยมปลูกไว้รับประทานเพื่อรสชาติของอาหาร
	ชื่อ ZaaJ kaug ntawv (ย่าง เกอ เตอะ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น มีความสูงประมาณ 4-8 เมตร ใบเรียบแบนขอบของใบมีรอยยักเหมือนใบเรียว ส่วนที่ใช้จะเป็นต้นเล็ก ชอบขึ้นตามป่าใช้สอยของหมู่บ้าน ในที่มีอากาศหนาวเย็น
	ชื่อ Tshuaj ab (ข้าว อ้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นไม้ยืนต้น จะมีความสูงประมาณ 5-6 เมตร สูงโปร่ง ใบเรียบมัน บริเวณโคนต้นไปสู่รากจะมีสีออกแดงเล็กน้อย ชอบขึ้นในที่ที่เป็นป่าดิบ มีความชื้นสูง และอากาศเย็น
	ชื่อ Tshuaj mob nrwg (ข้าว ม้อ ยื่อ) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นเครือเถา เล็กๆ เลื้อยตามดินใบเขียวและเขียวอ่อน ลำต้นเป็นปล้องๆ แต่มั่น แข็ง ชอบขึ้นตามริมแม่น้ำ ที่มีความชื้นสูง ช่วง ต.ค. จะมีดอกสีเหลืองเล็กๆ ขยายพันธุ์ทางแขนงที่เลื้อยตามดิน
	ชื่อ Tshuaj moob tegh taw os (ข้าว ม้อ เต เตอ ออร์) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ลำต้นมีขนาดเล็กเท่าดินสอหรือเล็กกว่า แข็ง ใบเล็กบางสีเขียวอ่อน ใบจะออกเป็นคู่ๆ เป็นพุ่มเล็กๆ สูงประมาณ 1 ฟุต ชอบขึ้นตามริมไร่ ริมสวนและบนเนินเขาแต่จะไม่ขึ้นตามริมห้วย

	ชื่อ Tw nres (ตือ เจห์) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ มีลักษณะเหมือนใบเตย แต่ต้นเล็กกว่าใบเรียวยาวบางและมัน สีเขียวเข้ม สูงประมาณ 1-1.5 ฟุต ชอบขึ้นตามที่มีความชื้นหรือดินที่มีน้ำเปียกส่วนมากชาวบ้านมักจะปลูกไว้ในสวน
	ชื่อ Dog ntoo (ดอ ดอง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ ต้นเป็นใบกลมๆ เล็กๆ มีรากเป็นฝอย ใบสีเขียวเทา ชอบเกาะตามต้นไม้ใหญ่ คล้ายกล้วยไม้ ไม่มีดอก ไม่มีผล มักอาศัยอยู่ตามกิ่งของต้นไม้ใหญ่ที่เป็นป่าดิบ มีอากาศเย็น
	ชื่อ Zaub cis nyuj lab (เย้า จี ยู้ ล้า) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้าสูงประมาณ 1 เมตร ใบสีเขียวเข้ม จะมีดอกสีขาวในช่วง ก.พ. ชอบอยู่ตามริมไร่ริมนา ในที่อากาศชื้นจะโตเร็ว ส่วนมากชาวบ้านมักจะทำลายทิ้งเสีย เพราะมักจะขึ้นในทำกินของชาวบ้าน
	ชื่อ Tshuaj to plaab (ซัว ดอ ปล้าง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นพืชตระกูลหญ้าใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีม่วง ก้านจะมีสีเขียวอมม่วงเล็กน้อย สูงประมาณ 1 ฟุต ชอบอาศัยอยู่ในที่ดินชื้น รมื่น และมีอากาศเย็น ส่วนมากชาวบ้านมักจะปลูกไว้ในสวนสมุนไพร ไม่ค่อยขึ้นตามป่า
	ชื่อ Pej puag taas (เป้ ปัว ตาง) ลักษณะทางกายภาพ หรือพฤกษศาสตร์ เป็นหน่อกอ ใบเรียวยาว สีเขียวเข้มเหมือนใบเตย ต้นเตี้ยเล็กแต่มีหัวในดินเป็นลูกเท่ากับนิ้วมือ สีขาวเหลืองนิดๆ ถูฝนถึงจะมีใบงอกจากกอที่เป็นหัวเหล่านี้ ถูหนาวและร้อน ใบจะเหี่ยวแห้ง

บทที่ 5

สรุปและวิเคราะห์ผล

5.1 สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพร” เป็นการศึกษาวิจัยที่เกิดจากความต้องการของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งได้มีการพูดคุยกันในระหว่างผู้นำ หรือแกนนำชุมชนหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านเอง ทั้งกลุ่มแม่บ้าน พ่อบ้าน ตลอดจนเยาวชนผู้มีความสนใจอยากที่จะให้มีการศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อเป็นการอนุรักษ์รักษาซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเอาไว้ ที่ผ่านมามีแต่การพูดคุยเท่านั้น แต่ไม่ได้มีการดำเนินการแต่อย่างใด ดังนั้นหลังจากที่ทีมวิจัยได้เข้าไปร่วมพูดคุยกับชาวบ้านทั้งหมู่บ้านต่างมีความเห็นไปในทางเดียวกันที่อยากจะให้มีการรื้อฟื้นเอาความรู้ด้านสมุนไพรจากผู้รู้ในชุมชน แล้วนำมาถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ ที่อยากจะเรียนรู้ ซึ่งกลุ่มผู้สนใจมากที่สุดจะเป็นกลุ่มแม่บ้านเพราะตนเองมีความผูกพันกับคนในครอบครัว ดูแลความเป็นอยู่ของครอบครัว ซึ่งบางทีลูกหลานเจ็บป่วยไม่สบายอยู่ในไร่ ในสวน หรือแม้แต่อยู่ในบ้าน จะสามารถใช้สมุนไพรมาช่วยรักษาอาการเจ็บป่วย

นอกจากนี้ในกลุ่มของเยาวชน และพ่อบ้าน ก็เห็นความสำคัญและให้ความสนใจต่อการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน จากการพูดคุยและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับสถานการณ์และความจำเป็นของการฟื้นฟูสมุนไพร ทุกคนต่างเห็นความสำคัญ เนื่องจากในทุกวันนี้ผู้รู้ในด้านสมุนไพรส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ และนับวันจะลดน้อยลง เนื่องจากเสียชีวิตด้วยอายุไข และไม่ได้มีการถ่ายทอดวิชาความรู้สู่ลูกหลานไว้ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายความรู้หรือภูมิปัญญาเหล่านี้ไม่ได้ถูกบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งส่วนใหญ่ที่ได้เรียนรู้มา บ้างก็จะลืม จำได้ไม่ครบ และผู้รู้บางรายก็หวงวิชาไม่ยอมถ่ายทอดให้กับลูกหลาน หรือจะถ่ายทอดก็ต้องเสียเงินค่า “ผียา” ค่อนข้างแพง จึงทำให้ลูกหลานไม่นิยมเรียนรู้ ส่วนยาเฉพาะ หรือที่เรียกว่า “ยาเรือน” ได้ถูกหวงห้ามไว้ไม่ให้ถ่ายทอดแก่คนทั่วไป ยกเว้นบางคนที่จะมีคุณสมบัติเท่านั้น ตามความเชื่อที่เชื่อถือกันมาว่าจะเป็นการ “ผิดผี” จึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่หันมาให้ความสนใจกับยาแผนปัจจุบัน ซึ่งมีขายอยู่ตามร้านขายยา และในสถานเอนกมัย โรงพยาบาล เนื่องจากมีความสะดวกในการใช้ มีอัตราการใช้ที่ชัดเจน การกินก็กินเป็นเวลา และมีประสิทธิภาพกว่า เพียงต้องเสียเงินหรือเสียค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น

แต่ว่าในส่วนลึกของจิตใจของคนส่วนใหญ่ยังคงเห็นความสำคัญของการที่จะฟื้นฟูสมุนไพร เพราะสมุนไพรอยู่คู่กับวิถีชีวิตของชุมชนสังคมมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน แม้ปัจจุบันจะมีความนิยมในการใช้ยาแผนปัจจุบันมากขึ้นเรื่อยๆ ก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ลืมหรือยังคงใช้ควบคู่กับสมุนไพรที่มีอยู่

หลังจากที่โครงการฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพร ได้เข้าไปร่วมทำการศึกษาวิจัยร่วมกับชาวบ้านตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน 2546 จนถึงเดือนเมษายน 2547 ในเขตพื้นที่หมู่บ้านแม่อุค หมู่บ้านปางตอง และหมู่บ้านปางอุ๋ง ชาวบ้านได้ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรม ช่วยกันคิด ช่วยกันนำเสนอ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การชี้แนะในการดำเนินงานของโครงการฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพร ไม่ว่าจะเป็นการเข้าไปเตรียมการต่างๆ การติดต่อประสานงาน การจัดเวที การให้ความร่วมมือบรรยากาศเป็นกันเองทุกคนพูดคุยกันเป็นเหมือนพี่น้องใช้ภาษาท้องถิ่น(ม้ง)ในการสื่อสาร ง่ายต่อการดำเนินการวิจัย ทำให้การวิจัยนี้สามารถบรรลุได้ตามวัตถุประสงค์ และเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยผ่านกระบวนการวิจัยต่างๆ ที่ได้ร่วมกันจัดขึ้น

ผลจากการดำเนินการวิจัยทำให้ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ อาทิเช่น สถานีอนามัย และโรงเรียน กลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็น เด็กและเยาวชน ผู้ใหญ่ หรือกลุ่มพ่อบ้านแม่บ้าน ซึ่งรวมทั้งแกนนำหมู่บ้านเช่นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สารวัตรหมู่บ้าน ผู้เฒ่าวัยชรา หมอสมุนไพร และแกนนำต่างๆ ของหมู่บ้าน

ทีมวิจัยได้ใช้เครื่องมือในการดำเนินการวิจัยโดยการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกัน 3 เวทีหรือกิจกรรม (1) คือเวทีศึกษาบริบทหมู่บ้าน มีเนื้อหา คือ การศึกษาประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน การศึกษาสถานการณ์ของสมุนไพรตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน และการศึกษาค้นหาผู้รู้ด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในหมู่บ้าน (2) เวทีค้นความรู้สู่ชุมชน มีเนื้อหา คือ การเชิญผู้รู้ในด้านสมุนไพรที่มีอยู่ในหมู่บ้านมาเป็นวิทยากรถ่ายทอดสมุนไพรให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ โดยมีสมุนไพรทั่วไป สมุนไพรเฉพาะ และเทคนิคการรักษาโรคต่างๆ (3) เวทีการเดินป่าเพื่อศึกษาสมุนไพร มีเนื้อหา คือ การศึกษาสมุนไพรจากป่าห้วยน้ำลำธารที่มีอยู่รอบหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จักสถานการณ์ของสมุนไพรจริงๆ

ในการดำเนินการวิจัยนี้ ทีมงานวิจัยต้องได้ปรับเปลี่ยนช่วงระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยไปเรื่อยๆ เพราะเนื่องจากสภาพสิ่งแวดล้อมการดำรงชีพของชุมชน เช่นในช่วงเดือนพฤศจิกายน ถึงมกราคม เป็นช่วงที่ชาวบ้านต้องเก็บเกี่ยวผลผลิตจากไร่ นา สวน และประกอบกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ที่ได้จัดขึ้นจึงทำให้การดำเนินงานวิจัยในบางช่วงติดขัด ต้องเลื่อนการจัดกิจกรรมไปเรื่อยๆ ตามความเหมาะสม

5.2 จุดแข็งของพื้นที่และการดำเนินการวิจัย

ผลจากการดำเนินการวิจัย ที่ทำให้ทีมวิจัยสามารถดำเนินการวิจัยได้ตามเป้าหมาย สืบเนื่องจากมีตัวแปรที่ช่วยทำให้การดำเนินการวิจัยครั้งนี้บรรลุสู่ความสำเร็จในระดับหนึ่งคือ

1. สภาพพื้นที่ของหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อกัน มีสภาพป่าที่ยังคงอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าไม้ พืชพันธุ์ต่างๆ และเป็นแหล่งที่ขึ้นของสมุนไพรต่างๆ นานาชนิด ซึ่งในการลงสนาม

ศึกษาสมุนไพรที่มีอยู่รอบๆ หมู่บ้านมีความสะดวกและง่ายแก่การศึกษา ทั้งผู้สอนและผู้เรียน ตลอดจนการจัดบันทึกของทีมวิจัย

2. ชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านเป็นชาวม้ง มีวัฒนธรรมประเพณีที่เหมือนกัน อีกทั้งมีความเกี่ยวข้องกันเป็นญาติพี่น้อง พูดภาษาเดียวกัน จึงง่ายต่อการจัดกิจกรรม การสื่อสารพูดคุย และโดยเฉพาะใช้ภาษาเขียนที่เป็นภาษาม้ง จะสามารถทำการอ่านออกได้อย่างถูกต้อง มากกว่าการใช้ภาษาไทยเขียนอ่านเป็นภาษาม้ง

3. ทีมวิจัยแต่ละคน เป็นคนในชุมชนหมู่บ้าน จึงง่ายแก่การประสานงานร่วมกันชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำหมู่บ้านและโรงเรียน อนามัย

4. การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนจากโรงเรียนในท้องถิ่นค่อนข้างดี ซึ่งผู้เข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ส่วนหนึ่งเป็นเด็กนักเรียน และเยาวชน ที่ทางโรงเรียนอนุญาตให้เข้าร่วมกิจกรรมในการสืบสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

5.3 ปัญหาและอุปสรรค

ปัญหาในการดำเนินกิจกรรม

1. เรื่องการความร่วมมือของชาวบ้าน แม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะเห็นว่ามีสำคัญ และมีความจำเป็นในการฟื้นฟู การถ่ายทอดวิชาความรู้ และอนุรักษ์ จากภูมิปัญญาของผู้รู้ ที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ไปสู่ลูกหลาน ให้มีการสืบสานภูมิปัญญาด้านสมุนไพร อยู่ในวิถีชีวิตก็ตาม แต่ทว่าในการกระบวนการของการร่วมกันฟื้นฟู และการเรียนรู้ วิชาความรู้จากสมุนไพร ชาวบ้านก็ยังขาดความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ได้จัดไว้ แม้ทีมงานวิจัยจะได้ทำหนังสือเชิญเข้าร่วมกิจกรรม และประกาศเสียงตามสายให้คนในหมู่บ้านได้รับทราบแล้ว ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงไปไร่ ไปสวนทำมาหากินมากกว่าการเข้าร่วมกิจกรรม ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก คนม้งมีนิสัยที่ยึดมั่นแข็งแรง เอาแต่ทำงาน ไม่ค่อยสนใจเรื่องอื่นๆ เท่ากับการทำไร่ทำสวนของตนเอง จึงมักจะเป็นปัญหาต่อการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งของทีมงานวิจัย ส่วนผู้ที่เข้าร่วมส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นแม่บ้าน และเด็ก เยาวชน ส่วนผู้ใหญ่หรือผู้ชาย ก็มีแต่เป็นส่วนน้อย

2. เรื่องความหวงวิชาภูมิปัญญาในการใช้สมุนไพร ของผู้รู้ ตามที่ทีมวิจัยได้เข้าไปประสานกับผู้รู้ที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้าน และเชิญให้มาเป็นวิทยากรในการบรรยายถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรให้กับลูกหลานได้เรียนรู้ และการเข้าไปเก็บข้อมูลทางด้านสมุนไพรจากหมอสมุนไพร ทำให้รับรู้ข้อเท็จจริงจากผู้รู้หรือหมอสมุนไพรว่า ส่วนใหญ่มักจะมีความหวงในวิชาความรู้ของตนเอง ไม่ค่อยอยากบอกหรือจะบอกก็บอกไม่หมด

ดังนั้นในการหาบททำให้หมอสมุนไพรบางท่านมาเป็นวิทยากรในการบรรยาย ในกิจกรรมคืนความรู้สู่ชุมชนนั้น ได้มีหมอสมุนไพรหลายท่านถอนตัว ไม่ยินดีที่จะมาสอน หรือมาบรรยาย ให้กับลูกหลานของตนเองได้รู้ บางท่านบ่าเบียดให้ไปหาคนอื่น บางท่านก็ปฏิเสธ บางท่านก็จะเอาค่าลิขสิทธิ์สองสามหมื่นบาท หมอสมุนไพรบางท่าน เช่น นางไซ โกงสายเงิน Nam Puj Txawj Ntsuag Xeem Xyooj (Ntxhaig Xyooj) เวทีบ้านแม่อุค และนายเซงลี แสงเฮ้อ (Xeevlis Xeem X.Hawj) เวทีบ้านปางตอง สองท่านนี้มีความยินดีอย่างมาก และพร้อมที่จะถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรให้อย่างเต็มใจ ส่วนผู้อื่นๆ นั้นจะต้องเสียค่าใช้จ่าย และทำพิธีกรรมบางอย่างตามความเชื่อของหมอสมุนไพรแต่ละคนก่อนที่จะมาเป็นวิทยากร นอกจากนี้ชาวบ้านบางท่านได้เล่าให้ทีมวิจัยได้ฟังว่า บางท่านที่มาบรรยายสอนวิชาความรู้ด้านสมุนไพรนั้นก็สอนไม่หมด ยังขาดอะไรบางอย่างที่เขาไม่ยอมถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้รับรู้ แต่ยังคงเก็บบางส่วนไว้ไม่ยอมถ่ายทอดให้จนหมด

3. เรื่องเสียค่า “ฝียา” เนื่องจากการเชิญชวนให้หมอสมุนไพร เป็นวิทยากรถ่ายทอดวิชาความรู้ด้านสมุนไพร ให้กับผู้สนใจหรือชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ทางหมอสมุนไพรจะคิดค่า “ฝียา” และทำพิธีกรรมในการขอขมา “ฝียา” เพื่อการถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน มิฉะนั้น “ฝียา” ก็จะมีราคาแพง ทำให้หมอสมุนไพรอยู่ไม่สุข ตามความเชื่อของหมอสมุนไพร ด้วยเหตุนี้จึงมักจะเป็นอุปสรรคให้การเชิญหมอมาถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับผู้สนใจ บางท่านคิดค่า “ฝียา” ก่อนข้างแพง นอกเหนือจากค่าตอบแทนที่เป็นวิทยากร และหมอสมุนไพรบางท่านก็ไม่กล้าที่จะพานักเรียนและผู้สนใจไปศึกษาเรียนรู้หรือแนะนำสมุนไพรที่มีอยู่โดยรอบหมู่บ้าน เพราะเกรงว่าจะเป็น การ “ผิดผี”

4. เรื่องข้อเปรียบเทียบจากการแพทย์สมัยใหม่กับการแพทย์แผนโบราณ เนื่องจากการนิยมในการใช้บริการการรักษา จากโรงพยาบาลของรัฐ เพราะชาวบ้านหวั่นสมัยใหม่หรือผู้นิยมการให้บริการจากทางโรงพยาบาลของรัฐ สถานื่อนามัย คลินิก และร้านขายยา ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการบริการจาก การแพทย์สมัยใหม่ ในความสามารถ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความสะดวก และความมั่นใจ มากกว่าการแพทย์แผนโบราณ ที่ยังคงมีข้อจำกัดในหลายๆ ด้าน ความไม่ทันสมัย ล้าหลัง หมอสมุนไพรส่วนใหญ่หึงหวงวิชา ไม่ยอมถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงไม่ค่อยจะสนใจ และสละเวลาเพื่อจะรับรู้หรือเรียนรู้การใช้สมุนไพรจากหมอสมุนไพร อีกทั้งหมอสมุนไพรในหมู่บ้านก็ไม่มีสถานะเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ บางท่านแต่งกายไม่เรียบร้อย สกปรก บ้านเรือนไม่สะอาด อุปกรณ์ในการบดยา ก็ไม่เป็นที่มั่นใจให้แก่คนที่มาทำการรักษา เมื่อเปรียบเทียบจากการแพทย์สมัยใหม่ที่มีความก้าวหน้า มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่ยอมรับของทางสังคม มีสถาบันที่มั่นคงมีชื่อเสียง มีทีมงานในการรักษาอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง มีการส่งต่อไปยังสถาบันที่ใหญ่กว่า ดังนั้นการที่จะทำให้ชาวบ้านกลับมาไว้วางใจและรับการถ่ายทอดความรู้ทางด้านสมุนไพรจึงค่อนข้างจะได้รับความร่วมมือน้อย และวิถีชีวิตค่อนข้างจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตามยุคสมัยใหม่

5. เรื่องการทำมหากิน เทศกาล ของชาวบ้าน ชาวเมืองส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร สวนปลูกพืชผัก เจริญเศรษฐกิจ ทำงานหนักขยันขันแข็ง เวลาส่วนใหญ่ทุ่มเทกับการทำงานในไร่ในสวน ต้องเร่งรีบทำงานแข่งกับเวลาและฤดูการเก็บเกี่ยว ในทุกฤดู โดยเฉพาะในช่วงเดือนเดือนตุลาคม ถึง เดือนมกราคม เป็นฤดูแห่งการเก็บเกี่ยวพืชผลทางการเกษตร ซึ่งชาวเมืองจะต้องเร่งรีบในการทำงานเพื่อนำผลผลิตจากสวนไปขาย และต้องเร่งเก็บเกี่ยวเพื่อให้หมดทันเทศกาลปีใหม่ของชาวเมืองในวันที่ 1 ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 2 ของทุกปี ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในระหว่างเดือนธันวาคม และมกราคม และนอกจากนี้ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งจะมีการเตรียมงานเพื่อเฉลิมฉลองในเทศกาลวันคริสต์มาส ดังนั้นในการจัดกิจกรรมต่างๆ การฟื้นฟูและถ่ายทอดสมุนไพรเมือง จึงมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับจากจำนวนประชากรของหมู่บ้าน

6. เรื่องเวลาในการจัดกิจกรรม บางที่ต้องใช้เวลาในช่วงกลางคืน เนื่องจากในช่วงกลางวันชาวบ้านต้องออกไปทำงานตั้งแต่เช้าจนค่ำ โดยเฉพาะที่หมู่บ้านปางอุ้ง และหมู่บ้านแม่อูคอในช่วงของการจัดกิจกรรมศึกษาบริบทหมู่บ้าน เพราะหากจะจัดในช่วงกลางวันก็จะมีใครมาร่วมกิจกรรมหรือจะมาก็มีส่วนน้อย ทางทีมงานวิจัยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนช่วงเวลามาเป็นกลางคืน จึงทำให้มีเวลาจำกัดในการพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ และในการจัดกิจกรรมในตอนกลางคืนก็ทำให้ชาวบ้านมาเข้าร่วมน้อย เพราะชาวบ้านต้องทำงานหนักเหนื่อยมาทั้งวัน กลางคืนก็อยากที่จะพักผ่อน จึงมีส่วนน้อยที่เข้าร่วมกิจกรรม

7. เรื่องการแสดงออกทางความคิด ส่วนใหญ่ชาวบ้านยังไม่ค่อยกล้าแสดงออกในการพูดคุย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ใหญ่มากกว่า ส่วนเด็กนักเรียนและเยาวชน ก็จะไม่ค่อยกล้าแสดงออก ไม่ค่อยถาม มีเพียงแต่การตอบคำถามจากผู้ดำเนินรายการเท่านั้น

8. เรื่องการอ่านออกเสียงและการเขียนเป็นภาษาเมือง แม้คนเมืองจะพูดภาษาเมืองก็ตาม แต่ส่วนใหญ่ไม่รู้ตัวอักษรเมือง โดยปกติภาษาเขียนของชาวเมืองจะเป็นพยัญชนะภาษาอังกฤษ แต่อ่านออกเสียงเป็นภาษาเมือง จึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่ทั้งผู้ใหญ่ และเด็กนักเรียน เยาวชน ไม่สามารถอ่านภาษาเมืองได้หรือจะอ่านได้ก็มีส่วนน้อย เมื่อมีการเขียนจดบันทึกของทีมงานวิจัยในกระดาษชาร์ด ในการเขียนหรือจดบันทึกที่เป็นภาษาเมือง แต่เขียนเป็นภาษาไทย ก็เขียนได้ยาก เมื่ออ่านก็จะอ่านได้ไม่ชัดเจน บางอย่างมีความหมายที่เปลี่ยนไป ในการจดบันทึกข้อมูลของทีมงานวิจัยจึงจำเป็นต้องเขียนเป็นภาษาเมือง สลับกับการเขียนเป็นภาษาไทย โดยเฉพาะในการจดบันทึกข้อมูลที่เป็นตัวยาสมุนไพรต่างๆ

ปัญหาในการดำเนินการของทีมงานวิจัย

1. เรื่องความเข้าใจต่อการดำเนินการวิจัยแบบชาวบ้าน เพราะงานวิจัย (สกว.) มักจะเน้นในการทำวิจัยแบบชาวบ้าน โดยไม่ต้องเน้นถึงหลักทางวิชาการ แต่ให้คิดแบบชาวบ้านทำแบบชาวบ้าน และ

เมื่อทีมงานวิจัยได้ดำเนินการวิจัยแล้ว พบว่าหากทำการวิจัยแบบชาวบ้านหรือให้ชาวบ้านมาทำการวิจัยคงทำได้ยาก เพราะกรอบแนวคิดในการวิจัยและการเขียนทั้งสิ้น เป็นการวิจัยแบบเชิงวิชาการ ทำให้ทีมงานมีความสับสนบ้างในการดำเนินการวิจัยและการเขียนงานวิจัย

2. เรื่องการบริหารเวลา เนื่องจากทีมงานวิจัยต่างคนต่างก็มีงานหลักเป็นของตนเอง ที่จะต้องรับผิดชอบ ดังนั้นในการที่จะทำการวิจัยร่วมกันจึงต้องอาศัยช่วงเวลาที่แต่ละคนไม่มีภาระกิจส่วนตัว หรือไม่ติดงานของตนเอง และงานอื่นๆ เช่นงานทางสังคม และงานทางวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

3. เรื่องส่วนตัวหน้าที่การงาน การย้ายงาน ทีมงานวิจัยบางคนย้ายออกไปทำงานในต่างจังหวัด ออกจากภูมิลำเนาที่ตนเองอยู่ จึงทำให้การประสานงานเกิดความบกพร่องและไม่เรียบร้อย และนอกจากนี้ยังเกิดจากความบกพร่องส่วนตัวของทีมงานวิจัยที่ละเลยในการเขียนงานวิจัยให้เสร็จสมบูรณ์ตามกำหนด

4. เรื่องการสานต่อและความต่อเนื่องของการดำเนินงาน สืบเนื่องจากข้อ 2, 3. จึงทำให้การสานต่อของแต่ละกิจกรรมดำเนินอย่างไม่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะในช่วงการสรุปงาน และเขียนรายงานความก้าวหน้า

5.4 สิ่งที่ได้จากการวิจัย

จากการทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรใน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่อุคอ บ้านปางตอง และบ้านปางอุ๋ง ทั้งในด้านกระบวนการศึกษาบริบทชุมชน การค้นหาองค์ความรู้ด้านสมุนไพรในหมู่บ้าน และการถ่ายทอด เพื่อสืบสานภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตชาวม้ง ทำให้ทีมวิจัยได้พบเห็นข้อเท็จจริงหลายประการจากการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ในชุมชนวิถีชีวิตชาวม้งยังคงมีการใช้สมุนไพรกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะในหมู่ของคนเผ่าคนแก่ และองค์ความรู้ด้านสมุนไพรจะเป็นอยู่แต่ในกรอบของคนเผ่าคนแก่เป็นส่วนใหญ่ ที่ยังคงอนุรักษ์ รู้จักการใช้สมุนไพร รู้จักแหล่งของสมุนไพร ดังนั้นตัวแปรที่สำคัญของการสืบทอดและสร้างเจตนาธรมณ์ให้มีการใช้สมุนไพรส่วนใหญ่จึงอยู่ที่บรรดาคนเผ่าคนแก่ ที่เขาเคยใช้อย่างสม่ำเสมอทั้งในอดีต ปัจจุบัน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตและประสบการณ์ของเขา ความรู้ด้านสมุนไพรมีอยู่ในทุกหลังคาเรือนโดยเฉพาะสมุนไพรพื้นๆ แต่สมุนไพรที่เฉพาะด้านที่สามารถรักษาโรคบางอย่างได้ดี จะมีเฉพาะบางคนเท่านั้นที่มีความสนใจ และนิยมใช้สมุนไพรอย่างเป็นประจำทั้งใช้ในครัวเรือนตนเองและให้กับคนอื่นที่มาขอ หากจะพูดถึงสมุนไพรหรือเทคนิคการรักษาโรคนั้นจะต้องพูดกับคนเผ่าคนแก่จึงจะรู้และเข้าใจ ดังนั้นการที่จะอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านสมุนไพรจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยคนเหล่านี้เป็นผู้ถ่ายทอดให้ทั้งแนวคิด องค์ความรู้ และการนำไปใช้

2. เปิดกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรของชาวม้งอย่างเปิดเผย เนื่องจากในอดีตที่ผ่านมาการถ่ายทอดสมุนไพรเป็นเพียงการเรียนรู้ในวงแคบๆ สองต่อสองเท่านั้น ต้องเสียค่าศิยาให้กับหมอชา ซึ่งหลายคนอยากเรียนรู้แต่หมอชาไม่สอน หรือไม่ก็ไม่มีเงินจ่ายเป็นค่าศิยาให้กับหมอชาหรือ

หมอสมุนไพร แต่หลังจากที่โครงการวิจัยนี้ได้เกิดขึ้นก็ทำให้เกิดการเปิดเผยถึงองค์ความรู้ที่ถูกซ่อนไว้ในชุมชนให้เปิดออกมาสู่ลูกหลานได้เรียนรู้ และรู้ว่าในชุมชนใครบ้างที่มีความรู้ด้านสมุนไพร แม้วิธีการฟื้นฟูและถ่ายทอดองค์ความรู้สมุนไพรของทีมงานวิจัยนี้จะขัดแย้งต่อ วิธีการถ่ายทอดของชุมชนก็ตาม แต่ผลที่เกิดขึ้นจากวิธีใหม่นี้มีประโยชน์มาสู่ชุมชน ให้ผู้สนใจได้เข้าถึงสมุนไพรอย่างจริงจัง

3. ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ด้านสมุนไพร ในระหว่างชุมชน ซึ่งหมอยาบางท่านได้แสดงตนเองออกมาโดยการเป็นวิทยากรให้ บางท่านได้เรียนรู้จักตำหรับยาของอีกท่าน มาเป็นความรู้ของตนเอง การแลกเปลี่ยนทัศนคติ การเปลี่ยนแปลงตนเองต่อการใช้สมุนไพรในสถานการณ์ความเจริญของวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ ช่วงเวลาใดที่ใช้สมุนไพรและช่วงเวลาใดที่ควรยอมรับวิทยาการทางการแพทย์สมัยใหม่ นอกจากนี้การเปิดตนเองยังเป็นการสร้างการยอมรับจากชุมชน

4. ความรู้ด้านสมุนไพรได้ถูกถ่ายทอดไปสู่ชุมชน ลูกหลาน หรือผู้สนใจได้เรียนรู้ โดยการเข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละครั้งที่ทีมวิจัยได้จัดขึ้น ทั้งผู้ใหญ่ พ่อบ้านแม่บ้าน เด็กและเยาวชน หรือแม้กระทั่งหมอยาทุกคนต่างได้รับความรู้ ได้รู้จักตัวสมุนไพรสรรพคุณการใช้ แหล่งของสมุนไพรที่มีอยู่รอบๆ หมู่บ้าน ตลอดจนการนำไปปลูกไว้ตามสวนสมุนไพรของตนเอง

5.5 ข้อเสนอแนะ

จากการดำเนินการวิจัยในระยะ 6 เดือน เกี่ยวกับการศึกษาบริบท การค้นหาคำความรู้ด้านสมุนไพรในหมู่บ้าน การถ่ายทอดสู่กลุ่มผู้สนใจ และการศึกษาสถานการณ์ของสมุนไพรในแต่ละหมู่บ้าน ตลอดจนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนทัศนคติทางความคิด ทำให้ชุมชนในแต่ละหมู่บ้านได้กระตือรือร้น ตื่นตัวในการเห็นถึงความสำคัญ คุณค่า และการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรมากขึ้น ทั้งผู้ใหญ่ เยาวชนต่างให้ความสนใจต่อสมุนไพร อันเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตของชาวม้งมานาน และเมื่อเสร็จสิ้นจากการวิจัยในระยะ 6 เดือนแรก ผลจากการศึกษาวิจัยของทีมวิจัยทำให้พบว่ายังมีประเด็นของการศึกษาวิจัย และเป็นข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพร ให้สามารถใช้ได้อย่างสะดวก และเก็บไว้ได้นาน มีการบรรจุภัณฑ์ กำหนดสรรพคุณ และขนาดการใช้ ให้ชัดเจน
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรอย่างอื่นที่ไม่ใช่พืชเพียงอย่างเดียว เพราะจากการศึกษาพบว่า ในการรักษาโรคบางชนิดนี้ นอกจากส่วนประกอบของตำหรับยาที่เป็นสมุนไพรแล้วยังประกอบด้วยกระดูกสัตว์ เนื้อสัตว์ ดินสัตว์ กระเพาะสัตว์ หรือแม้กระทั่งมูลสัตว์บางชนิด และแร่ธาตุบางอย่าง ส่วนประกอบเช่นนี้มีความสำคัญพอๆ กับสมุนไพร ซึ่งเป็นตัวยาสำคัญที่มีฤทธิ์ด้านหรือรักษาโรคบางชนิดในตัวของผู้ป่วย
3. ควรนำความรู้ภูมิปัญญาด้านสมุนไพรพื้นบ้านเหล่านี้ไปจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในโรงเรียน เพื่อเป็นการถ่ายทอดให้ลูกหลานได้เรียนรู้ และใช้ประโยชน์

4. ควรนำภูมิปัญญาสมุนไพร ไปพัฒนาให้เกิดเป็นอาชีพ อาทิ เช่น สมุนไพรเกี่ยวกับการบำรุงสุขภาพ เพราะปัจจุบันกระแสของการส่งเสริมสุขภาพเป็นเรื่องที่สำคัญ หากสามารถพัฒนาสมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชนให้เป็นสินค้าสร้างรายได้ให้กับชุมชนก็จะเป็นเรื่องที่ดี จากการศึกษของทีมวิจัยพบว่าสมุนไพรส่วนใหญ่เป็นสมุนไพรบำรุงสุขภาพ และนิยมปลูกไว้ตามสวนสมุนไพรของแต่ละครัวเรือน เช่น สมุนไพรต้นไถ่กระดูกดำ ที่ใช้บำรุงสุขภาพ และรักษาโรคข้อใน บำรุงครรภ์ และอื่นๆ
 5. ควรมีการศึกษาในประเด็นของการอนุรักษ์สมุนไพร และการใช้ประโยชน์จากสมุนไพร อย่างต่อเนื่อง เพราะจากการทำการศึกษาวิจัยของโครงการนี้เป็นเพียงระยะสั้นๆ ที่ส่งเสริมได้เพียงในระยะแรกๆ เท่านั้น หากมีการสานต่อก็จะสามารถช่วยให้มีการสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านสมุนไพรให้อยู่คู่กับวิถีชีวิตของชุมชนได้นานยิ่งขึ้น
-

ประวัตินักวิจัย

โครงการ : ฟันฟูและถ่ายทอดสมุนไพรรามัง

ชื่อ : นายมานพ อมรศักดิ์สวัสดิ์ อายุ : 30 ปี

วัน/เดือน/ปีเกิด: 20 สิงหาคม 2516 สัญชาติ: ไทย ศาสนา: คริสต์

ที่อยู่/ สถานที่ติดต่อ : 614 ม. 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140

โทร 06 - 9230118

การศึกษาสูงสุด : ปริญญาโทศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต(M.DIR)

วิชาเอกศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

อาชีพ : อาจารย์สอนศาสนาคริสต์ ในโบสถ์ม้งขุนยวม

ประสบการณ์/ การทำงาน :

จากปี - ปี	ตำแหน่ง/ สังกัด	บทบาท/ ผลงานเด่น
2538 - ปัจจุบัน	อาจารย์สอนศาสนาคริสต์ ในโบสถ์ม้งขุนยวม	สอนและอบรมคริสตชน
2543 - 2545	รองประธานเครือข่ายคริสตจักรทาลิธาควัมเปรสไบทีเรียนในประเทศไทย จ.แม่ฮ่องสอน	
2545 - ปัจจุบัน	เลขา ฯ เครือข่ายคริสตจักรทาลิธาควัมเปรสไบทีเรียนในประเทศไทย จ.แม่ฮ่องสอน	
2545 - ปัจจุบัน	เลขา ฯ มูลนิธิทาลิธาควัม จ.แม่ฮ่องสอน	
2541 - 2545	ครูสอนในสถาบันคริสตศาสนศาสตร์ อิมมานูเอล จ.แม่ฮ่องสอน	
2545 - 2546	ประธานประชาคมเทศบาล ตำบลขุนยวม	
2546 -	ประธานวิสาหกิจเทศบาลตำบลขุนยวม	
2545 - 2546	เลขาโครงการเมื่อนำอยู่เทศบาลตำบลขุนยวม	
2545 - 2546	รองประธานป๊อกวิทยาทรายมูล เทศบาลตำบลขุนยวม	
2545 - 2546	คณะกรรมการพัฒนาชุมชน อ.ขุนยวม	
2546	ประธานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ป๊อกวิทยาทรายมูล	